

תמצית הש"ס

סיכומי גפ"ת קצרים וברורים ללומדי הדף היומי

גליון 52 ללומדי דף הכולל | עבודה זרה מ"ו. – ס"ו: | סיון ה'תשפ"ה

הכי נטיעת האילן שממנו יצא הגרעין נחשב תפיסת יד אדם. תוד"ה מבהמה) ולרבי יוסי ברבי יהודה דחשיב ליה תפיסה ואסר ליה, משכחת לה באילן שעלה מאיליו, דאפילו לרבי יוסי לא מיתסר כל זמן שלא עשה מעשה בגופו. ולמ"ד שאבני הר שנדלדלו אסורות, ילפינן מ"שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו" לא ללמוד להתיר.

כמה ספיקות בדיני ע"ז

זקף ביצה להשתחוות לה - חזקיה מסתפק מה הדין בזקף ביצה כדי להשתחוות לה, ואין הכרח לומר דאירי בנשתחוה לה והספק הוא אם הזקיפה היא מעשה או לא, ד"ל שמספיק השתחויה בלי זקיפה, והספק הוא היכא שזקף כדי להשתחוות ולא השתחוה, ועכו"ם השתחוה לה, והספק הוא שהרי בזקף לבניה כדי להשתחוות לה ובא עכו"ם והשתחוה לה אסורה ולא אמרין אין אדם אוסר דבר שאינו שלו כיון שגילה דעתו דניחא ליה בעבודת כוכבים, והנכרי עשה שליחותו, וא"כ ה"ה בביצה, (ואף שלבניה נאסרת לכו"ע, שהרי היא נעשית בידי אדם, לומדים משם שגילוי דעת מועיל), או דשאני התם דמינכרא זקיפתה מפני שרוחבה יותר מעוביה וכשהיא זקופה נראית גבוהה ואיכא גילוי דעת. תיקו. והיכא שלא השתחוה לה יש מחלוקת (רבי ישמעאל ורבי עקיבא לקמן נ"א:) אם עבודת כוכבים של ישראל נאסרת בלי עבודה כלל או לא.

מ"ו: אנבים למזבח מהר שהשתחו לו - רמי בר חמא מסתפק אם אנבי הר שהשתחו לו פסולים למזבח, דלגבוה יש נעבד במחומר כמו שבעלי חיים אסורים לגבוה אע"פ שהם מותרים להדיט, או לא דיש לחלק בין בעלי חיים למחומר (תוד"ה יש), ואף את"ל שלגבוה יש נעבד במחומר, יש לדון האם האנבים נאסרו למזבח אף שאינם הקרבן עצמו, וזה תלוי אם מכשירי קרבן כקרבן או לא.

רבא רוצה ללמוד מאתנן שאף שהוא מותר בתלוש להדיט מ"מ אסור בגבוה למחומר אפילו למכשירי קרבן, דכתיב "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ד' " ומשמע שזה נאסר אפילו לבנין הבית, וכתיב אתנן סתמא, לא שנת תלוש לא שנת מחומר, נעבד שאסור בתלוש להדיט כ"ש שאסור במחומר לגבוה.

רב הונא בריה דרבי יהושע שואל שנלמד מנעבד שאף שהוא אסור בתלוש להדיט מותר לגבוה במחומר, שהרי אין פסוק להדיא לאסור אתנן במחומר לגבוה, ורק מדכתיב בסתמא אתה בא לאסורו, ונימא איפכא דהא קרא סתמא שרי נעבד במחומר, ונדרוש מ"אלוהיהם על ההרים" ולא ההרים אלוהיהם להתיר אף לגבוה, ומזה נלמד להתיר אתנן במחומר, ומ"בית ד' אלוקין" (לא נלמד שבית שהוא מחומר נאסר ונדרוש לא תביא אתנן של בית שאם נתן לה בית באתננה אסור להקדישו לצורך בנין הבית. רש"י. והתוס' (ד"ה ואי) הקשו שהרי בית נחשב תלוש לענין ע"ז, ולכן ביארו דמייירי שנתן לה עצים ואבנים לבנות בית, וסתם עצים ואבנים שבונין מהם רגילים להיות מחוברים במקומם. ויישבו שיטת רש"י דכתב רחמנא בית ולא חילק בין בית בנוי לבית חצוב במערה שלא היה שם תלוש מעולם), אלא לשיטת ר"א לומדים שאתנן כשר

שהשתחוה לאילן אסורה, אבל מה שגדל מעיקרא מודה ריה"ג דשרי, וגם רבי יוסי ברבי יהודה סובר שאילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור, (ולכן הוקשה לו מה נתמעט מ"תחת כל עץ רענן", מתי אין העץ נאסר, ותי' שהכונה כמו שפירש ר"ע וכו"ל), והא דכתיב "ואשיריהם תשרפון באש" היינו אילן שנטעו מתחילה לכך, ונחלקו אם לדרוש מ"ואשיריהם תגדעון" לאסור אילן שנטעו ולבסוף עבדו, או שלומדים מזה שגידוע ע"ז קודם לכיבוש הארץ, וכיבוש הארץ קודם לביעור הע"ז, ורבי יוסי ברבי יהודה לומד דין זה מ"אבד תאבדון" אבד ואח"כ תאבדון, ורבנן לומדים מזה שהעוקר ע"ז צריך לשרש אחריה, ורבי יוסי ברבי יהודה לומד שצריך לשרש מ"ואבדתם את שמם מן המקום ההוא", ולרבנן לומדים משם שצריך לכנות שם לע"ז, לגנאי ולא לשבח, דהא כתיב "שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא".

וכתבו התוס' (ד"ה והכא) שרש"י מפרש בכל הסוגיא דמייירי שננטעו גרעין, אבל אם נטעו אילן אסור לכו"ע, ובנטעו גרעין קמיפלגי, דת"ק סבר דכיון שננטעו גרעין שלא לשם אשירה אין זו תפיסת ידי אדם, ור' יוסי הגלילי סבר שאפילו בנטעו גרעין אסור, דלא דמי להר שלא היה בו תפיסת אדם כלל. ושיטת התוס' שאם נטעו גרעין שרי לכו"ע, דאין זה תפיסת יד אדם, ונחלקו בנטעו אילן, דלרבנן אינו אסור משום תפיסת יד כיון שלא נטעו מתחילה לכך, דהשרשת הקרקע מבטלת התפיסה.

מ"ו. נכרים העובדים את ההרים והגבעות, אף שההרים והגבעות לא נאסרו, מ"מ עובדיהם נהרגים בסייף דבני נח נצטוו על עבודת כוכבים, וכל מיתה האמורה בנח היא סייף.

אבני הר שנדלדלו - נעקרו מאיליהן, ועכו"ם השתחוה להם, נחלקו בני רב חייא (-יהודה וחזקיה) ורבי יוחנן אם הם מותרות או אסורות. למ"ד מותרות לומדים דין זה מצד השוה מבהמה בעלת מום (שאינה נאסרת בהשתחויה, דמדאסר רחמנא נעבד לגבוה דכתיב "מן הבקר" ולא כל הבקר, מכלל דלהדיט שרי, דאי אסור להדיט א"צ קרא לגבוה, דכתיב "ממשקה ישראל" - מן המותר לישראל) ומהר, שאם תפרוך מה להר שכן מחומר, בהמה בעלת מום תוכיח (שאינה נאסרת להדיט אם לא עשה מעשה. והא דאמרין לקמן (נ"ד). שהמשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה, ה"ה לשל עצמו, וקמ"ל התם שאם עשה מעשה אוסר גם בשל חבירו, אי נמי קמ"ל שאף לגבוה אינה נאסרת בלי מעשה. תוד"ה בהמה), ואם תפרוך מה לבהמה שכן בעלי חיים הלכך חשיבא ולא מיתסרא, הר יוכיח, הצד השוה שבהם שכן אין בהם תפיסת יד אדם ומוותרים, ובהכרח שטעם ההתר הוא שאין בהם תפיסת יד אדם, שהרי הטעמים האחרים לא שייכים בשניהם, ומזה לומדים שגם אבנים שנדלדלו מותרים. (ומבהמה רגילה א"א ללמוד, שהרי לא נשתנתה מבריייתה). או שלומדים מבהמה תמה ואילן יבש שנשתנה מבריייתו ואפ"ה אינו נאסר לרבנן דפליגי על רבי יוסי ברבי יהודה, הצד השוה שבהם שאין בהם תפיסת יד אדם לשם עבודת כוכבים, דתפיסה דנטיעה דמעיקרא אינה נחשבת תפיסה לרבנן, כיון שננטע גרעין, (ומייירי באילן שעלה מאיליו מששת ימי בראשית, דאי לא

איסור ע"ז בתלוש ובמחומר

ישנם ג' סוגים של עבודה זרה: א' מחומר לקרקע, והיינו הרים וגבעות ואילנות מחוברים שעובדים להם. ב' תלוש, וזה כולל גם דבר שהיה תלוש וחברו אותו לקרקע כמו בית. ג' בעלי חיים. ולהלן יבוארו כללי האיסור בתלוש ובמחומר, מה נאסר בכל דבר.

מ"ה. נכרים העובדים את ההרים או הגבעות,

ההרים והגבעות מותרים לחציבה ולזריעה, ומה שעליהם כגון אם ציפום זהב וכסף נאסר, שנא' "לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך". ואף שאין לזה שם עבודת כוכבים, דהשווה להר לא חשיב זבחי מתים (א"כ שחט לשם המלאך הממונה על ההרים), מ"מ גזירת הכתוב היא כיון שעובדיהם מתכוונים לשם עבודה זרה, והם חייבים סייף. רש"י. ור"ת (תוד"ה אלהיהם) מקשה שאם אין לזה שם עבודת כוכבים למה עובדיהם חייבים סייף. ולכן סובר ר"ת שיש לזה שם עבודת כוכבים, ותקורבתו אסורה, ולכן עובדיהם בסייף, והא דדרשינן ולא ההרים אלוהיהם קאי אאבד תאבדון, והיינו שאין צריך לעקור ההרים, ורק כששווה רחוק מן ההר לא חשיב זבחי מתים. ושיטת ר"י כרש"י.

לרבי יוסי הגלילי לומדים שמחומר לא נאסר מדכתיב "את אלוהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות" ולא ההרים והגבעות אלוהיהם. ואשירה אסורה מפני שיש בה תפיסת יד אדם - שהאדם נטעה. ולר"ע הא דכתיב "תחת כל עץ רענן" היינו למסור להם סימני המקום שהיו רגילים האמוריים לעבוד שם עבודת כוכבים שידעו שבמקום שיש הר גבוה וגבעה נישאה ועץ רענן יש שם ע"ז כדי שיחפשו שם ויבערו, ואף שא"צ לאבד את ההרים והגבעות עצמם, את העצים צריך לבער. וכתבו התוס' (ד"ה כל) שבירושמי פריך מבית הבחירה, ומסיק שעל פי נביא נבנה שם. עוד כתבו התוס' (ד"ה אמר ר"ע) שריה"ג היה תלמיד חבר של ר"ע.

הגמרא שואלת במה נחלקו רבי יוסי הגלילי ות"ק.

שיטת רמי בר חמא בשם ריש לקיש שת"ק סובר שציפוי הר אין דינו כהר ולכן הוא נאסר, ולריה"ג צפוי הר הרי הוא כהר מפני שהוא בטל להר.

וכתבו התוס' (ד"ה תנא קמא) שאף שתקרובת הר מותרת קאסר הכא תנא קמא ציפוי הר, דמייירי הכא בציפוי הנעבד אגב ההר, ולריה"ג גם זה מותר מפני דחשבינא ליה למחומר כהר עצמו. והא דמיייתי ת"ק קרא דלא תחמוד לאסור ציפוי, אף דקרא לא מייירי קרא אלא בנוי עבודת כוכבים, י"ל שכמו שנוי עבודת כוכבים אסור מטעם תלוש אע"ג דאיכא בהו חדא לטיבותא דאינו נעבד, הכי נמי נאסר ציפוי הר אם הוא נעבד, אע"ג דאיכא חדא לטיבותא שהוא מחומר, אי נמי י"ל דקרא אסמכתא בעלמא. והקשו התוס' שכאן מבואר שציפוי הר אסור ותקרובתו מותרת, ובתמורה (כ"ה:) גבי נעבד דבעלי חיים משמע שאף שתקרובת בעלי חיים הנעבדים אסורה, ציפויים לא נאסר אלא לגבוה. ותירץ ר"י דבתמורה מייירי בציפוי שאינו נעבד ואינו עשוי אלא לנוי בעלמא, אי נמי י"ל שהגמרא בתמורה היא לריה"ג שמתיר ציפוי הר אפילו נעבד. ונראה לר"י דלרמי בר חמא כולהו תנאי דמתניתין אית להו אילן שננטעו ולבסוף עבדו אסור.

מ"ה: לרב ששת לכו"ע ציפוי הר אינו כהר ואסור,

ונחלקו באילן שננטעו ולבסוף עבדו, שלת"ק מותר, ולריה"ג אסור, דלא דמי להר, כיון שיש תפיסת יד אדם בנטיעת הגרעין, ולכן התוספת שגדלה אחרי

לפרה אדומה שאינה נכנסת לביהמ"ק אלא נשחטת בהר הזיתים דכתיב "והוציא אותה אל מחוץ למחנה", ולרבנן לומדים שאתנן פסול לריקועים (-סטי זהב שעושים ציפוי לכותל ההיכל ובית קדשי הקדשים), דכיון שזה לנוי זה נאסר.

רבא דוחה שלומדים ק"ו לחומרא ולא לקולא.

הגמ' שואלת מדין הזאה על טמא שחל שביעי שלו בערב פסח שחל בשבת, שרבי אליעזר לומד לחייבו להזות ולהקריב קרבן פסח, דאם שחיטה דאורייתא דוחה שבת כ"ש שהזאה שהיא דרבנן דוחה שבת ויזה עליו ויתחייב בפסה, ור"ע פוטרו מפסח, ואמר לרבי אליעזר שאם הזאה שהיא שבות אינה דוחה שבת, כ"ש שחיטה שהיא דאורייתא, ומבואר שר"ע דורש לקולא.

הגמרא מתרצת דשאני התם שודאי לא בא ר"ע לומר ששחיטה לא דוחה שבת, דהא כתיב "במועדו" אפילו בשבת, אלא בא ר"ע להזכיר לרבי אליעזר מה ששכח שהוא עצמו אסר הזאה בשבת, וחשב ר"ע שאם יראה שפשוט לר"ע שהזאה לא דוחה שבת, הוא יזכר בכך, אמנם רבי אליעזר לא נזכר, וענה לו עקיבא עקרת מה שכתוב בתורה "בין הערבים במועדו" ואפילו בשבת, וענה לו ר"ע הבא לי מועד להזאה ולהבאתו מחוץ לתחום כמו שיש מועד לשחיטה, ולא אמר לו מקובלני ממך שהזאה אינה דוחה שבת, דאינו דרך ארץ, דכסיפא ליה מילתא, וכעס ר"א על ר"ע ואמר לו עקיבא בשחיטה השבתי בשחיטה תהא מיתתך, וענה לו ר"ע שממנו הוא שמע דין זה.

המשתחוה לקמת חיטים- רמי בר חמא
מסתפק את"ל יש נעבד במחובר אצל גבוה האם קמה שהשתחוו לה כשרה למנחות, כיון שנשתנו ולא נאסר לגבוה אלא כשהוא בעיניה, או שהיא פסולה למנחות דאין שינוי בנעבד, ולהדיוט ודאי מותר, דאין מחובר נאסר להדיוט. ויש גורסים המשתחוה לחיטים קמחן מהו למנחות, וא"א לומר כך, דחיטים תלושים שנעבדו נאסרו אף להדיוט אפילו למ"ד דבעינן תפיסת יד אדם בתלוש, דהא איכא תפיסה טובא בקצירה עימור ודישה, וכ"ש דאסור לגבוה, ושינוי לא מתיר דבר שנעשה עבודת כוכבים, דכתיב "והיית חרם כמוהו" – כל שאתה מהווה ממנו הרי הוא כמוהו, ואפילו שאר איסורי הנאה נאסר כל הנעשה מהם, דהא הנאה היא. רש"י. והקשו התוס' (ד"ה יש) דכיון דיליף מאתנן, וגבי אתנן דרשינן במרובה "הם" ולא שינוייהם, דיו לבא מן הדין להיות כנדון, ומהיכן נלמד לאסור נעבד במחובר לאחר שנשתנה, ותירצו התוס' שבאמת מדאורייתא יש שינוי בנעבד כמו באתנן, והספק הוא דמשום [חומרא] דעבודת כוכבים יש לאסור מדרבנן אע"ג שנשתנה.

והא דאיתא בתמורה שלת"ק כל אלו האסורים למזבח כגון מוקצה ונעבד ולדויתיהם מותרים, ור"א אוסר, וקס"ד דמיירי בבהמה מעוברת שרבעה או שהשתחוה לה, ונחלקו אם יש שינוי בנעבד, והולד נחשב שינוי, דמעיקרא עובר והשתא בהמה, (ומשמע שלגבי הבהמה שילדה לא חשיב שינוי, ולגבי שינוי קונה מבואר בב"ק (צ"ה). דחשיב שינוי, ויש לחלק דלגבי תקנת השבים דווקא מהני, ולא לגבי מזבח. תוד"ה כל), אין משם ראי'ה, דהא איתמר עלה שהמחלוקת היא כשנרבעו ואח"כ נתעברו (והיינו בנרבעו בהיותם בני ג' שנים, דאם נרבעו קודם לכן אינן מתעברות. תוד"ה כשנרבעו), ונחלקו אם זה וזה גורם מותר או אסור, אבל כשנרבעו אחר שעיברו אסורים לכו"ע דהיא וולדה נרבעו, ואע"ג דנשתנה, שינוי בנעבד לא מוציאו מאיסורו, וחיטיים שנעבדו דמי לעיברו ולבסוף נרבעו. ולל"ב הגמרא דוחה די"ל שהעובר נחשב בהמה גם לפני הלידה אלא שדלת הרחם סגורה בפניו ולא חשיב שינוי, אבל חיטים שנעשו קמח הוי שינוי. וכתבו התוס' (ד"ה הכא) שדווקא לגבי אתנן סוברים ב"ש שהולד לא נחשב אתנן, דלא ניחא ליה בנפחיה, ואילו חיטים שנשתנו אסורים, משא"כ

לגבי ע"ז הא אמרינן ולד מוקצה ונעבד אסור משום דניחא ליה בנפחיה.

מ"ז. המשתחוה לדקל- ריש לקיש
מסתפק את"ל שיש נעבד במחובר אצל גבוה האם דקל שהשתחוו לו נאסר לולבו לנטילת לולב או לא. ללישנא קמא אם נטעו את הדקל לשם עבודה זרה פשיטא שאסור, והספק הוא באילן שנטעו ולבסוף עבדו ואליבא דרבנן שמתירים את האילן להדיוט, האם מותר גם לגבוה, או שלגבוה אסור משום דמאיס (והא דאמר רבא (סוכה ל"א):) שלולב של עבודת כוכבים לא יטול ואם נטל יצא, מיירי קודם ביטול, ובדיעבד יצא משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו, והכא הספק הוא לאחר ביטול האם זה מאוס לכתחילה. תוד"ה מי), אבל לרבי יוסי בר יהודה שאוסר להדיוט ודאי פסול ללולב. וכתבו התוס' (ד"ה אליבא) דהוה מצי למיבעי באילן העומד מאליו ואליבא דכו"ע, או בשנטעו גרעין, וכן באילן שנטעו ולבסוף עבדו נמי הוה מצי למיבעי אליבא דר' יוסי בר יהודה אם נאסר מה שהיה שם קודם שעבדו.

אשירה שביטלוה- ללישנא בתרא ריש לקיש הסתפק אם לולב מאשירה שביטלוה פסול לנטילת לולב, דיש דיחוי אצל מצוות דהואיל ונדחה בעודו אשירה ידחה עולמית, או לא, תיקו. והא דתנן שאם כיסה דם חיה או עוף ונתגלה פטור מלכסות, אבל אם כיסהו הרווח וחזר ונתגלה חייב לכסות, אע"פ שבעודו מכוסה אינו חייב לכסות, ולא אמרינן שיש דיחוי אצל מצוות, י"ל שלחומרא אין דיחוי אצל מצוות אבל לקולא להתיר אשירה יש דיחוי אצל מצוות. (ואין להוכיח שאין דיחוי מהא דאיתא (סוכה לג') שאם מעט ענבי ההדס ביו"ט כשר, דשאני התם שבידו למעט, אבל הכא רק עכו"ם יכול לבטל ע"ז. תוד"ה אשירה). ושיטת רב פפא שאין דיחוי אצל מצוות.

רב פפא מסתפק **אם בהמה שהשתחוו לה צמרה כשר לתכלת**, (והיינו תכלת לכהנים בבגדי כהונה לצורך עבודה, וכספיקו דרמי בר חמא לעיל אם מכשירי קרבן כקרבן דמו או לא, ואת"ל דכקרבן דמו היכא שנשתנה כשצבעוהו האם שינוי בנעבד מתירו לגבוה, או תכלת לציצית וכספקו דריש לקיש לעיל האם הוא מאוס לגבוה), והאם קרניה כשרים לחצוצרות לשיר של קרבן, והאם שוקיה כשרים לחלילים (והא דאיתא (מנחות כ"ח). שחצוצרות באות מעשת של כסף, ולא ממניי מתכות או מקרן, מיירי בחצוצרות שתוקעים בהם הכהנים, והכא מיירי בשל המשוררים הלויים. תוד"ה קרניה), והאם מעיה כשרים לפארות (-נימים של כינור), והיינו למ"ד (סוכה נ): עיקר שירה בפה, והספק הוא האם מותר כיון שזה בסומי קלא בעלמא, או שאפילו הכי אסור דמאיסי, ואפילו את"ל שבדקל הלולב מותר, הכא כיון שזה לצורך קרבן מאיס טפי, אבל למ"ד עיקר שירה בכלי ודאי אסור.

המשתחוה למים- אם השתחוה לספל ודאי המים נאסרים, דלמים הוא השתחוה ולא לבבואה, ואם השתחוה למי מעין שאינו נאסר להדיוט כיון שהוא מחובר, יש להסתפק אם הוא השתחוה למים הראשונים ולא נאסרו המים הבאים לנסכים, או שכוונתו להשתחוות לזרם המים וכל המים שבמעין נאסרו. והיינו במים הנובעים מחצירו (ואינם יוצאים משם, דאם הם יוצאים בני העיר מסתפקים מהם, והוו של רבים. תוד"ה לא), אבל מים של רבים אינם נאסרים.

מ"ז: מי שהיה כותלו סמוך לעבודה זרה
והבית עצמו נעבד **ונפל**, אסור לבנותו מפני שהוא בונה כותל

לע"ז, אלא כונס ד' אמות לתוך שלו ובונה, ובמקום שיתפנה יעשה בית הכסא לתינוקות, או שימלאהו בקוצים וברקנים, כדי שלא ירויח לעבודה זרה, (ולא יעשה שם בית הכסא לגדולים ואפי' ללילה, כיון שבית הכסא בעי צניעותא, וצנוע לא נפנה בלילה אלא במקום שהוא נפנה ביום). ואם חצי הכותל היה בתוך שלו, נדון מחצה על מחצה והיינו שצריך שהמקום שלו יהיה מרוחק ד' אמות מהכותל. והאבנים והעצים והעפר (אפילו החצי של ישראל, דאין ברירה) מטמאים כמו שרץ שנא' "שרץ תשקצנו", ושרץ אינו מטמא במשא, ולר"ע מטמאים במשא כנדה שנא' "תזרם כמו דוה", ובנדה כתיב "וכל הנוגע בכלי אשר תשב עליו" ומבואר שהכלי שנשא אותה נטמא אע"פ שלא נגעה בו. וכתבו התוס' (ד"ה אבניו) שלריש לקיש דס"ל (מ"א): שעבודה זרה שנשברה בטלה, מיירי בע"ז של ישראל, או של עכו"ם והשתחוה לה ישראל, שאין לה ביטול, ובירושלמי איתא דמיירי שלפני שנפל השתחוה העכו"ם לכל אבן ואבן.

ביטול בתים אבנים ואילנות של עבודה זרה

ביטול עבודה זרה גמורה צריך להעשות דווקא ע"י עכו"ם, ואמנם דבר שלא כולו היה חפצא של ע"ז, שייך להתירם בהנאה גם בלי ביטול גמור, ולהלן יבוארו ג' צורות של ביטול, בבתים וכן באבנים וכן באילנות של עבודה זרה.

דיני בתים של ע"ז- בית שבנאו מתחילה לשם ע"ז והיו עובדים את הבית עצמו (רש"י, וביארו התוס' (ד"ה בית) דאי לאו הכי הרי ממשמי עבודת כוכבים אינם נאסרים עד שעבדו. והתוס' מבארים דבכל ג' המקרים כאן מיירי שבנה וחצב ונטע להיות עבודת כוכבים), אסור עד שיתוץ ממנו העכו"ם קצת ויבטלו, ואם בנאו ישראל אסור עולמית. (והנה שיטת רב שתלוש ולבסוף חבירו הוי כתלוש, וממילא אם השתחוה לבית בנוי הבית נאסר, ולדבריו מתני' איירי שעדיין לא השתחוה לבית). ואם רק סיידו וכיידו לע"ז ולא נעבד הבית מעולם (דאם נעבד ע"י עכו"ם בעי ביטול, ואם נעבד ע"י ישראל אין לו ביטול עולמית), מספיק שיטול את מה שעשה לשם הע"ז ואפי' נטלו ישראל מותר, דמתחילה לא נאסר אלא מה שהוסיף בשביל הע"ז. ובית שהכניסו לתוכו ע"ז ולא נתכוין לעבוד את הבית, ולא הקצוה לתשמיש עבודת כוכבים אלא הכניס שם לפי שעה, והוציאוה הרי הוא מותר.

דיני אבנים של ע"ז- אבן שחצבה מההר לשם מושב לעבודה זרה (לרש"י עובדים גם את המושב, ולתוס' (ד"ה בית) חצב כדי לעשותה עבודת כוכבים ממש, ונקט מושב מפני שלא היתה חשובה בעיניהם לעובדה אלא כשהיא דומה למושב ע"ז. עוד כתבו התוס' (ד"ה אבן) דה"ה היכא שזקפה ישראל להשתחוות לה והשתחוה לה עכו"ם), אסורה אע"פ שלא הושיבו עליה ע"ז, ואם העכו"ם חצב את האבן צריך שהוא יבטלה ע"י שיחסר ממנה מעט ויפגום אותה, ואם ישראל חצבה לשם כך אסורה עולמית. ואם היתה חצובה ועומדת ורק סיידה וכיידה מספיק שיטול מה שעשה לשם הע"ז וזורה לרוח, לפי שרק החידוש נעשה עבודת כוכבים, ואף אם סייד וכייד בגופה של אבן מספיק ליטול מה שעשה, ומ"מ לענין אם לא נטל מה שעשה אסור אפי' אם לא סייד וכייד בגופה של אבן. ואם העמיד עליה ע"ז לפי שעה ולא הקצה את האבן לכך וסילקה, האבן מותרת וא"צ ביטול.

מ"ח. דיני אילנות של ע"ז- אילן שנטעו לשם ע"ז אסור עד שיבטלנו עכו"ם, ואם רק גידעו ופיסלו עכו"ם או ישראל לע"ז -לעבוד את מה שיגדל בו מעתה (רש"י. וביארו התוס' (ד"ה גדעו) שאם נתכוין העכו"ם שכולו יהיה עבודת כוכבים, הכל אסר אע"פ שהאילן מחובר, כיון

שעשה מעשה בגופו של אילן), מספיק שיטול את מה שגדל בו אח"כ וישרפנו כדון אשירה, אבל העיקר מותר בהנאה, וזה מועיל אפי' אם הבריק והרכיב בגופו של אילן שבאופן זה הגידולים הם מכח מעשהו, אבל לענין האיסור אסור אף בגידעו ופיסלו. ואם העמיד ע"ז תחת האילן וסילקה, האילן מותר. וכתבו התוס' (ד"ה ה"ג) שמדאורייתא האילן מותר גם כשהע"ז תחתיו, כיון שלא נטעו מתחילה לכך, ומי"מ אסור מדרבנן, דבשעה שהע"ז תחתיו נראה כאילו הוא נטוע מתחילה לכך.

והנה לרבי יוסי ברבי יהודה אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור, ורבנן מתירים. לשמואל י"ל שנחלקו אם הגידולים אסורים, ולרב אשי י"ל שהתוספת אסורה לכו"ע, והמחלוקת היא אם העיקר נאסר דכתיב "ואשיריהם תשרפון באש", או לא נאסר דכתיב "ואשיריהם תגדעון" והיינו אילן שנטעו ולבסוף עבדו שמספיק לגדוע את הגידולים, ולדבריו מתני' שאוסרת רק את הגידולים אתי כרבי יוסי ברבי יהודה ושאני היכא שגידעו ופיסלו דגלי דעתיה שניחא ליה רק בתוספת ולא בעיקר, או דמתני' כרבנן וקמ"ל שאף שעשה מעשה בגוף האילן לא נאסרו אלא הגידולים.

דיני אשירה

איזה אילן הוא אשירה - לת"ק כל אילן שיש תחתיו ע"ז אסור, ולר"ש דווקא כשעובדים את האילן עצמו אבל אם עובדים עבודת כוכבים שתחתיו האילן מותר, ומעשה ועבדו אילן ובדקו בגל שתחתיו והיתה שם צורה והתיר ר"ש את האילן.

מתי הוי אשירה בסתמא - לרב כל אילן שכומרים יושבים תחתיו ולא טועמים מפירותיו הוי אשירה, דודאי פלחי לה. ולשמואל אפי' כשאמרו שהתמרים יהיו לע"ז הוי אשירה. וכן הלכה.

מ"ח: דיני האשירה - אסור לשבת בצל האשירה כיון שהוא נהנה מהעבודת כוכבים, (ואף שמותר להנות מצילו של היכל (פסחים כ"ו), שאני היכל דלתוכו עשוי, אבל אשירה עשויה לצל. אי נמי חומרא דעבודת כוכבים שאני. תוד"ה לא), ואם ישב טהור והיינו כשאני יושב תחת הענפים ממש, אלא תחת הצל שמתארך מחוץ למקום הענפים, ואפי' לשבת בצל צילה (כשהצל מתארך יותר מגובה האילן, ששם הצל דק וקלוש), אסור. ואין לעבור תחתיה שהאשירה מאהילה עליו, ואם עבר טמא מדרבנן, דא"א שאין שם תקרובת לע"ז ונמצא האילן מאהיל על התקרובת ועליו, (והיינו כריב"ב שלומד מ"ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים" שתקרובת ע"ז מטמאה באהל כמת, ואסמכתא בעלמא הוא), אמנם אם ענפי האשירה נוטים לרה"ר ועבר תחתיה טהור, דבכהאי גוונא לא גזור רבנן, ואם אין דרך אחרת (קצרה כזו, דאל"כ אין לדבר סוף. תוד"ה אי) מותר לעבור שם, ואדם חשוב אף היכא דליכא דרכא אחרינא יעבור שם במרוצה.

זריעת ירקות תחת האשירה, ודין זה וזה גורם-

לת"ק מותר לזרוע תחת האשירה ירקות בימות הגשמים מפני שהאילן קשה להם שמסתיר את השמש, חוץ מחסה שהצל תמיד מועיל לה, ובימות החמה אסור בכל הירקות מפני שהצל מועיל להם. ולרבי יוסי אסור גם בימות הגשמים מפני שהנביה -העלים נושרים ונעשים זבל.

הגמ' דנה בדעת רבי יוסי שכאן משמע שרבי יוסי אוסר בזה וזה גורם שהרי העלים והקרקע גורמים לירקות שיגדלו, והרי רבי יוסי מתיר לשחוק ע"ז ולזרות לרוח אף שהע"ז נעשית זבל. וכן קשה בדעת רבנן שמתירים כאן ואוסרים שם. וכתבו התוס' (ד"ה ורבנן) שמה שרבנן אוסרים ירקות בימות החמה, שם זה לא נחשב זה וזה גורם, דאותה ההנאה שהצל עושה הקרקע לא עושה.

הגמ' מתרצת בדעת רבי יוסי ששם מותר כיון שהע"ז הולכת לאיבוד (וכוונתו לאבדה וכבר בטלה, ולא גרע מעבודת כוכבים שנשתברה מאיליה, הלכך ליכא זה וזה גורם שהרי אין כאן איסור כ"כ, דאפילו רבנן לא אסרי אלא שמוא יגביה אותה כמבואר לעיל מ"ב. רש"י. והתוס' (ד"ה התם) הקשו שהרי ריו"ח אוסר עבודת כוכבים שנשתברה מאיליה, ואפילו לריש לקיש אין ישראל מטבל ע"ז של עכו"ם, ועוד דרבי יוסי מיירי גם בע"ז של ישראל שאינה בטילה עולמית, ולכן ביארו התוס' דקאזיל לאיבוד הכונה שזה לא שכיש שיהנו מזה לזיבול, מפני שזה מתפזר להרבה מקומות), משא"כ הכא שזרכה בכך, ואין עבודת כוכבים בטילה דרך גדילתה. ואמנם כיון שבדעת חכמים יש סתירה צריך להפוך את השיטות, או לומר דס"ל לרבנן שזה וזה גורם אסור וטעמא דרבנן להתיר לזרוע תחתיה הוא משום שמה שמשביחה הנביה פוגם צל האילן וממילא האיסור לא נחשב גורם כלל, (כדאמרינן שאסור להפשיט עור של פסולי מוקדשין דרך הרגלים, משום בזיון קדשים, אע"פ שע"ז העור נמכר יותר ביוקר, משום שמה שמשביח העור פוגם בבשר ונמצא שההקדש לא משתכר עי"ז).

הגמ' שואלת שהרי לרבי יוסי אף שאסור ליטוע אגוז של ערלה מפני שהוא פרי (ויחור מותר וקמ"ל שלא גוזרים יחור אטו אגוז, דביחור של ערלה אינו אסור בהנאה. תוד"ה נוטעין), מ"מ אם עבר ונטע או שהבריק והרכיב יחור של ערלה באילן זקן מותרים הפירות אע"פ שלא מלאו להם שני ערלה, ומבואר שכיון שזה נגרם מהאגוז ומהקרקע מותר. (ל"א מיירי שנטע את האגוז של ערלה וכשגדל הבריכו והרכיבו באילן של היתר, וקשה דבלא הבריכו והרכיבו יש כאן זה וזה גורם, אגוז של איסור וקרקע של התר. רש"י. והתוס' (ד"ה שאם) כתב שזה לא נחשב זה וזה גורם, מפני שאגוז וקרקע הם ב' עניינים, ורק כששניהם מענין אחד כהברכת אילן אסור באילן התר או זבל נבייה וקרקע חשיב זה וזה גורם. עוד כתבו התוס' שמש"כ רש"י בפירוש הראשון להוכיח מההתר כשהבריק אילן ערלה באילן זקן, שם אין הטעם משום זה וזה גורם, אלא משום שהאילן הצעיר בטל בזקן). וכתבו התוס' (ד"ה ואין) שגם לרבנן שחולקים על רבי יוסי אסור ליטע אגוז של ערלה, דאל"כ למה צריך לשורפו, וכל המחלוקת היא לענין דיעבד. עוד כתבו התוס' (ד"ה שאם) שגידולי טבל ומעשר שני ותרומה מותרים, אלא שגזרו עליהם ב"ח דבר, ואילו ערלה זה סיבה לאסור את הגידולים, דשאני ערלה שאסורה בהנאה, והגידולים זה הנאה, אבל באיסורי אכילה אין לאסור את הגידולים, כיון שאינו אוכל את האיסור עצמו.

מ"ט. ומסקנת הגמ' שי"ל שרבי יוסי בא לומר לחכמים ששייך לחלק בזה בין ע"ז לשאר איסורים ולהחמיר בע"ז, ואמנם לרבי יוסי עצמו זה וזה גורם מותר אף בע"ז, וכדתניא ששדה שזיבלוה בזבל של ע"ז, או פרה שפיטמוה בכרשינים של תקרובת ע"ז או שעבדום, שיש בזה מחלוקת אם השדה תיזרע (כשהזבל אינו בעין, דהוי ליה זה וזה גורם. תוד"ה שדה) והפרה תישחט, או שהשדה תיבור והפרה תירזה, ומבואר שרבי יוסי עצמו מתיר גם בע"ז.

ואין לומר שהמחלוקת שם היא בין ר"א לחכמים, וכדמציינו שנחלקו לענין שאור של חולין ושאור אחר של תרומה שנפלו לעיסה של חולין וחימצוה, ואין בכל אחד כדי לחמץ, שלר"א הולכים לפי מה שנפל אחרון, ולחכמים אין נאסר אלא כשיש בתרומה

כדי לחמץ, ואז אסור אפילו אם גם בהתר יש כדי לחמץ. (תוד"ה עד). ואמר אביי דר"א מיירי שקדם וסילק את האיסור לפני נפילת ההתר, דליכא למימר התר מצטרף לאיסור להיות בו שיעור ליאסר, ואע"פ שכבר נתן כח בעיסה מ"מ בא השני וביטל את הראשון, אבל אם לא קדם וסילק את האיסור אסור גם כשהאיסור נפל בתחילה, וא"כ מבואר שלר"א זה וזה גורם אסור. דיש לפרש דלא כאבבי וטעמא דר"א משום שהולכים אחר האחרון, אף בלא סילק, דקסבר גמרו באיסור אסור גמרו בהתר מותר, אבל היכא שנפלו בבת אחת י"ל שזה וזה גורם מותר.

ואין לומר שזה תלוי במחלוקת ר"א וחכמים (דלהלן) לגבי עצי אשירה שהסיק בהם תנור ואפה בתנור פת, שהפת נאפית בהיסק שני באה מכח האיסור שחיצק את התנור ומכח התר של היסק שני, שלר"א יוליך הנאה לים המלח (לרש"י יוליך דמי עצים. ולתוס' (ד"ה יוליך) יוליך הנאת הפת), ולחכמים אין פדיון לעבודת כוכבים. שהרי שם רבנן מחמירים יותר מר"א, ומה שחכמים הקילו בשאור אינו מכריח שיקילו גם בע"ז.

הלכה כרבי יוסי שזה וזה גורם מותר. ומכח זה התיר רב יוסף גינה שזיבלוה בזבל עבודת כוכבים -שבא מדם פרים ועגלים הנשחטים לעבודת כוכבים, דתקרובת ע"ז הם ואסורים בהנאה, אבל אם אמר זבל זה לעבודת כוכבים אינו נאסר, דתניא (לעיל מ"ד:) אין הקדש לעבודת כוכבים.

מ"ט: הנאה מעצי האשירה, ואם מועיל להולין ההנאה לים המלח-

עצי האשירה אסורים בהנאה, ואם הסיק בהם תנור, אם התנור היה חדש צריך לנותצו כיון שנעשה והוחזק מאיסורי הנאה, ואם הוא ישן שכבר הוחזק ואין תועלת בהיסק לחזק אלא לאפות, אין להשתמש בו עד שיצטנן כדי שלא יהנו מהיסק זה, ופת שנאפית בו (- בחדש שציננו וחזר והסיקו או בישן בהיסק זה של עצי איסור) אסורה בהנאה, ואם נתערבה הפת באחרות, לחכמים כולם אסורות בהנאה דאין פדיון לע"ז, ולר"א יוליך הנאה לים המלח. וכתבו התוס' (ד"ה נתערבה) שיש גורסים נתערבה באחרות ואחרות באחרות, ור"ת לא גורס זאת, מפני שהגמרא מחפשת תנא שאוסר בספק ספיקא ולא מביאה משנה זו. ור"י בר ברוך מבאר שהכונה ואחרות באחרות שכל אותם אחרות (או רובן, דאיכא למימר איסורא ברובא איתא) נתערבו באחרות, דליכא אלא חדא ספיקא.

וכן נחלקו ר"א וחכמים בכרכור של ע"ז שארג בו בגד שהוא אסור בהנאה (ואסור למוכרו חוץ מדמי איסור שבו, אף שביין נסך שנפל לבור מותר, דחיישינן שמוא ישראל יקנה בגד זה מן העכו"ם, וכן הדין בפת, אבל בין אין דרך לקנות יין מן העכו"ם. תוד"ה ארג בשם הירושלמי), ואם נתערב באחרים לר"א יוליך הנאה לים המלח, ולרבנן אין פדיון לעבודת כוכבים, (וצריכא, שהרי פת זה קל יותר, שכשהפת נגמרה כבר נשרף האיסור).

הלכה כר"א.

חבית של יין נסך שנתערבה באחרות, לרב אדא בר אהבה מודה בזה ר"א שלא מועיל להולין הנאה לים המלח בכדי להתיר למכור כל חבית לבדה או להשקות מהם לחמרים עכו"ם או לעשות מהם כביסה, מפני שהאיסור בעין, אבל אפשר למכור כולם חוץ מדמי יין נסך שבהם, שעיי"ז לא נהנה מהאיסור, וזה מועיל אפילו לרבנן (וכן סובר רשב"ג לקמן ע"ד.), ודווקא בפת ר"א מתיר מפני שלא ניכר בה האיסור ממש, ולרב חסדא גם בזה חולק ר"א, וכן הורה רב חסדא למעשה.

ביטול ע"ז-

איך מבטלים אשירה - עכו"ם שלקח מהאשירה קיסמים יבשים או זרדים לחים או מקל או שרביט ואפי' עלה, בטילה האשירה.

עכו"ם ששיפה עבודת כוכבים לצרכו מותרת, ואם שיפה לצרכה (-ליפותה) אסורה, ונחלקו רב הונא וחי"א בר רב אם השפאים ששיפה לצרכה מותרים, ובברייתא מבואר שמותרים, וישראל ששיפה בין לצרכו בין לצרכה היא ושפאיה אסורים דאין ישראל מבטל עבודת כוכבים.

עבודת כוכבים שנשתברה - לרב צריך לבטל כל קיסם וקיסם, ולשמואל אין עבודת כוכבים צריכה ביטול אלא כשנשתברה דרך גדילתה, אבל זו שנשתברה בטילה מעצמה, דהעכו"ם אומר שאם את עצמה לא הצילה אותו ודאי היא לא תציל. ואין הכרח שנחלקו אם עכו"ם עובדים לשברים שנשתברו מאליהן או לא, די"ל שלכו"ע השברים אסורים ונחלקו בשברי שברים, (ומה שהתיר שמואל לעיל מ"א. שברי ע"ז ומוצאם מיירי שלא ראו שנשברה, תולים שהעכו"ם שברה, דע"ז שנשתברה מאליה לא שכיחא. רש"י. והתוס' (ד"ה לא) כתבו דהכא מיירי שדרכה להשיר תדיר ואפ"ה לא מפסיקים לעובדה. עוד י"ל ששם מדובר שמצא שברים בלי עיקר הע"ז, וכאן מדובר שמצא את כל השברים יחד). או שלכו"ע שברי שברים מותרים, ונחלקו בע"ז של חוליות דקות שנפלה ונתפרקו חוליותיה שהדיוט יכול להחזירה וא"צ אומן, אם אינה בטילה כיון שהדיוט יכול להחזירה, או שרק בנשברה דרך גדילתה כגון נבייה שנופל עלה אחר עלה והעלה עצמו נשבר לכמה שברים צריכה ביטול, דדרכה בכך, אבל בלאו דרך גדילתה אינה צריכה ביטול.

רבי ישמעאל

דין אבני המרקוליס

אחד מסוגי העבודה זרה נקרא 'מרקוליס', וצורתה היא שמניחים אבן מכאן ואבן מכאן ואבן על גבי שני האבנים, ועובדים אותה (בדרך בזיון) ע"י שזורקים עליה אבנים. ואותם אבנים שעבדו להם נחשבים הע"ז עצמה, והאבנים שזורקים לה הם תקרובת ע"ז אא"כ עובדים גם להם. ולהלן יבואר מה הדין באבנים שנמצאו בסמוך למרקוליס ואינם מסודרים בצורת המרקוליס, האם חוששים שהם עצמם מרקוליס קטנה, או שדינם כשברי מרקוליס, או כתקרובת ע"ז, וכן יבואר מה הדין כשלקחו מהאבנים שזרקו למרקוליס וחיפו בהם דרכים (שיש מחלוקת האם לאבנים יש דין תקרובת ע"ז).

אבנים שנמצאו בצד מרקוליס גדולה שכבר עבדהו וזרקו עליה אבנים הרבה, לרבי ישמעאל אם נמצאו ג' אבנים זו בצד זו אסורות, וכ"ש אחת ע"ג שתיים שזהו עיקר מרקוליס ותחילתו, אבל שתיים מותרות. ולחכמים אלו הנראות עם המרקוליס הגדול שכבר עבדהו וזרקו עליו הרבה אבנים, ואבנים אלו נראה שנפלו משם, אסורות בין ג' אבנים בין שתיים, די"ל שהם נפלו מהמרקוליס, וקסברי רבנן שעובדים לשברים שכשזרקו אותם למרקוליס נעשו חלק ממנה, וכשנפלו הוי שברי עבודת כוכבים עצמה ולא תקרובת, ושאין נראות עם המרקוליס והיינו שאינן סמוכות לו מותרות.

ג‏**. לרבי יוחנן** אם ידוע שהאבנים נשרו מהמרקוליס הם אסורות לכו"ע אפילו בשתי אבנים (ואפילו באחת. תוד"ה אפילו), ואפי' למ"ד אין עובדים לשברים אסור, כיון דבמרקוליס מעיקרא האבנים

שבורות שאינן מחוברות ודרכן ליפול וכך הדרך. ואם האבנים קרובות והיינו כגון אמה וחצי אמה, אף בסתמא אסורות לכו"ע, והמחלוקת היא בתוך ד' אמות דודאי לא נפלו מהמרקוליס, שלרבי ישמעאל דרך לעשות מרקוליס קטן בצד גדול, ולכן שלש אסורות ושתיים מותרות, ולרבנן אין רגילות לעשות מרקוליס קטן בצד גדול, ולכן בין בשלש בין בשתיים אינן אסורות אלא בנראות עימו שהם קרובות מאד, אבל בשאינן נראות עימו מותרות דלא ממנו נפלו.

הגמרא מביאה ברייתא שבה מבואר שרבי ישמעאל אוסר גם בשתי אבנים, כשהם בתפיסה אחת. ורבא מתרץ שבמרחק של בתפיסה אחת שאין הפסק בינם למרקוליס אסור בין לרבי ישמעאל בין לרבנן אפי' בשתיים, דכל ד' אמות חשיב נראות עימו, והמחלוקת דמתני' היא בשתי תפיסות והיינו שיש תל המפסיק ביניהם דליכא למימר שנפלו מהמרקוליס, שבזה אסור לרבי ישמעאל רק בג' אבנים, דעושין מרקוליס קטן בצד גדול, והא דתניא שמרקוליס זה אבן מכאן ואבן מכאן ואבן על גביהן, מיירי בעיקר מרקוליס, אבל קטן הנעשה בצד גדול עובדים לו בכל שהוא. ע"כ לפירוש רש"י.

שיטת התוס' (ד"ה במקורבות) שלחכמים אין חילוק בין תפיסה אחת לשתי תפיסות, או בין שתי אבנים לשלש, והכל תלוי אם נראות עימה או לא, דאין דרך לעשות קטן בצד גדול. ולרבי ישמעאל יש דרך לעשות קטן בצד גדול, בתפיסה אחת שתי אבנים אסורות, משום שדרך לעשות מרקוליס קטנה בצד גדולה, ואבן אחת מותרת, וכשתל מפסיק ביניהם, שתיים מותרות כיון שלא מצוי לעשות קטן בצד גדול בהפסק תל, ושלש אסורות אפילו בהפסק תל, דכיון שהם זו בצד זו מוכחא מילתא שעשאן למרקוליס.

הקשו התוס' (ד"ה אבני) כיצד מותר להזכיר שם ע"ז זו, והרי אסור להזכיר שם ע"ז שאינה כתובה בתורה דכתיב "ושם אלוהים אחרים לא תזכירו". ותירץ ר"ת ששמה האמיתי הוא קילוס, לשון שבח, וחכמים כינו אותה קוליס, לשון לעג לקלס, ומרקוליס הכונה חילוף קילוס.

אבני מרקוליס שחיפו בהם דרכים - מעשה באבני מרקוליס שהעמידו נכרים בבית ינאי המלך לאחר שנחרב, ובאו עובדי כוכבים שאינם עובדים למרקוליס וחיפו בהם דרכים, והיו חכמים שפירשו מללכת שם, דס"ל שתקרובת עבודת כוכבים אינה בטילה לעולם (דכתיב "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים" שאינה בטילה כמו שמת אינו בטל), והזורק אבן למרקוליס הוי תקרובת, דזו היא עבודתו, והיו חכמים שהמשיכו ללכת שם, דאין אסורה תקרובת לעולם אלא בכעין זבחים העשויים בית המקדש בפנים, דכתיב "וזבח לאלוהים יחרם בלי לד' לבדו", וכן מבואר בברייתא שהביא רבה בר ירמיה שאם עכו"ם חיפו בהם דרכים מותרות (ואם ישראל חיפו בהם דרכים אסורות). ורבי יוחנן אמר שאם בנם של קדושים מהלך וכי אנו נפרוש, וכוונתו היתה לרבי מנחם ברבי סימאי שלא היה מסתכל אפי' בצורת מטבע. וכתבו התוס' (ד"ה ה"ג) שאף דאיתא בגמרא (שבת קמ"ט.) שאסור מדינא להסתכל בדיוקנא אפילו בחול, דכתיב "אל תפנו אל האילים", שמא בצורה שרגיל בה תדיר אין שיין הפנאה.

האם יש דין תקרובת או דין עבודה זרה באבנים ונרות וככרות וכדומה - רש"י מבאר שאבנים אין להם דין תקרובת כיון שלא עובדים לאבנים במקדש בפנים. והתוס' (ד"ה בעינן) הביאו שהרשב"ם כתב שזביחה נחשבת עבודת פנים, וה"ה לכל שאר תקרובת דמזבח כגון קיטור וניסוך, וכל העולים לגבי מזבח מיקרו תקרובת עבודת כוכבים לענין שאין יכולין ליבטל, והם כל מיני מאכל, ואבנים לא נאסרים

מדין תקרובת, אבל הם נאסרים מדין עבודת כוכבים עצמה, ובעבודת כוכבים מהני ביטול. ולפי זה נרות של שעוה שמביאים דורון לעבודת כוכבים ומדליקים אותם שם, אם לאחר שהכומר כיבה אותם הוא מכרם או נתנם לישראל, מותרים בהנאה ממה נפשך, דאם זה נחשב תקרובת א"צ ביטול, דלא דמי לתקרובת מזבח, ואם ההדלקה היא לנוי ושייך בזה ביטול כעבודת כוכבים עצמה, מ"מ הכיבוי של הכומר אין לך ביטול גדול מזה, דשוב אינו רוצה להדליקן לפני עבודת כוכבים אלא ליהנות הוא מהן ולצורכו נוטלם. וחתיכות של שעוה שנותנים לעבודת כוכבים מותרות, דאינם לנוי ואינם כעין פנים, ואינם צריכים ביטול. וככרות שמביאים לדורון מותרים, מפני שאין מביאים אותם לעבודת כוכבים אלא לשמשים ולכמרים, ואין לזה דין תקרובת, כיון שבזמננו אין דרך להאכיל לעבודת כוכבים. ומלבושי כמרים מותרים בלא ביטול, דנוי שלהם הוא ולא של עבודת כוכבים. וכן כלי שקורין קליצ"א אין משמשין בו לעבודת כוכבים, אבל כלי מחתה שמקטרים בהם לעבודת כוכבים, אסור משום משמשי עבודת כוכבים וצריך ביטול, ומכירה אינה נחשבת ביטול, דקיימא לן כרבנן (נ"ג.) שבמכרה או כשמשכנה לא הוי ביטול, וכן משמשי ע"ז וכלי נוי של העבודת כוכבים אינם בטלים ע"י מכירה. עכ"ד. ומשמע מתוך פירושו שהתיר הככרות לפי שאין עושין אותן תקרובת, הא לאו הכי היו אסורים, דכעין פנים הוא, שהוא ראוי להקריב לפנים, דדמיא למנחת מאפה תנור, ואף על גב דליכא זריקה המשתברת. אמנם כתבו התוס' בשם ר"י דבכולה שמעתין משמע דאפילו בכעין פנים בעינן זריקה המשתברת, כעין זביחה וזריקה.

ג: טיפול באילן בשביעית-

בשביעית מותר להתליע (-ליטול תולעת שב)אילן, ולזהם (-להדביק זבל על מכה שבאילן שלא ימות. והא דאסר בגמרא (מו"ק ג.) זיבול, היינו זיבול הקרקע, שזה עבודת שדה וכרם), דמלאכה שהיא עבודת קרקע אסר רחמנא, אבל טירחא מותרת, ואין זה מלאכת קרקע כיון שזה בא להעמיד האילן שלא ימות, ואינו משיביח לאילן אלא מעמידו בכמות שהוא, אמנם זיהום שבא לאברויי אילנא (-לחזקו ולהשביחו) אסור.

וכן אסור לכרוך או לקטום את הנטיעות, או לעשות להם בתים (-גדר אמה סביבותיהם, וממלאים אותו עפר), ועד ראש השנה מותר, שאע"פ שעבודת האילן אסורה מדרבנן ל' יום לפני ר"ה, בזה לא גזרו כדי שלא ימותו הנטיעות. רש"י. והתוס' (ד"ה ומשקין) כתבו שלר"ע תוספת שביעית דאורייתא, דכתיב "בחריש ובקציר תשבות", ולרבי ישמעאל זה הלכה למשה מסיני, אלא אתיא כרבי (מו"ק ב:) דשביעית בזמן הזה דרבנן, ולרבא (שם) השקאה זה תולדות, ואבות אסר רחמנא ולא תולדות. אי נמי דווקא מלאכות של חרישה וזריעה הוו דאורייתא, אבל שאר מלאכות אסורים מדרבנן.

וכן אסור לגזום (-לחתוך את הנוף כדי שיוציא הרבה נוף מסביב לגיזום) בשביעית, כיון שגיזום בא לאברויי אילנא (משא"כ זיהום שבא לאוקמי אילנא שלא יתקלקל אבל אינו משיבחו), ולסוך שמן לאילן גזום מותר, אמנם בפגין של תאנה מותר לסוך אותם בשמן כדי שיהיו שמינות או לנקב ולפטם (-למלא את הנקבים שמן) בערב שביעית, אבל בשביעית אסור כיון שזה פטומי פירא.

ולקשקש (-לחפור תחת הזיתים) קשקוש שהוא לאברויי אילנא אסור, וקשקוש שהוא לסתום שורשי האילן שנתגלו מותר.

אבל בחול המועד אסור להתליע או לזהם, דבמועד טירחא נמי אסור, (וכתבו התוס' (ד"ה ואין) שבאופן שזה אבד אם ימתין עד לאחר המועד מותר, דדבר האבד מותר במועד, ואוקמי אילנא הוא. אי נמי אפילו באבד ממש י"ל דאסור במועד משום טירחא יתירא), וכן אסור לגזום, אבל מותר לסוך שמן לאילן גזום. ורבה בר ירמיה קשה לו למה מותר לסוך ואסור לזהם, הרי שניהם לאוקמי אילנא.

דין עבודת כוכבים שעובדים אותה במקל

עבודת כוכבים שעובדים אותה ע"י שמקשקשים לפניה במקל, לרב אם שבר מקל בפניה חייב, אע"פ שאין עבודתה בכך (ואין חייבים בע"ז אלא על עבודות כעין פנים, דכתיב "זובח לאלוהים יחרם בלתי לד' לבדו", או על עבודות שדרכה בהם דכתיב "איכה יעבדו הגויים האלה" וגו'), דהוי כעין זביחה שכוון שהיו עובדים אותה בקשקוש מקל או בענין אחר, שבירת מקל דומה בזה לזביחת בהמה בפנים ששובר מפרקתה, (וה"ה שהשובר אבנים לפני מרקוליס חייב. תוד"ה שבר), אבל אם זרק מקל בפניה פטור דאין עבודתה בכך. ורבא מבאר שזה לא דומה לזריקה, כיון דזריקה של הדם היא משתברת שנופלת טיפין טיפין, ולדבריו הא דאיתא בברייתא שאם ספת לע"ז צואה (-לרש"י הכונה שהאכילה צואה, ולתוס' (ד"ה ספת) הכונה שלכלך אותה בצואה) חייב (אפילו אין עבודתה בכך. רש"י. ומ"מ היתה רגילה בצואה, שהרי רב מחייב בשבירת מקל רק בע"ז שרגילה במקל. תוד"ה חייב), איירי בצואה לחה שהיא משתברת, וכן בניסך לפניה עביט של מי רגלים איכא זריקה המשתברת וחייב אף לרבא.

נ"א. ומה שמצינו בשחט חגב לכל עבודה זרה שבעולם, לרבי יהודה חייב (אף אם אין דרכה בכך. רש"י. והתוס' (שם) כתבו שרק בע"ז שעובדים אותה בחגב בצורה אחרת חייב), ולחכמים פטור, אין הכרח לבאר שנחלקו בהנ"ל אם חייב מפני שזה כעין זביחה אע"פ שאין נוהגים לשחוט חגבים, (מדלא אשמעינן שחיטת אווז ותרגול ששייך בהם שחיטה ממש), והוי כשבירת מקל, או דבעינן כעין פנים. ד"ל שלכו"ע בעינן כעין פנים כגון חיה עוף ובהמה, וגם לרבי יהודה פטור בשבירת מקל ודלא כרב, ורבי יהודה מחייב בחגב כיון שצווארו דומה לצוואר בהמה והוי כעין שחיטת פנים.

האם המקל נאסר - עוד אמר רב, שאם שבר מקל בפני הע"ז שעובדים אותה במקל, המקל נאסר מדיון תקרובת (כדאמרן דכעין זריקה היא), אפילו אם אין עבודתה בשבירה, ואם זרק מקל בפניה אף שעבודתה בכך וחייב אין המקל נאסר, וביאר רב נחמן הטעם שבזריקה אין המקל נאסר אע"ג דהוי כעין זריקה, משום דבעינן זריקה המשתברת.

ומה שאבני המרקוליס נאסרים אף שאינה זריקה המשתברת, י"ל שהטעם משום דנעשה כמגדל את העבודת כוכבים שהאבן מתווספת ומגדילה את המרקוליס, ואין זה תקרובת אלא ע"ז עצמה, (משא"כ מקל שאינו ממין העבודת כוכבים אינו נעשה חלק ממנה). ואמר רב נחמן שאף למ"ד שעבודת כוכבים אינה נאסרת מיד אלא כשתיעבד, כל אבן נעשית עבודת כוכבים ותקרובת לחברתה לענין שהאבן הקודמת נעבדת על ידה ונאסרת ע"ז משום עבודת כוכבים וניתרת בביטול, אבל שם תקרובת לענין שיהיה דינה בזבחי מתים שאינם בטלים עולמית לא חל עליה, דכעין פנים בעינן, ולפי זה האבן האחרונה מותרת כיון שהיא עדיין לא נעבדה, אלא שא"א לדעת מהי האחרונה. ולרב אשי הטעם משום שכל אבן היא תקרובת לעצמה דאין לה עבודה אחרת אלא זריקה, ובזריקתה היא נעשית עבודת כוכבים ונעבדת, ולחברתה, וממילא גם האחרונה נאסרת משום עבודת כוכבים עצמה.

דין הזובח בהמה לעבודת כוכבים

הזובח בהמה בעלת מום לעבודת כוכבים, אם המום הוא בדוקין שבעין חייב, כיון דחזיא לבני נח בבמה שלהם, ואם היא מחוסרת אבר פטור, דלא אסרה תורה אלא זביחה שהיא כעין פנים, דכתיב

"זובח לאלוהים יחרם בלתי לד' לבדו" משמע דמיירי בראוי לשם, ולבני נח (כל זמן שלא ניתנה תורה אף ישראל נקראו בני נח) לא נאסר אלא מחוסר אבר, כדכתיב שיש להביא לתיבה "מכל החי" - בהמה שחיים ראשי אבריה, דגלי וידוע לקב"ה שעתידי נח להקריב מהמינים הטהורים, (וטריפה מתמעטת מדכתיב "לחיות זרע" - דבר שעושה פירות, ולמ"ד שטריפה יולדת ממעטים טריפה מדכתיב "אתך" בדומה לך, ואילו היה נח טריפה ואף שהוא חי כמה שנים, נימא דס"ל שטריפה חיה, האם יש ענין להביא דווקא טריפה, ומהא דכתיב שנח היה תמים אין ראייה שלא היה בעל מום, דדילמא הכונה תמים בדרכיו, וצדיק היינו במעשיו. ומ"לחיות זרע" לומדים שאין להביא זקן או סריס מחמת חולי, דהוה אמינא שהכניסו אותם לצוות בעלמא, וטריפה לא הביאו מפני שהיא תמות בתיבה, ולא איכפת לן שתעשה פירות, קמ"ל.).

השוחט בהמה למרקוליס חייב אע"פ שאין עבודתו זביחה, דכתיב "ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים", וכיון שא"צ לאסור אם דרכה בכך, דהא כתיב "איכה יעבדו הגויים האלה את אלוהיהם", תנהו ענין לע"ז שאין דרכה בכך.

נ"א: ואף שלומדים מפסוק זה שאם הקדיש בשעת התר הבמות, ונאסרו הבמות, יש איסור לאו להקריבם בבמות, (ואין בזה כרת, וכתיב "והביאום לד' " לומר שמצות עשה להביאם לאהל מועד. אבל קדשים שהקדישם בשעת איסור הבמות והקריבם בשעת איסור הבמות חייב כרת, ואזהרתו מ"פן תעלה עולותיך" דהשמר פן ואל זה לא תעשה), מ"מ כיון דכתיב "ולא יזבחו" ו"ולא עוד" יש כאן ב' איסורים.

דין דברים שנמצאו בראש המרקוליס

מצא בראש המרקוליס כסות או מעות או כלים, אם הם של נוי אסורים, ואם אינם של נוי (מעות בכיס התלויים בצוואר הע"ז, כסות מקופלת ומונחת על ראש הע"ז, כלי המונח הפוך על ראש הע"ז ונותנים בו מים, אבל סתם מעות כסות וכלים הם דבר של נוי), מותרים, דכתיב "עץ ואבן כסף וזהב אשר עמהם" משמע שהיו מקריבים גם עץ ואבן, אלמא כל מה שמקריבים נאסר, וכתיב "לא תחמוד כסף וזהב עליהם" אבל עץ ואבן לא כתיב, דבעינן עמהם בצורה של נוי, דומיא דעליהם שרק דבר של נוי נאסר, ועץ ואבן נאסרים רק בצורה של נוי, (ולא דרשינן עליהם דומיא דעמהם שכל מה שעליהם נאסר, דא"כ לא יאמרו עליהם, דקרא לא איצטריך, דאם דבר שעמהם ואינו עליהם ממש נאסר, כ"ש שדבר שעליהם ממש נאסר. לשון אחר 'אשר' רבויא הוא, כל שעמהם), ואמנם דבר הנמצא לפנים מן הקלקלין מחיצה (מלשון קלעים) הפרוסה לפני העבודת כוכבים, אסור אפי' במים ומלח שאינם לנוי, דכיון דכעין פנים הוא הווי תקרובת, ומחוץ לקלקלין אין מניחים תקרובת, אך בפעור ומרקוליס אסור גם מחוץ לקלקלין, שהרי כל עבודתם היא דרך בזיון, וקלקלין אינם מפסיקים כיון שהם לצניעות וכבוד. רש"י. והתוס' (ד"ה אפילו) כתבו שלפנים מן הקלקלין אסור אפילו כשאין עבודתה בכך, דאי עבודתה בכך אפי' בכלי [מלא] צואה נמי אסור, דלפנים מן הקלקלין מקריבים כל דבר אע"פ שאינו נוי, ואסור משום תקרובת, וחוצ' לקלקלין רק דבר של נוי אסור מטעם תקרובת, דאין מקריבין שם אלא דבר של נוי.

ואם מצא פרכילי ענבים ושיבולים מעוטרים במתנ"י מבואר שאסורים, והגמרא (נ"א). שואלת

שאין זה כעין עבודת פנים ואין כאן כעין זריקה המשתברת, והגמרא מבארת דמיירי שבצורם לכך מתחילה לצורך עבודת כוכבים, ובבצירה עבדם לעבודת כוכבים, דהוי כשבר מקל בפניה דדמיא לזביחה.

ואם מצא יינות שמנים וסלתות או שאר דברים הקרבים לגבי מזבח אסורים, דהוי כעין פנים, והוי עבודה המשתברת.

גינה או מרחץ של עבודת כוכבים מותר להנות מהם, דאין הקדש לעבודת כוכבים, אבל בטובה להעלות שכר לכומרים אסור, ואם המרחץ או הגינה הם גם של אחרים, מותר להנות מהם אפי' בטובה.

לאביי מותר באופן הראשון להנות בטובת עובדיה דלא איכפת לן לתת שכר מועט לעובדיה, ורק בטובת הכומרים אסור כיון שהכל שייך לעבודת כוכבים, ובאופן השני מותר אפי' בטובת כומרין. וללישנא בתרא בשני האופנים אסור בטובת כומרין, ומותר רק בטובת אחרים.

נ"ב. **מתי נאסרת העבודת כוכבים בעשיה או בשימוש** - לרבי ישמעאל ע"ז של עכו"ם אם עשאוים ולא גמרום או שגמרום ולא הביאום או שהביאום ולא נשתמשו בהם מותרים, דכתיב "אשר עבדו" עד שיעבדו, (ואף דכתיב מקומות, אם אינו ענין למקומות שהרי מקומות אינם נאסרים, דכתיב "אלוהיהם על ההרים" ולא ההרים אלוהיהם, תנהו ענין לכלים, ומקיש אלוהיהם לכלים מה כלים עד שיעבדו אף אלוהיהם עד שיעבדו), ושל ישראל אסורה מיד דכתיב "ארור האיש אשר יעשה פסל ומוסיכה" דקם ליה בארור, והיא עצמה ג"כ נאסרת דכתיב "תועבת ד' ". ולרבי עקיבא עבודת כוכבים של עכו"ם נאסרת מיד, דר"ע לא מקיש אלוהיהם לכלים, וכתיב "פסילי אלוהיהם תשרפון באש" משעה שפסלו נעשה אלוה, (ולרבי ישמעאל לומדים מזה שנכרי יכול לבטל עבודת כוכבים, ור"ע לומד דין זה מ"לא תחמוד וכו' ולקחת לך" שאם פסלו לא תחמוד, ואם ביטלו ולקחת לך), ושל ישראל אסורה רק כשתיעבד, ד"תועבת ד' " היינו דבר המביא לידי תועבה, וכתיב "ושם בסתר" עד שיעשה לה דברים שבסתר - שהוא עובדה בסתר כדי שלא ישמעו ב"ד ויסקלוהו, (ורבי ישמעאל לומד מזה שע"ז של ישראל טעונה גזירה (בקרקע כשהיא שלימה. רש"י. ובתוס' (ד"ה מה) כתבו שגזירה הכונה ביעור בלי הנאה, כמו ששחקו את העגל ופזרו את עפרו, אמנם ליכא למילף מהעגל, דלרבי יוסי שמא עשו כן בשביל כבודם של ישראל, שאירעה תקלה וקלון על ידו, ולרבנן ביקש לבודקם כסוטות), ור"ע לומד דין זה מדכתיב "לא תטע לך אשירה כל עץ אצל מזבח" ללמד שטעון גזירה כמזבח שהוא אסור בהנאה, (וכלי שרת טעונים גזירה. תוס' שם), ורבי ישמעאל לומד מזה שהמעמיד דיון שאינו הגון כאילו נוטע אשירה בישראל, ואם עושה כך אצל תלמידי חכמים, כאילו נוטע אשירה אצל מזבח).

ריתך כלי לתשמיש עבודת כוכבים (-שניקב הכלי והקיש עליו בקוונס עד שהשלים פגימתו), אם זה של עכו"ם, הרי בין לרבי ישמעאל בין לר"ע משמשי ע"ז אינם אסורים עד שיעבדו, ואם זה של ישראל, לר"ע אינו אסור, ולרבי ישמעאל אפי' בעושה כלי מתחילה יש להסתפק אם מותר כמו במשמישים של עכו"ם, או שאסור כמו בע"ז עצמה.

טומאת עבודת כוכבים

רב המנונא מסתפק לגבי טומאת ע"ז, דע"ז מטמאה מדרבנן (וקראי אסמכתא בעלמא), דהנה מצינו שכלי מתכות בין פשוטים ובין אם יש להם בית קיבול הם טמאים, ואם נשברו נטהרו, ואם חזר ועשאו כלים חוזרים לטומאתם וצריכים טבילה, שמא יאמרו שטבילה מועילה בלי הערב שמש, ונסתפק רב המנונא אם זה רק בטומאה דאורייתא, או גם בכל הטומאות דרבנן כגון כלים שנטמאו ממשקין שנטמא מדרבנן אטו משקה זב זבה כגון רוקו ומי רגליו שהם מטמאים כלים מדאורייתא, (ומיירי בכלים שעיקר טומאתם דאורייתא, דכלי זכוית שעיקר טומאתם דרבנן אין חוזרים לטומאתם הישנה. תוד"ה תבעי), ואף את"ל שטומאה דרבנן אינה חוזרת, י"ל שעבודת כוכבים חמורה כמו דאורייתא. (לרש"י מיירי בכלים שנשתמשו בהם לעבודת כוכבים. ולתוס' (ד"ה כיון) מיירי בכלים של תקרובת עבודת כוכבים). תיקון.

אם הטומאה בטילה ע"י ביטול העבודת כוכבים - אם ביטל כלי שהיה תשמיש לע"ז, בטלה טומאתו ע"י הביטול כמו שבטל איסורו, וכן אוכלים שהם עבודת כוכבים כגון שהשתחוה לפת בטלה טומאתם ע"י הביטול כמו שבטל איסורם, ורבי יוחנן מסתפק באוכלים שהם תקרובת עבודת כוכבים, האם כיון שהאיסור לא בטל גם הטומאה לא בטילה, או שכיון שהטומאה היא דרבנן היא בטילה. תיקון.

מה נאסר למקדש

נ"ב: כלים שהשתמשו בהם בבית חונוי בנו של שמעון הצדיק, שברח לאלכסנדריא של מצרים מפני אחיו ובנה שם מזבח, ויש מחלוקת אם זה היה לשם ע"ז (ואז הכלים אסורים אפילו להדיוט), או לשם שמים, לרבי הכלים אסורים אף למ"ד שבית חונוי אינו בית עבודת כוכבים, כמו שקנסו **שכהנים ששימשו בבית חונוי** לא ישמשו בבית המקדש, (וכ"ש כהנים ששימשו לע"ז דכתיב "יען אשר ישרתו אותם לפני גילוליהם וגו' לא יגשו אלי לכהן ל"), ואף שהיה מקום לחלק דכהנים קנסו רבנן כיון שבני דעה ניגהו והם יודעים שהבמות נאסרו אף לשם גבוה, משא"כ כלים, מ"מ גם הכלים אסורים.

והא דכתיב "כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו, הכנו והקדשנו", הכנו היינו שגגזום, והקדשנו היינו שהקדישו אחרים במקומם, וזה המקור לאסור את הכלים. וכתבו התוס' (ד"ה ברוך) שאף שמדאורייתא לא נאסרו, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, וא"כ להדיוט שרי, קנסו לאסור לגבוה.

ומה שמצינו שבית חשמונאי גנזו בלשכה המזרחית צפונית את **אבני המזבח ששיקצו אנשי יון לעבודת כוכבים**, אין מזה ראייה לרבי, ד"ל ששם מצאו את הפסוק "ובאו בה פריצים וחיללוהו", ולא יכלו בית חשמונאי לשוברם ע"י עכו"ם כדי לבטלם, שהרי צריך לבנות את המזבח מאבנים שלימות ללא פגיונות, ואפילו פגיומת סכין כחגירת צפורן פוסלת, ולא יכלו לנסרם לאחר שבירתם כדי להשוות פגיומתם, דכתיב "לא תניף עליהם ברזל", ואינו דרך ארץ להשתמש בהם לעצמם אחרי ששימשו לגבוה. (משא"כ דינרא הדרייאנא טוריינא שיפא (לרש"י) צורות אלו נעשו על שם מלכי רומי ששמו טוריינוס אדריינוס, ושיפא היינו ישן ביותר שנישוף מחמת יושנו ואין הצורה ניכרת, וביארו התוס' (ד"ה דינרי) שאף שמטבע של ירושלים היה בה דוד ושלמה מצד אחד

וירושלים עיר הקודש מצד אחר, מ"מ כשמשלו אדריינוס וטוריינוס פסלו צורות מטבע הראשונה וחתמו בה שמו. ולר"ת הדריינא היינו עגול וטוריינא הוא גדול ושיפא היינו שנישוף ואין האותיות ניכרות, דאין לעשות צורת אדם במטבע), אף שרובם היו של הקדש לא נאסרו, דכתיב "ובאו בה פריצים וחיללוהו", כיון שלא השתמשו בהם לגבוה).

ביטול עבודת כוכבים

ביטול ע"י עכו"ם - עכו"ם יכול לבטל עבודת כוכבים שלו או של חבירו, ולענין ביטול עבודת כוכבים של ישראל, בילדותו שנה רבי שיכולים העכו"ם לבטלה, ואמר רבי הלל דהיינו כשיש לעכו"ם שותפות בה, (דאי לאו הכי הא כתיב "ושם בסתר"), דס"ל שהישראל עובדה על דעת העכו"ם, וממילא כשהעכו"ם מבטלה מתבטל גם חלק הישראל, ובזקנותו סבר רבי שאין מתבטל חלק הישראל, דישראל אדעתא דנפשיה פלח. ואם העכו"ם ביטל את חלקו, מהני, אף שחלק הישראל לא מתבטל, (דברי רבי הלל ללישנא השניה).

ישראל אינו יכול לבטל עבודת כוכבים של עכו"ם וכ"ש של ישראל, דכתיב "ושם בסתר".

המבטל עבודת כוכבים נתבטלו גם משמשיה, ואם ביטל את משמשיה לא נתבטלה הע"ז עצמה.

נ"ג. כיצד עכו"ם מבטל עבודת כוכבים

קטע ראש אוזנה או ראש חוטמה או ראש אצבעה הוי ביטול, וכן אם **פחסה** בפניה (-מיעכה בקורנס וקלקל צורתה) אע"פ שלא חיסרה הוי ביטול.

השתין בפניה, או שגררה (-שסחבה והשליכה על הטיט), או שזרק עליה צואה, אינה בטילה, דלפי שעה כעס עליה ויחזור ויעבוד לה, דכתיב "וקלל במלכו ובאלוהיו ופנה למעלה" שלבו לשמים, ואעפ"כ "ואל ארץ יביט" חוזר ועובדה.

מכרה או נתנה כמשכון, אם מכרה על דעת לעובדה לא הוי ביטול, ואם מכרה על דעת שישברנה הוי ביטול, ואם מכרה בסתמא לרבי הוי ביטול (היכא שנשתקעה. תוס' נ"ג: ד"ה דאי), ולחכמים אינו ביטול. ונחלקו ריו"ח ורב אם המחלוקת היא כשמכרה לצורך עכו"ם, אבל אם מכרה לצורך ישראל (וה"ה לישראל שאינו צורך. תוד"ה אבל) לכו"ע הוי ביטול, כיון שהוא יודע שהישראל שוברה, או שנחלקו בצורך ישראל, ולפי צד זה יש להסתפק אם בצורך עכו"ם לכו"ע הוי ביטול, או שגם בזה נחלקו. וכתבו התוס' (ד"ה או) שלמסקנת הגמרא גם בזה נחלקו, ולרבי"ן הגמרא לא פושטת את הספק.

הלוקח גרוטאות מן העכו"ם ומצא בהם עבודת כוכבים, אם משך לפניו נתינת המעות יחזיר ויבטלנה העכו"ם ויכול אח"כ לקנותה ממנו, והמשיכה לא קנתה כיון שהיא בטעות, ואם משך אחרי נתינת המעות יוליכה לים המלח דאע"פ שהמשיכה בטעות מחזי כמו שקנאה כבר.

נ"ג: אופנים שונים שאינם נחשבים ביטול לע"ז - לוח על העבודת כוכבים אפי' מצורף ישראל, או שנפלה עליה מפולת אע"פ שלא חש לפנותה, או שגנבוה ליסטים אע"פ שאינו מחזר אחריה, או שהניחוה הבעלים והלכו למדינת הים ועתידיים לחזור, כמלחמת יהושע שחשבו לחזור ממנה וכתב התם "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" שכיון שחשבו

לחזור לא ביטלוה ביציאתם, אע"פ שלא לקחוה עמהם, אין העבודה זרה בטילה.

ותלה התנא דין זה במלחמת יהושע, כדי ללמדנו אגב אורחא, שאם **ישראל זקף לבינה כדי לעובדה, ובא עכו"ם והשתחוה לה**, אסרה (לעולם. תוד"ה אם. ודווקא כשהשתחוה לאותה לבינה, אבל אם השתחוה לאחרת אינה נאסרת, ודלא כמו שפירש רבינו שמואל. תוד"ה ובא), דנעשה הנכרי שליח של הישראל, וכמו שמצינו שאע"פ שארץ ישראל וכל המחזר לה היא ירושה לישראל מאבותיהם, שהרי נאמר לאברהם "כי לך אתננה", וא"כ למה כתיב "ואשיריהם תשרפון באש", והרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ואי נימא שנאסרו בגלל מה שנעבד לפני שניתנה הארץ לאברהם, למה לא מספיק ביטול, ובהכרח שבגלל שישראל עבדו את העגל גילו שנח להם בעבודת כוכבים, שהרי נתאוו לאלוהות הרבה דכתיב "אלה אלוהיך ישראל", וממילא העכו"ם נעשו שלוחי הישראל, וע"ז של ישראל אינה בטילה עולמית, ובאמת אילנות שנעבדו רק אחרי חטא העגל לא נאסרו, אלא שא"א לדעת מה נעבד רק אח"כ. וכתבו התוס' (ד"ה אם) שבמלחמת יהושע אין האיסור בגלל שחשבו לחזור, אלא בגלל שעבדום לדעת ישראל.

עבודת כוכבים שהניחוה עובדיה ואין דעתם לחזור, אם הלכו בשעת שלום מותרת דכיון שלא נטלוה עמהם ביטלוה, אבל אם הניחוה בשעת מלחמה אסורה, ובית נמרוד (מגדל שבנו דור הפלגה לעבודת כוכבים, ונמרוד היה מלך עליהם) אע"פ שפיזרם הקב"ה על פני כל הארץ דכתיב "ויפץ ד' אותם", מותרת, דכיון שיכלו לחזור ולא חזרו יש כאן ביטול.

דין בימוס של ע"ז

בימוסאות של מלכים אבני גזית המונחות בדרך של המלך, וכשהמלך עובר מושיבים שם עבודת כוכבים והוא משתחוה לה, מותרות, מפני שמעמידים אותה בשעה שהמלכים עוברים כדי לעובדה, והמלכים מניחים דרך זו והולכים בדרך אחרת, והכומרים שעבדום לא עשאוה אלא לצורך המלכים, וכשרואים שהמלכים לא חוששים בזה גם הם מבטלים אותם. (תוד"ה והולכים).

בימוס שנפגם - לרב ושמואל בימוס שנפגם אסור, ואפי' למ"ד אין עובדים לשברים זה אינו אלא בעבודת כוכבים עצמה דזילא ביה מילתא, אבל כאן לא איכפת ליה. ולריו"ח ור"ל מותר, וכן עולא ישב על בימוס שנפגם, ואפי' למ"ד עובדים לשברים, זה רק בעבודת כוכבים עצמה, שכיון שכבר עבד אותה אינו מבטלה, אבל כאן שלא עבדו מבטלו כיון שיכול להביא בימוס אחר. וכן מבואר בברייתא שבימוס והיינו העשוי מאבן אחת, אם נפגם מותר, אך מזבח והיינו העשוי מאבנים הרבה, אם נפגם אסור עד שינתץ רובו, דכתיב "בשזמו כל אבני מזבח כאבני גיר מנופצות לא יקומו (-שוב לא יקריבו עליו) אשרים וחמנים".

נ"ד. בימוסאות שעשו עכו"ם בשעת הגזירה, לא בטלו אף כשבטלה הגזירה, ואם אם כשעבד באונס אינה נאסרת, הכא י"ל שעבדה גם ישראל מומר ברצון, ולרב אשי ודאי היה בין כל העומדים ישראל מומר שעבד לה ברצון כשראה שיד ישראל מטה.

דין בעל חיים שנעבד-

איתא בברייתא שנעבד בבעלי חיים שנאסרים לגבוה, שלו אסור ושל חבירו מותר.

הגמרא מקשה מדאיתא בברייתא שכל שעובדים אותו בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון הוי נעבד.

רמי בר חמא מבאר שהברייתא שאוסרת באונס מדברת שאנסוהו להשתחוות לבהמה שלו, (וכתבו התוס' ד"ה כגון) דמייירי שאמרו להורגו אם לא ישתחוה מאיליו, אבל אם כפפו קומתו בעל כרחו שהוא לא עשה כלום (לא).

רבי זירא מקשה שהרי אונס רחמנא פטריה דכתיב "ולנערה לא תעשה דבר", ואף שלכתחילה חייב למסור עצמו, סובר רבי זירא שאין להחשיב דבר זה לנעבד. (תוד"ה מתקף). עוד כתבו התוס' (שם) שאף שבנערה הרי היא קרקע עולם, לא הוזכרה סברת קרקע עולם לענין לפטור ממיתה, שהרי ברצון חייבת אע"פ שהיא קרקע עולם, ורק לענין שאינה חייבת לפטור עצמה הוזכרה הסברא של קרקע עולם, שבזה רק אם אמרו לה שתהרג או שתביא את הערה עליה חייבת למסור עצמה, אבל בלאו הכי לא, כמו שרוצח אין לו למסור עצמו כדי שלא ישליכוהו על תינוק, ובהכרח הפטור משום אונס.

רבא מתרץ שכיון דכתיב "וחי בהם" ומאידך כתיב "ולא תחללו את שם קדשי", בא הכתוב לומר שבצינעא "וחי בהם" ובפרהסיא "לא תחללו את שם קדשי", וכיון שבפרהסיא חייב למסור עצמו, דבר זה נחשב נעבד. תוס' שם. עוד כתבו התוס' (ד"ה הא) שרבא עצמו מודה שלהלכה בעבודת כוכבים צריך למסור נפשו גם בצינעא, והכא קאי אליבא דרבי ישמעאל. והרב ר' משה מקוצי מפרש דברי רבא שהכל היו בכלל "לא תעבדם" בין לאזהרה בין למיתה, וכשהוא אומר וחי בהם יצא אונס דצינעא בין מאזהרה בין ממיתה, אבל רבא מודה דאיכא עשה ד"בכל נפשך" שיש למסור עצמו אפילו בכל אונס, וכשאמר הכתוב "לא תחללו" האזהרה לכלליה, והיינו אונס דפרהסיא בין לאזהרה בין למיתה, וכיון שרבא שהוא בתרא סובר כרבי יוחנן שיש לאדם למסור עצמו למיתה ואפילו באונס ובצינעא, הכי הלכתא.

לחזקיה הברייתא שאוסרת באונס מדברת כשניסך לבהמת חבירו יין על קרניה לשם ע"ז, דבזה אסורה כיון דעביד מעשה. ורב אדא בר אהבה דוחה דבימוס בעלמא הוא ושריא דבעלי חיים אינם נאסרים משום משמשי ע"ז. ומבאר דמייירי שניסך יין בין קרניה ועשה עבודת כוכבים, שעשה מעשה בגופה, אבל כשהשתחוה לה או בעבודה אחרת לא אסרה אם אינה שלו, וכדאמר רבי יוחנן שאע"פ שהמשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה, אם עשה מעשה אסרה, וכן אמר רב הונא שאם היתה בהמתו רבוצה בפני ע"ז, ושחט בה חבירו סימן אחד לע"ז (ואפילו כל שהוא. תוד"ה היתה), אסרה, דכתיב "ואת כל הכלים (של בית המקדש) אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו" - שחזקיה וסייעתו גזרו עליהם איסור עולם כדקתני שגזזום, ולא אמרינן שיפדום ויצאו לחולין, והיינו כשעשה בהם מעשה, דאי לאו הכי הא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. אבל מכהנים (שאנסום מלכי ישראל להיות כמורים לעבודת כוכבים, וכתיב "ולא יגשו לכהן ל"י. רש"י. ולתוס' (ד"ה אילימא) הנדון הוא מה שהקריבו בהמות אחרים לע"ז, שעשו מעשה ונאסרו, וכתבו התוס' שאף ש"ל ששחטו בהמות שלהם, מ"מ הגמרא אומרת שגם אם עשו מעשה בשל אחרים אין משם ראייה), אין ראייה, דדילמא שאני התם שהם בני דעה וקנסא הוא. ומאבני המזבח שגזזום מלכי בית חשמונאי משום ששיקצום מלכי יון לעבודת כוכבים, ואף שהם הקדש ואין העכו"ם יכול לאוסרם, אין ראייה שכשעשה מעשה זה חמור יותר, דדילמא כדרב פפא נ"ב: דקרא אשכחו ודרשו שיצאו לחולין וקנאום העכו"ם ולכן יכלו לאוסרם.

שיטת רש"י (חולין מ.) שאם אדם הרביץ בהמת חבירו לפני ע"ז, קנאה בהגבהה ואסרה. והתוס' (ד"ה היתה) כתבו שאין ההגבהה מועלת אלא להתחייב באונסים.

אלו דברים נאסרים רק ע"י מעשה

נ"ד: קרקע שנעבדה - המשתחוה לקרקע עולם לא נאסרה, אמנם אם חפר בה בורות שיחין ומעורות לעבודת כוכבים נאסרה.

המשתחוה לבעלי חיים לא אסרם להדיט אפי' אם הם שלו, אבל אם עשאן חליפין לע"ז שהיתה לו עבודת כוכבים ונתנה לעכו"ם תמורת בהמה, אסרם, וחליפי חליפין נחלקו רבי ישמעאל בר רב יוסי ורבנן אם נאסרו ג"כ דכתיב "והיית חרם כמוהו" שכל שאתה מחיה ממנו הרי הוא כמוהו, או שלא נאסרו שהרי כתיב "כי חרם הוא". והמ"ד השני לומד מזה שאם מכר ערלה וכלאי הכרם וקידש אשה בדמיהן מקודשת, (כיון שזה נחשב ממון לקדש אשה, שהאשה לא הגיעה מערלה, אבל אסור לו מדרבנן להנות מממון זה. רש"י. וביארו התוס' (ד"ה מכור) שהאשה לא דומה כ"כ לחליפי הדמים, אי נמי משום פריה ורביה לא גזרו רבנן), והמ"ד הראשון סובר שא"צ לזה פסוק, כיון שעבודת כוכבים ושביעית הם ב' כתובין הבאים כאחד, ואין מלמדים, דכתיב בשביעית "כי יובל היא קודש תהיה לכם" לומר שתופסת דמיה כמו קודש דכתיב "ופדה בערכך", ואמנם אין השביעית יוצאת לחולין כמו קודש, דכתיב "תהיה" בהויתה תהא, ואם החליף את השביעית כמה פעמים, רק האחרון נתפס בקדושת שביעית, וכן הפרי עצמו אסור. (והקשו התוס' (ד"ה משום) שהרי דינם שונה, שבעבודת כוכבים כל מה שהחליף אסור, ובשביעית רק האחרון נאסר, וא"כ א"א ללומדם זה מזה). והמ"ד השני סובר שב' כתובין הבאים כאחד מלמדים.

דרכי הנהגת הקב"ה עם הע"ז

הקב"ה לא מאבד את הע"ז מפני שיש ע"ז שיש בה צורך לעולם, כמו חמה לבנה כוכבים ומזלות אפיקים של מים וגאיות, ואין לאבד את העולם מפני השוטים, אלא עולם כמנהגו נוהג, והשוטים שקלקלו עתידים לתת את הדין. (וכן מצינו שאדם זורע חיטים גזולות והם צומחות, או שבא על אשת חבירו והיא מתעברת, ומבואר שעולם כמנהגו נוהג והשוטים שקלקלו עתידים לתת את הדין, והקב"ה אומר לא דיין לרשעים שעושים סלע שלי פומבי שחותמים בחותמת שלי, אלא שמטריחים ומחתימים אותי ליצור הולד בעל כרחי, דכתיב "צור ילדך תשי). ואם יאבד הקב"ה את שאר הדברים שעובדים להם יבואו לטעות שהדברים שאינן נאבדים הם אלוהות, ולכן אף אותם אין הקב"ה מאבד.

שאל פילוסופוס (-חכם מחכמי האומות) אחד את ר"ג **למה הקב"ה מתקנא לנקום בעובדי ע"ז ולא בע"ז עצמה**, וענה לו ר"ג שהזלזול הוא העובד ולא מה שנעבד, (כבן מלך שקרא לכלבו בשם המלך ונשבע בחיי הכלב, שהמלך כועס על הבן ולא על הכלב), וטען הנכרי לר"ג איך הוא קורא לה כלב והרי יש בה ממש, שהרי פעם אחת נשרפה עיר שלימה חוץ מבית ע"ז, אמר לו ר"ג שהקב"ה עושה מלחמה עם החיים ולא עם המתים, ומ"מ אין הקב"ה מאבדה כפי שנתבאר לעיל.

נ"ה. אגריפס שר צבא שהיה ממונה על גייסות בימי אגריפס המלך שאל את רבן גמליאל למה הקב"ה

מתקנא בעובדי ע"ז, דכתיב "כי ד' אלוקיך אש אוכלה הוא קל קנא", **והרי אין מתקנא אלא חכם בחכם** וגבור בגבור ועשיר בעשיר. וענה לו ר"ג שאשה לא מתקנאת באשה השניה לשנוא את בעלה אם השניה טובה ממנה, אלא אם היא פחותה ממנה.

עבודת כוכבים אין בה ממש, ומה שאנו רואים אנשים שמתרפאים כשהולכים לע"ז, באמת השביע הקב"ה את היסורים מתחילה לצאת ביום פלוני ובשעה פלונית ע"י רופא פלוני וסם פלוני, ("חלאים רעים ונאמנים" היינו רעים בשליחותם שמייסרים את הגוף, ונאמנים בקיום שבועתם), ואינם נמנעים מלצאת מפני שהשוטה הזה הלך לע"ז, (משל לאדם נאמן שהיה בעיר, שהיה אחד שהיה מפקיד אצלו רק בעדים, ומ"מ החזיר לו גם כשהפקיד שלא בעדים). ורבא בר יצחק שאל איך מצינו שכשצריך גשם הע"ז נגלית בחלום ואומרת שאם יקריבו לכבודה אדם ירד גשם, וכששחטו לה אדם ירד גשם, ואמר רב יהודה בשם רב דהיינו דכתיב "אשר חלק ד' אלוקיך אותם לכל העמים", שהחליקים בדברים כדי לטורדם מן העולם, דמי שבא ליטמא פותחין לו, ומי שבא ליטהר מסייעים לו.

דיני יין נסך

הסוגיות דלהלן (נ"ה. – ע"ה). עוסקות בעיקר בדיני יין נסך.

דרך הנכרים היה לנסך יין לעבודה זרה, ונכרי שניסך את יינו לעבודה זרה נאסר היין בשתיה והנאה משום תקרובת עבודה זרה, ואיתא בגמרא (לעיל כ"ט:): שאיסור זה נלמד מדכתיב "אשר חלב זבחיו יאכלו ישתו יין נסיכם" – כשם שזבח אסור בהנאה כך יין נסך אסור בהנאה.

גם כאשר הנכרי שכשך ידו בתוך היין לשם עבודה זרה הוי יין נסך.

דמי יין נסך אסורים בהנאה, כעבודה זרה שתופסת את דמיה.

חכמים גזרו לאסור גם סתם יינם של נכרים בהנאה, אע"פ שלא ניסכוהו לעבודה זרה.

ולהלן יבואר מאיזה שלב היין נעשה יין נסך, אזה פעולות ביין נותנות לו דין יין נסך, ומתי כאשר לא ראינו שהנכרי נגע ביין, חוששים ביין משום יין נסך.

מאיזה שלב היין נעשה יין נסך

דרך עשית היין היא כדלהלן: בתחילה בוצרים את הענבים מהכרם, ומשם מוליכים אותם למקום עשית היין, שם יש שני מקומות זה למעלה מזה, במקום העליון הנקרא 'גת' דורכים על הענבים (ודריכה זו נקראת 'בעיטה'), בתחילה הולכים על הענבים שתי וערב, ואח"כ ממשיכים את הדריכה, והיין זב מהענבים ויורד במדרון לבור, (ויש באמצע סל הנקרא גרגותני, שבו היין מסתנן מהחרצנים והזגים), וכיון שלא כל היין יצא מהענבים ע"י הדריכה, לוקחים את הענבים ונותנים אותם ברימה במקום מסוים (וערימת ענבים זו היא בצורת עיגול ונקראת 'תפוח').

ולהלן יבואר מאיזה שלב היין נעשה יין נסך ע"י מגע הנכרי, ומאיזה שלב נגמרה מלאכתו למעשר, וכן באיזה שלב אסור להתעסק עם הנכרי בענבים או ביין, למ"ד שאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל.

מאיזה שלב היין נעשה יין נסך - מותר לקנות מהעכו"ם גת בעוטה (-שהעכו"ם בעטה ודרכה. וכתבו התוס' (ד"ה והשאר) שמה שמבואר לקמן (ע"ד:): שגת של עכו"ם צריכה הכשר, היינו למשנה אחרונה), אע"פ שהעכו"ם נטל ענבים בידו מתוך היין ונתנם לתפוח

(ערימת הענבים שתחת הקורה), ורק ממתי שירד היין לבור עושהו העכו"ם יין נסך, אבל אם העכו"ם נגע בו במה שלמעלה, מותר אפילו בשתיה. (תוד"ה ירד, בדעת רש"י. ור"י מפרש דקמ"ל שכשנגע במה שלמטה לא נאסר מה שלמעלה מכח דין ניצוק. ורשב"ם פירש שמה שבבור אסור אף אם לא נגע בו עכו"ם, דבכוחו של עכו"ם גזרו חכמים, אבל מה שלמעלה אינו נאסר מכוחו כיון שעדיין אינו יין, וכן אינו נאסר לא במגע ולא בניצוק. עוד כתבו התוס' (ד"ה והשאר) ששיטת רבינו שמעיה שאם העכו"ם נגע במה שלמעלה אסור בשתיה ומותר רק בהנאה. עוד כתבו התוס' (ד"ה לוקחין) שיי"א שאף אם נגע העכו"ם בקילוח הנמשך מן הגת לבור אינו נעשה יין נסך.

נ"ה: רב הונא אומר שכל זה למשנה ראשונה, אבל

למשנה אחרונה כבר מומתי שהתחיל היין להמשך במדרון לבור הוי יין נסך, אבל בגת פקוקה (-שפקקו את יציאת היין מהגת לבור) ומלאה ענבים, והיין עומד במקום שבו הוא נסחט. רש"י. ודייקו התוס' (ד"ה א"ר הונא) שאפילו בגת עצמה, אם פינה החרצנים אילך ואילך ונשאר היין לצד אחד חשיב התחיל להמשך ונעשה יין נסך, ולפ"ז גם בגיגיות שלנו שדורכים בהם, אם מפנים גרעינים שבגיגיות אילך ואילך כדי שיכנס היין באמצע נעשה יין נסך, וכ"כ רשב"ם, ומיירי שפינה הגרעינים עד שולי הגיגית, שאם לא פינה כי אם למעלה אין כאן המשכה כיון שיש ענבים תחתיה. ור"ת פירש שהתחיל להמשך - שהתחיל לקלח מן הגת קודם שירד לבור, אבל אם אינו מקלח כלל לא נעשה יין נסך, ואפילו אם פינה הענבים אילך ואילך ונשאר היין בגומא באמצע הגיגית אין כאן המשכה, כיון שלא הניח שם גרגותני לסנן את היין, אבל אם מושך את היין מן הגיגית דרך הברזא אין לך המשכה גדולה מזו, ואם הוא שולה מגומא שבתוך הגיגית כוס מלא יין, אם הוא מתכוין לשלוותו מן החרצנים ומן הזגין יש לחוש קצת להמשכה, ואם אינו מקפיד שישארו שם חרצנים וזגין אין כאן המשכה ושרי. והקשו התוס' כיצד קונים גיגיות יין גדולות המלאות בענבים דרוכות מן העכו"ם, למה לא חוששים שכבר המשיכו העכו"ם היין וחזרו ומלאום, (אמנם בגיגיות קטנות אין לחוש, כיון שאין דרך להמשיך יין מהם). ומחמת חשש זה יש שעומדים שם בבציר כשממלאים הגיגית, ואח"כ חותמין אותה כשרוצים שישהה היין בגיגית כמה ימים. ושיטת ר"י שבגיגיות אין לחוש להמשכה, מפני שאין בהם כ"כ יין כיון שהענבים אינם דרוכות יפה. ולרבינו יהודה אין לחוש אלא אם כבר המשיכום העכו"ם ונעשה יין, דאז חוששים שמא החזיר כלי לבור או גרגותני לגת. ועוד כתב רבינו יהודה שמאז יש להחמיר בחשש המשכה, והמחמיר לתת סדין על הגיגית ולמלאות הגיגית ולחותמה תבוא עליו ברכה. ויש שהיו רוצים למצוא חן בעיני העכו"ם והיו העכו"ם דורכים עמהם בגיגיות קודם המשכה, ושמעו ר' יעקב והקפיד רוצה לנדותם אם לא ישמעו וישובו ולא יעשו עוד כך, כי אולי אסרו לפי משנה אחרונה דריכה קודם המשכה אטו אחר המשכה. וברזא שעושים העכו"ם בגיגית למשוך היין חשוב המשכה כמו גרגותני, והקונה יין מגיתות העובדי כוכבים צריך להזהר שלא תהא ברזא בגיגית, ודווקא ברזא קטנה, אבל ברזא גדולה כעין פי חבית לא חשיב המשכה, כיון שהענבים נמשכים דרך שם עם היין.

בצירה ודריכה עם העכו"ם - למשנה ראשונה (וכן סבר תנא דמתנאי') מותר לדרוך עם העכו"ם בגת, ולא אמרינן משתכר באיסורי הנאה הוא, דהיין מותר לתנא דמתנאי אפילו בשתיה, כל זמן שלא ירד לבור, ואפילו אם חלק מהיין ירד לבור רק מה שבבור נאסר, ומשום גורם טומאה ליכא, דכבר משעה שדרך בהם העובד כוכבים מעט נטמאו, (ולפ"ז מיירי בסוף הדריכה, שכבר הלכו על הענבים שתי וערב. תוד"ה דורכין), ומשום מסייע ידי עוברי עבירה ליכא, דהעכו"ם לא נצטווה על כך. אבל אין לבצור עם העכו"ם, מפני שהעכו"ם נותנם בגת טמאה בשביל לדורכם, והדריכה מטמאתם, ונמצא שהבצירה היא גרם טומאה, (אבל קודם דריכה בסתמא אינם מקבלים טומאה, אא"כ אנו יודעים שהוכשרו לקבל טומאה), וקסבר שאסור לגרום טומאה לחולין בארץ ישראל.

ולמשנה אחרונה אין דורכים עם העכו"ם בגת אא"כ היא פקוקה ומלאה והיין לא זז ממקומו ויורד אלא נשאר שם, משום שכבר מומתי שהיין מתחיל להמשך לבור דרך המדרון הוא יין נסך, אבל מותר לבצור עם העכו"ם בגת, מפני שמותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל.

בצירה ודריכה עם ישראל טמא - ישראל שעושה בטומאה אין לדרוך או לבצור עימו, שכיון שנצטווה על הטומאה הוא עובר עבירה, ואסור לסייע ידי עוברי עבירה כדי שלא ירגילו בכך, (לתנא דמתנאי משום שאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל, ולמשנה אחרונה משום שהענבים טבולים לתרומה ואסור לגרום טומאה לתרומה, דכתיב "ואני הנה נתתי לך את שמירת תרומותי" בשתי תרומות הכתוב מדבר. רש"י. והתוס' (ד"ה שמורת) הקשו שלגבי עיסה שנוגד לה ספק טומאה קודם לגלוג שעדיין לא חל חיוב חלה מבואר מותר לעשותה בטומאה, ומאי שנא הכא שעדיין לא חל חיוב תרומה עד שייעשו יין. וי"מ דשאני תרומה שאם הפריש לפני שנעשה יין חלה התרומה, משא"כ חלה. ויש לתרץ דשאני התם לגבי חלה (וה"ה בפירות) דמיירי שכבר נולד לה ספק טומאה, וא"א שתהיה טהורה לגמרי, משא"כ היכא שאין אפילו ספק טומאה. והא דאיתא בגיטין (ס"א.) שמותר לסייע לאשת עם הארץ בחולין קודם שתטיל למים, התם ליכא אלא חשדא בעלמא ולא ודאי טומאה כמו הכא, ובפירות שלא הוכשרו מותר לברור ולטחון אפילו בודאי טומאה. וי"מ שהאיסור לבצור עם ישראל הוא בישראל רשע שסופו לשנות טמא ודריכתה לכך עומדת ולכן אסור לסייעו). וכתבו התוס' (ד"ה אין) דקמ"ל שאפילו בסוף הדריכה אסור לסייע ידי עוברי עבירה, אע"ג שכבר התחיל בעבירה. אבל מותר להוליד עימו חביות ריקניות לגת ולהחזיר חביות מלאות, שכיון שכבר נטמאו בגת מותר לתת את היין בחביות טמאות.

וכן נחתום העושה בטומאה אין ללוש עימו או לערוך עימו כיון שעריכה זו אסורה, אבל מותר להוליד עימו פת לפלטר האופה את הפת. רש"י. והתוס' (ד"ה אבל מוליכין) כתבו שאסור להוליד לתנור, כיון שהאפיה היא גמר מלאכת עריכת הלחם, ורק לאחר האפיה שכבר נגמרה המלאכה מותר, ופלטר שמוותר להוליד אליו היינו נחתום קטן שקונה הרבה ככרות יחד מנחתום גדול כדי למוכרם מעט מעט.

נ"ו. גמר מלאכה ביין, למעשר וליין נסך-

במתנאי' מבואר שאין היין נעשה יין נסך עד שירד לבור. הגמ' שואלת דאיתא במתנאי' שיש חיוב מעשר לאסור שתיית עראי משיקפה שיצופו החרצנים על היין כשהוא נח בבור. רבא מתרץ דמתנאי' כרבנן שגמור מלאכה למעשר משירד היין לבור, ולר"ע גמור המלאכה משיקפה, והיינו קיפוי דבור ולא קיפוי דחבית, (ואף אחר שיקפה יכול לקלוט מהגת העליונה (אבל מהתחתונה אסור לשנות אף עראי לפי שהוקבע למעשר, ומיירי בגת שבשדה, והאיסור הוא לקלוט ולהכניס לבית, דבשדה מותר כיון שלא ראה פני הבית, ואם הגת בבית, אף מהגת התחתונה מותר, כיון שנכנס לבית לפני גמור מלאכה, כתבואה שהכניסה במוץ שלה. אי נמי לא דמי לתבואה, דבתבואה אין דרך להכניסה לבית במוץ, ולכן לא חל עליה בגמר מלאכה בבית חיוב מעשר, אבל ביין שדרך להכניסו לפני גמור מלאכה, כשנגמרה מלאכתו בבית נתחייב במעשר. תוד"ה ואע"פ), או מהצינור שבו היין מקלח לבור, ולשתות בלא מעשר), ולדבריו אין חילוק בין מעשר ליין נסך.

הגמ' שואלת שיש ברייתא שמבואר בה שלרבנן גמור מלאכה משירד לבור ויקפה, ולר"ע משישלה היין מן הבור להנתן בחביות, והגמ' אומרת שכך יש לבאר גם את הברייתא הראשונה, ותנא דמתנאי' שאסור יין נסך משירד לבור אינו שיטה שלישית, אלא משום חומרא דיין נסך.

נ"ז: ולרבא אין חילוק בין יין נסך למעשר, ותנא דמתנאי' הוא שיטה שלישית, תנא דידן סבר משירד לבור, ולרבנן משיקפה בבור, ולר"ע משישלה.

רב הונא אמר שאם נגע העכו"ם ביין שבבור, נאסר היין שבבור ולא נאסר מה שעדיין לא ירד לבור. אמנם אם החזיר את הגרגותני (-סל גדול שקשור בצינור, והיין שיורד מהגת לבור עובר בתוכו כדי לסנו מזגים וחרצנים) לגת, אסור גם היין שבגת, (מפני טיפות היין שבגרגותני המתערב בגת. תוד"ה אבל. והתוס' דנים למה אינו בטל בשישים, דקיימא לן כרבא שיין חדש שנתערב בענבים אסור רק בנותן טעם, ואי נימא שכיון שגם בגת יש יין עם הענבים, הוי מין במינו דאוסר במשהו, אכתי קשה דנימא סלק את מינו דהיינו היין כמי שאינו, ושאינו מינו דהיינו הענבים שבגת רבה עליו ומבטלו, כדס"ל לרבא (חולין ק: גבי חתיכות של דג טמא). ותירצו התוס' דס"ל לרב הונא כאביי דס"ל שיין חדש שהתערב חדש שהתערב בענבים אוסר במשהו, ולית ליה נמי סלק את מינו כמי שאינו. או דמיירי הכא שיש הרבה יין ביחד בגת, והוה ליה מין במינו שאוסר במשהו אפילו לרבא. ולפירוש הראשון דס"ל כאביי א"כ אין הלכה כרב הונא. ולר"ת דס"ל שסתם יין נסך בטל בששים כשאר איסורים שבתורה, אא"כ נודע שנתנסך לעבודת כוכבים, אין לאסור החזרת גרגותני, דמסתמא יש ששים בחרצני גת ממה שבגרגותני, ואפילו לאביי מותר, וצ"ל דרב הונא סובר כרבו רב דס"ל כרבי יהודה שמין במינו אוסר במשהו בכל איסורין שבתורה. ואף אם ניצוק אינו חיבור שיש בזה מחלוקת לקמן (ע"ב:), י"ל שאיירי שהיין שבבור נתמלא והגיע עד הגרגותני.

האם ניצוק בר ניצוק חיבור, והאם היין שבגרגותני נאסר במגע עכו"ם - כתבו התוס' (ד"ה גרגותני) שממה שהגמרא לא רוצה לאסור את מה שבגת מדין ניצוק, מבואר שניצוק בר ניצוק (כגון הכא דמגת לגרגותני הוי ניצוק אחד ומגרגותני לבור הוי ניצוק שני) לא הוי חיבור, ומכאן פסקו הריב"ן והרשב"ם ור"ת בשם רש"י דאפי' למ"ד דניצוק חיבור, מ"מ ניצוק בר ניצוק אינו חיבור. ולא אמרינן דהוי ניצוק אחד מטעם שכיון שהגרגותני עשוי נקבים נקבים א"כ נופל בודאי מן הגת לבור, די"ל שכיון שנקבי הגרגותני אינם עשויים ביושר אלא מן הצדדין, לאו חד ניצוק הוא. ולריב"ם סבר שאין ראיה מכאן שניצוק בר ניצוק אינו חיבור, דהא דלא אסרינן הכא יין שבגת משום ניצוק, הטעם הוא שמה שבגת אינו נקרא עדיין יין ואינו נחשב אלא כמיא בעלמא, שהרי אינו נאסר במגע עובד כוכבים, אבל מה שבגרגותני נאסר אף דהכא קיימינן למשנה בראשונה שאינו נקרא יין עד שירד לבור, דמה שבשולי הגרגותני מתחתיו הוי בכלל מה שבבור להיות יין גמור, ולכן יאסר מטעם ניצוק וכ"ש שאם נגע בו עכו"ם נאסר במגעו, והכא מיירי שלא נגע עכו"ם בגרגותני. ולפי מה שפירשו התוס' במתנאי' (נ"ד.) גבי והשאר מותר, שמה שבבור נאסר במגע, אין להוכיח מכאן דניצוק בר ניצוק אינו חיבור, דשאני הכא שודאי אין לגרגותני לחבר מה שבגת לבור, כיון שיש לו דין בפני עצמו שהרי אינו בכלל מה שבגת, דגרגותני אסור בנגיעת עכו"ם בבור, ומה שבגת אינו נאסר במגע עכו"ם, אבל לפירוש רשב"ם שמה שבבור נאסר בלא נגיעת עובד כוכבים מטעם כוחו של עובד כוכבים בכוונה, אבל מה שבגת אינו נאסר מטעם כוחו של עובד כוכבים בכוונה כיון שאינו נקרא עדיין יין, וגם הקילוח שבין גרגותני עד הבור אינו נאסר מחמת כוחו, ומ"מ מטעם ניצוק אפשר לאסור מה שבגרגותני, וממה שהגת לא נאסרת מבואר שניצוק בר ניצוק אינו חיבור. ולפ"ז יש לפרש דברי רב הונא, שאם לא החזיר גרגותני לגת, מה שבבור אסור ולא העליון שנגע ע"י הקילוח, כי הגרגותני מפסיק והוי ניצוק בר ניצוק, אבל אם החזיר הגרגותני לגת אסור העליון ע"י תערובתו של התחתון, ולפי זה א"צ להזכיר מגע עובד כוכבים כלל לא כאן ולא במשנתנו. ומעשה בא לפני רבי מנחם זצ"ל בחבית שכלה היין עד הברזא, והגביה העכו"ם לבדו את החבית, ובאותה שעה משך ישראל את הברזא וקילח היין בקנקנו של ישראל, והתיר היין הנשאר בחבית, ואסר היין שיצא לחוץ, דאמרינן לקמן (ע"ב:) שעכו"ם המערה מחבית לבור קילוח היוצא מחבית ולמטה אסור והשאר בחבית מותר, דכח דעכו"ם דרבנן, ולא גזרו אלא במה שיצא מן החבית. אמנם בניצוק המקלח ליין נסך גמור, אסור גם מה שבתוך החבית.

עוד כתבו התוס' (ד"ה שמע) שר"ת פסק שגם ניצוק אחד אינו חיבור.

אלו פעולות ביין נותנות לו דין יין נסך

יין נסך יש בו כמה מקרים עם חומרות שונות: א' כשזורקו או שופכו לספלים לפני הע"ז. ב' כשמשכשך ידו ביין לשם ע"ז. ג' נגיעה ביין ע"מ לנסכו. ד' נגיעה בלא ניסוך כגון שלא בכוונה או ע"י תינוק, (והראשונים דנים מה הדין בזמננו כשאין רגילים לנסך). ולהלן יבוארו הדין באופנים שונים, מתי היין נאסר מדינא, ומתי הוא נאסר משום הרחקה, ומתי היין מותר בהנאה או אפילו בשתיה.

האם ניסוך ברגל הוא ניסוך - מותר לדרוך עם העכו"ם בגת, ואף שלמשנה אחרונה אסור, דס"ל שמשהתחיל להמשך הוי יין, מיירי אם קושרים את ידי העכו"ם שלא ינסך בהם, דניסוך דרגל לאו שמיה ניסוך. וכתבו התוס' (ד"ה מהו) שהנדון היה לגבי התר הנאה, ובגת של עכו"ם. עוד כתבו (שם) שלמ"ד ניצוק בר ניצוק הוי חיבור אע"פ שהגת התחילה להמשך לא אסרו את הגת בהנאה, כיון שהעכו"ם לא נוגע עכשיו בבור ואינו עסוק אלא בדריכה, אבל אם נגע בסוף הקילוח הוי כאילו נגע בעליין ואסור בהנאה.

נ"ץ שמואל השהה יין (של ישראל. תוד"ה הוה) שדרכוהו עכו"ם וישראל יחד, כדי לברר אם יש תנא שמתיר כר"ש לשתות יין שנפל לתוכו עכו"ם ועלה, (ואף שר"ש מדבר בנגיעה ע"י דבר אחר, כמדידה דקנה, סובר שמואל ששכשוך דרגל הוי כמדידת קנה שתופסו בידו. ועי"ל דס"ל שכל מה שר"ש מתיר בהנאה מותר גם בשתיה. תוד"ה א). אבל לא הסתפק לאוסרו כרבי נתן שאוסר בהנאה יין של ישראל שמדדו העכו"ם ביד - שהכניס ידו וזורעו לתוכו כדי לשער כמה יין יש בו, אע"פ שלא נסכו לעבודת כוכבים, דניסוך אינו אלא ע"י שכשוך, (ולת"ק אם מדדו ביד או ברגל ימכר כיון שלא נתכוון לנסך), דלא אסר רבי נתן אלא ביד ולא ברגל.

עכו"ם שנגע ביין בלא בכונה - שיטת רב שתינוק בן יומו עושה יין נסך ואוסרו בשתיה, ומבואר שהיין נאסר גם בלי כוונה, (ואף שרב פוסק (ס:) כר"ש שיין שנפל לתוכו נכרי מותר בשתיה, שאני התם שמוכחא מילתא שהוא אנוס, אבל בסתם נגיעה של תינוק גזרו אטו גדול. תוד"ה תינוק), אבל בהנאה מותר, ולכן התיר רב למכור לעכו"ם יין שנגע בו עכו"ם בלא כוונה ע"י ראש הלולב. וכתבו התוס' (ד"ה ה"ג) שלפי גירסא זו מגע נכרי ביין ע"י דבר אחר נחשב כאילו נגע בגופו ביין. ור"ת סובר כגירסת ר"ח ובה"ג ותשובות הגאונים שמדובר שנגע בגופו ביין, אבל נגיעה ע"י דבר אחר אינה אוסרת אפילו בשתיה.

הקונה עבדים מעכו"ם, ומלו ולא טבלו דלא חלה הגירות בלי מילה וטבילה, וכן בני השפחות שהם צריכים מילה וטבילה אע"פ שנולדו בבית ישראל ולא גדלו בין העכו"ם שמלו ולא טבלו, וגם השפחה לא טבלה, דאי טבלה בנה א"צ טבילה, (וכתבו התוס' (ד"ה גדולים) שאף שלגבי טומאה מועילה מילה בלא טבילה, שאני טומאה שחששו רבנן להפסד טהרות, אבל לשאר דברים אינו גר עד שימול ויטבול) רוקן ומדרסן אפי' בשוק, יש גורסים בברייתא שהוא טמא טומאה ודאית, דגזרו על העכו"ם שיהיו כזבים לכל דבריהם, ויש שגורסים בברייתא שהוא טהור, דמלו ולא טבלו הוי מילתא דלא שכיחא דלא גזרו בה רבנן. ואם נגעו ביין, גדולים היודעים בטיב ע"ז ומשמשיה עושים יין נסך, אבל קטנים לא אוסרים אפילו בהנאה. תוס' שם.

לרב דס"ל שתינוק בן יומו עושה יין נסך במגעו, כוונת הברייתא להשוות דין בני השפחות לעבדים לענין שמשטמאים ברוקן ומדרסן. ולגירסא בברייתא שרוקן ומדרסן טהור, קמ"ל שכמו שבני השפחות מיד כשמלו וטבלו אינם עושים יין נסך

במגעם, ה"ה עבדים, ודלא כשמואל שסובר שאף עבדים שמלו וטבלו עושים יין נסך, עד שתשקע עבודת כוכבים מפייהם, והיינו י"ב חודש, אבל לפני כן, אף שצריך להטבילים ולמולם מרצונם, מ"מ אימת רבו עליו ואינו מתגייר בלב שלם, אבל עובדי כוכבים שמלים וטובלים מרצונם ולדעתם, נשתקע שם העבודת כוכבים מפייהם מיד, ולכן מיד אין מגעם אוסר. תוד"ה עד. ולשמואל כוונת הברייתא שכמו שבני השפחות אינם עושים יין נסך בקטנותם, ה"ה עבדים, ודלא כרב הסובר שאפילו תינוק בן יומו עושה יין נסך במגעו.

וכתבו התוס' (ד"ה לאפוקי) שהלכות גדולות פסקו דלא כרב בתינוק בן יומו, ור"ח נמי פסק כשמואל דבעינן שתשקע שם עבודת כוכבים מפייהם, (דהלכה כריב"ל לגבי רבי יוחנן וכ"ש לגבי רב, והביאו מחלוקת אם בכל מקום הלכה כריב"ל לגבי ריו"ח או לא). ולר"ת הלכה כרב באיסורי, ותינוק בן יומו עושה יין נסך לאוסרו בשתיה, וא"צ להמתין י"ב חודש בעבדים שמלו וטבלו, וכן פסק כלישנא דאמר רוקן ומדרסן בשוק טהור, דבשל סופרים הלך אחר המיקל.

דין מגע עכו"ם ביין, וסתם יינם של עכו"ם, בזמן הזה - רשב"ם וריב"ן כתבו בשם רש"י בשם תשובת הגאונים שבזמן הזה אין איסור הנאה במגע עובד כוכבים ביין, כי עכשיו אינם רגילים לנסך לעבודת כוכבים, והוי כאין יודעין בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה וכתינוק בן יומו. ושיטת ר"י ור"ת שמגע נכרי אוסר בשתיה, ור"י אוסרו אפילו בהנאה, דמה שאנו מתירים הנאה במגע תינוק, היינו משום שאין בו אפי' כוונת מגע, אבל עובדי כוכבים בזמן הזה שמכוונים למגע אוסרים אפילו בהנאה, דקיימא לן דחמורה כוונת מגע אף בלא כוונת ניסוך מהיכא דליכא כוונה כלל, והודה לו ר"ת שאין ראייה להתיר הנאה, והעיד ר"ת על אביו רבינו מאיר שפעם נזדמן לו יין נסך והפסידו בידיים, ומ"מ לא רצה ר"ת לאסור בהנאה, הואיל ופשט המנהג להתיר, והנח לישראל שיהו שוגגים ואל יהיו מזידים, והתוס' מביאים קצת ראייה למנהג זה, וכתבו שאף שגזרו על ניסוך העובד כוכבים והוה ליה דבר שבמנין דצריך מנין אחר להתירו, י"ל שלא גזרו אלא על המנסכים, וכיון דהשתא אינם מנסכים לעבודת כוכבים יש לתלות להתיר, אבל הקשו איך אפשר להתיר סתם יינם בהנאה, שהרי גזרו על סתם יינם משום בנותיהם, וטעם זה היין גם בזמננו, ותיצרו שמה שגזרו לאסור סתם יינם בהנאה יותר מפיתם ושמנם, היינו משום דמצוי שהם מנסכים אותו לעבודת כוכבים, ובזמננו שאין מנסכים אותו לעבודת כוכבים דיו להיות כפתם ושמנם או כבישולי עובדי כוכבים לאסור בשתיה ולא בהנאה, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

נ"ת. עכו"ם ששכשך ידיו ביין לבדוק אם ירצה

לקנותו ולא התכוון לנסך, ונטלו הישראל והשליכו לחבית, רבא התיר בתחילה למוכרו לעכו"ם, ורב הונא בר חיננא ורב הונא בר רב נחמן אסרוהו, והגמ' מוכיחה שהיין אסור בהנאה, ורבא חזר בו ואמר שלא התיר אלא להנות מדמי שאר החבית שביין, ולא מדמי אותו יין שאותו צריך להוליך לים המלה, ומשום כיסופא אמר כן, דמתחילה התיר כולו. וכן שמואל אסרו בנהרדעא, ורבי יוחנן אסרו בטבריה. ע"כ לשיטת רש"י. והתוס' (ד"ה איקלע) כתבו שרבא התיר למכור לעכו"ם אפילו את היין המשוכשך, משום שלא נתכוון לשכשך לניסוך אלא לשאלו אם יש שם יין, וכיון שנתערב נתבטל שם לגמרי, (והא דאסר רשב"ג (לקמן ע"ד). לכל הפחות דמי היין, היינו דוקא במתם יינם דחמיר טפי ואינו נתבטל בתערובתו, אבל כאן זה הנתשוכשך אין בו כוונת ניסוך). ורב הונא בר חיננא ורב הונא בר ר"נ חולקים ואוסרים כמו כאגרדמים דלהלן, ורבא שאל את רבו רב נחמן מה הדין בזה, ואמר לו רב נחמן שמותר בהנאה חוץ מדמי היין המשוכשך, וגם שמואל ורבי יוחנן לא אסרו אלא את היין המשוכשך ולא את שאר היין, דאפילו בסתם יינם הלכה כרשב"ג שימכר חוץ מדמי יין נסך שבו.

אגרדמים (-)הממונה מטעם המלך על שמירת המידות, והוא טועם את היין ונעשה סרסור ביניהם) שקדח במינקת והעלה (נקב את מגופת החבית ע"י קנה חלול (הנקרא מינקת) וינק על ידו מהיין וטעם אותו. רש"י. והתוס'

(ד"ה שקדח) כתבו שבאופן זה אסור אפילו בנגיעה גם אם לא העלה (-ינק), ואסור אף בהנאה כיון שנתכוין לשתיה. (וי"ל שדרך שאם אינו רוצה להעלות את היין הוא גם לא נוגע ביין). והביאו שרשב"ם פירש בשם רש"י שמינקת הוא קנה חלול שמניחים בזמן הבציר בפי החבית, וראש הקנה מוחץ לחבית, וכשהיין תוסס ועולה דרך הנקב אינו נופל לקרקע, ולאחר שהיין גמר תסיסתו אין נוטלים את הקנה, אלא משווים אותו לחבית וסותמים את פי החבית ואת פי המינקת, וכשרוצה לפתוח קודחים במינקת ומוציץ ומעלה היין), או שטעם בכוס והחזירו לחבית, היין אסור בהנאה דחיישינן שמא נתכוון לנסך. אבל אם העכו"ם היה סבור שזה שמן ונמצא של יין, מותר למכור את היין, דכיון שחשב שזה שמן אין חשש שנתכוון לנסך.

נ"ח: ת"ח שישבו ושתו ועבר אדם וביקשו

ממנו להשקותם, והתברר שהוא עכו"ם, י"א שהיין אסור בהנאה, מפני שהעכו"ם מבין שת"ח שהם חשובים אינם שותים שיכר וודאי זה יין והנכרי נגע ניסכו, ולא ראו מפני שחשבו שהוא ישראל ולכן לא התבוננו. (רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה אלא) שמשומע מרש"י ששפיכה לבד אינה אוסרת, וכן שיטת ר"ת ששפיכה אינה אוסרת בהנאה. והקשו התוס' דלקמן מבואר שמגע עכו"ם ע"י כוחו אוסר גם בהנאה, ווד שהרי דרכם לנסך לע"ז ע"י שפיכת היין לספלים. ולכן ביארו שמש"כ רש"י שהעכו"ם נגע ביין, היינו שמשום הכי גם היין שנשאר בפנים נאסר). וי"א שהיין מותר אפי' בשתיה, מפני שהעכו"ם מבין שת"ח לא יבקשו ממנו למזוג יין, וודאי זה שיכר, והיינו בלילה שלא ראה שזה יין, וביין חדש שאין לו ריח של יין, ולא הוציאו בנטלא דא"כ הוי מגע עכו"ם שלא בכונה ואסור (וכתבו התוס' (ד"ה והא) שמגע גדול שלא בכונה חמור יותר ממגע תינוק שאינו בן יומו שאינו בר כוונה כלל, ולכן כאן אסור אפילו לשמואל שמתיר בתינוק), אלא איירי ששפך מהחבית עצמה, ולא גזרו לאסור כוחו שלא בכונה אפילו בשתיה, ובהנאה ודאי לא נאסר, דלא עדיף מנגיעה ע"י דבר אחר שלא בכונה שהתיר רב בהנאה.

יין של ישראל שהעכו"ם מזגו במים כדי לתקנו לשתיה, שיינם היה חזק, אסור בשתיה, אע"פ שלא נגע בו העכו"ם, משום הרחקה מהעבירה, ומ"מ מותר בהנאה דלא גרע מנגיעה ע"י דבר אחר שלא בכונה. רש"י. וכן סובר ר"ת. ודעת התוס' (ד"ה שמסכו) שגם בהנאה אסור.

וכתבו התוס' (ד"ה כתב) שבזמן הזה עובד כוכבים ששכשך ביינו של ישראל, מותר למכרו לעובדי כוכבים, דלא בקיאי בשכשוך, אבל בשתיה אסור, ואם אנו רואים שכונת העכו"ם בנגיעתו כדי להכעיס את הישראל ולהפסידו, מותר אפילו בשתיה, דבכהאי גוונא לא גזרו רבנן, וכן היכא שזרק העובד כוכבים החפץ לבור כדי להכעיס ואפילו אזיל מיניה כגון שתפס בו מותר בשתיה.

ריש לקיש אסר לאכול בעיר בצרה פירות שאינם מעושרים דס"ל שהיא "בצר במדבר" והיא מארץ ישראל וא"כ פירותיה חייבים במעשר, ועוד אסר ריש לקיש מים שהעכו"ם השתחוו להם. ואמר לו רבי יוחנן שיחזור מיד כשבגדיו עליו (ולא ישהה לנוח מטורח הדרך. רש"י. והוסיפו התוס' (ד"ה אדמקטורף) שאין לפרש שיחזור מיד כדי שלא יפסיד בגדיו כשיצטרך לשלם מפני שטעה בהוראתו, דאינו חייב אלא בנשא ונתן ביד, ועוד דמומחה לבי"ד פטור אם טעה בהוראתו) ויתיר להם, כי בצרה אינה בצר, ומים של רבים אינם נאסרים, ואף שמים מחוברים אינם נאסרים אף בשל יחיד (ואף שיהושע התנה שמעין היוצא מתחילה בני העיר מסתפקים ממנו, וא"כ אינו של יחיד, מיירי הכא בחפר בור בעצמו, או שכל העיר שלו. תוד"ה הא), תלשם הגל (-לפעמים הם נתלשים), והדין בדין אבני הר שנדלדלו מאליהם שיש בזה מחלוקת לעיל מ"ו. , ואם תלשם בידו ואח"כ השתחוה להם, שיש בהם תפיסת יד אדם, נאסרים לכו"ע.

מעשר בחו"ל - כתבו התוס' (ד"ה בצר) שמבואר ברש"י שחו"ל פטורה ממעשרות, והקשו התוס' שמבואר בתלמוד כמה מקומות שיש חיוב מעשר בחו"ל. וכתבו שיש שרוצים לומר שחו"ל חייבת במעשר בגדן תירוש ויצהר, שחיובם בארץ ישראל מדאורייתא, אבל בירק שחיובו בארץ ישראל מדרבנן, אף בחו"ל לא גזרו. והקשו התוס' דמצינו שגם צלף וקטניות שחיובם בארץ מדרבנן חייבים במעשר בחו"ל. ור"ת מבאר דהכא מיירי בדמאי, ורק בו הקילו בחו"ל. והר"ר דוד ממילין מבאר שהכונה שלא היו מחמירים במעשרות במזר בארץ ישראל אלא כמו בחו"ל (שהולך ואוכל ואח"כ מפריש). וכתבו התוס' בשם ר"ת שמה שעכשיו לא מפרישים תרומות ומעשרות אף לא כקולי חו"ל, הטעם הוא משום שהקרקעות שלנו משועבדות לשרים, ודינא דמלכותא הוא שאם לא יתנם יהיו משועבדות ביד עובד כוכבים ומשוקעות לו, ולכן אינם שלנו. ושיטת ר"י שהטעם זה אין להתיר (דגם בזמן התלמוד היו קרקעות כאלו, וגם היום יש קרקעות שאינם כאלו). וכתבו התוס' שיש לסמוך על דברי הירושלמי (חלה) דא"ר יוחנן רבותינו שבחו"ל היו מפרישין תרומות ומעשרות עד שבאו הרובים ובטלום, ואם הלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג. ור"י אמר שלא נתחייבו בתרומות ובמעשרות אלא הסמוכות לא", כגון מצרים ובבל מואב ובני עמון, ששם היו רגילים להפריש שלא יבואו להקל במעשר ארץ ישראל, אבל במקומות הרחוקים לא חייבו חכמים שום מעשר ואפי' בדגן ותירוש ויצהר, וגם במקומות הקרובים יש שיטות בירושלמי במה היו מפרישים תרומות ומעשרות, ומשמע מדברי הירושלמי דדבר שהוא מדבריהם בארץ לא הפרישוהו כלל בחו"ל, ושמא ירק דווקא משום דאין לו אסמכתא כלל מן הפסוק.

נ"ט. רב חייא בר אבא איקלע לגבלא (לערוך הכונה להר שעיר, וכן מבואר בתרגום יונתן, אף התוס' (ד"ה איקלע לגבלא) כתבו שמשמע יותר שהיא עיר מארץ ישראל) וראה בנות ישראל שנתעברו מגרים שמלו ולא טבלו, ושישראל שותים יין שמזגו העכו"ם, ושישראל אוכלים תורמוסין שהעכו"ם שלקו, ולא אמר להם כלום. ורבי יוחנן אמר שבניהם ממזרים, דס"ל שאין גרות בלי מילה וטבילה, וס"ל דעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, וכן אמר שיינם יין נסך, משום "סחור סחור לכרמא לא תקרב", ועל תורמוסם אמר שיש בו משום בישולי עכו"ם, ולא מדינא אלא לפי שאינם בני תורה, ואע"פ שתורמוס אינו נאכל כמות שהוא חי (וא"כ מדינא אסור), וא"כ יש בו משום בישולי עכו"ם, רבי יוחנן סובר כאידך לישנא שכל שאינו עולה על שולחן מלכים לאכול בו את הפת אין בו משום בישולי עכו"ם. וכתבו התוס' (ד"ה כל) שלישנא זו באה להוסיף שגם מה שאינו נאכל חי, אם אינו עולה על שלחן מלכים אינו נאסר משום בישולי נכרים, וכן הלכה.

אין לשלוח ענבים עם העכו"ם שיביאם לגת, משום הרחקה מהעבירה, ואמנם בדיעבד אם הביא בסלים או בגיגיות קטנות, אע"פ שהיין מזלף על הענבים היין מותר. לרשב"ם (תוד"ה מהו) הספק בגמרא הוא מפני שכשבוצרים את הענבים ונותנים אותם בסלים כדי להוליכם לגת, הם מתמעכים ונכבשים זה על זה, והיין מזלף, האם היין שזילף נעשה יין נסך במגע או לא, אבל לתת את הענבים בגת פשיטא שאסור שהנכרי יתן את הענבים אם יש יין הנמשך בגת, וכל היין שבגת נאסר (דקאתי מיניה ומיניה, ולא דמיא לזריקה דשרינן לקמן), ואם אין יין בגת פשיטא שמוותר לתת את הענבים. והתוס' חולקים וסוברים דפשיטא שיין המזלף מן הענבים אינו נחשב להיות יין נסך, אלא כמים בעלמא הוא, וכן לא מצינו חילוק בין זורק מכנגדו לזורק למרחוק, אלא מיירי שהנכרי זורק את הענבים לגת לאחר שהיין כבר התחיל להמשך (דלפני כן פשיטא שמוותר), והנדון הוא אם זה אסור דהוי כמו מזגו עובד כוכבים דאשרינן לעיל שמא יגע, או דילמא לא דמי למזגו, דבמזיגה העכו"ם מדקדק למזגו כראוי כדי שיהא ראוי לשתייה אבל הכא לא,

ועל זה אמרת הגמרא שזה אסור לכתחילה אבל בדיעבד שרי.

נ"ט: עכו"ם שהכניס ידו לחבית יין להוציא משם משהו, יש להחזיק את ידו כדי שלא ישכשך ויאסור את היין בהנאה, דאין מנסכים אלא ע"י שכשוך, ולהטות את החבית עד שיצא כל היין, ואז היין יהיה מותר בהנאה, אבל אם יוציא ידו, אע"פ שאנו אוחזים אותה א"א לשמור שלא ישכשך. רש"י. והתוס' (ד"ה נקטוה) כתבו שצ"ל שבהכנסת ידו אע"פ שהוא ידע שזה יין אינו חשוב שכשוך לאוסרו בהנאה, מפני שהיה טרוד לקחת אתרוגו שלא יטנף, משא"כ בהוצאת האתרוג שאינו טרוד כ"כ. ור"ת פירש שבהכנסת היד היה סבור שהיא של שמן, ודוחק. ורשב"ם פירש שההכנסה נחשבת מגע עובד כוכבים שלא בכונה, כיון שכוונתו רק ליטול האתרוג, אבל לאחר שנטל האתרוג היה לחוש שמא יתן דעתו וישכשך.

דמי יין נסך - אע"פ שאסור למכור יין נסך לעכו"ם, מ"מ הנכרי שניסך יין מותר לקבל ממנו דמים, מפני שמשלם לו על מה שהזיקו ודמי יין כשר קא שקיל. וכמו שמצינו שעכו"ם שניסך יינו של ישראל שלא בפני עבודת כוכבים, לת"ק היין אסור אף בהנאה, ולרבי יהודה בן בבא ורבי יהודה בן בתירא היין מותר בהנאה, משום שאין מנסכים יין אלא בפני עבודת כוכבים, ומשום שאומר לו לא כל הימנך לאסור ייני לאונסי, ואף שלא סבירא לן כוונתייהו להתיר למכור לעכו"ם אחר, מ"מ משום לא כל הימנך מותר להפרע ממנו את מה שהזיקו. רש"י. והתוס' (ד"ה אמר) כמוסיפים שאם ריב"ב מתיר למכור לכל העכו"ם שבעולם, מדבריו נשמע שרבנן דפליגי עליה אינם מחמירים כ"כ לאסור גם לאותו עכו"ם שניסכו, ואע"פ שאם הישראל היה שופך את היין היה העכו"ם רוצה להפטר, אין זה נחשב דמי יין נסך אלא דמי הזיקו, כיון שאם ישראל ניסכו חייב לשלם אפילו אם הבעלים שפכו. ולרשב"ם רב אשי לא הביא מחלוקת זו אלא לאסמכתא דלא כל הימנך, דשמעינן דטענה מעלייתא היא.

ס. האם כשעכו"ם נגע בצידי חבית יין כל היין נאסר - חבית יין שניטל הברזא שלה ונגע שם עכו"ם, לרב פפא כל היין שסמוך לנקב אסור בשתיה כיון שהוא נמשך לנקב לצאת משם, (אבל בהנאה מותר כיון שלא שכשך, דהנקב צר ואינו יכול לשכשך), והשאר מותר אף בשתיה, דסבר שהיין שבצדדים אינו חיבור לאסור את כל היין שבחבית, (ואין הלכה כרב פפא, שהרי הגמרא אומרת שדבריו תלויים במחלוקת דלהלן, ונמצא דס"ל כיחיד, ויחיד ורבים הלכה כרבים, ולהלכה הכל אסור בשתיה ומותר בהנאה). וי"א שדעת רב פפא שהיין שעד הנקב מלמעלה אסור כיון שכולו נמשך לצאת דרך הנקב והוי חיבור, והשאר מותר.

רב יימר אומר שדין זה תלוי במחלוקת לגבי חבית שניקבה ונגע בה טבול יום, שלת"ק כולה טמאה, (והטעם שכשנגע בצד הכל טמא הוא, שמאחר שהיין שכנגד אצבעו טמא, היין שתחתיו הוי כמו נגע בפיה, והיין שמעליו הוי כמו נגע בשוליה, וכדלהלן, ואין זה מטעם ניצוק, דתנן (לקמן ע"ב). שניצוק איז חיבור לא לטומאה ולא לטהרה. תוד"ה אמר), ולרבי יהודה אם ניקבה בפיה שכל היין שבחבית בסיס ליין זה, או בשוליה שכל היין נמשך לנקב זה, כולה טמאה דהוי חיבור, אבל כשהנקב בצד, מה שבצידי הנקב טהור, וכדבריו סובר רב פפא. וכתבו התוס' (שם) שמה שלל"ב דרב פפא מה שהיין שמעל הנקב נאסר, שאני יין נסך דאחמירו ביה רבנן. ע"כ לשיטת רש"י. עוד כתבו התוס' (ד"ה מצידיה) שכשניקבה מצידיה רק היין שבעובי הנקב נטמא, והשאר לא נטמא משום שמשקה הבא מחמת טבול יום נפסל ואינו פוסל.

ודעת התוס' (שם) שלא יתכן שהיין כולו מעורב ויהיה חציו אסור וחציו מותר בשתיה, אלא 'עד ברזא אסור' היינו בהנאה, מפני שמיד שנפתח הנקב נתנענע כל היין שעד הברזא לצאת דרך שם, וכששם ידו על הנקב נסתם הכל מלצאת, וחשוב

כאילו נגע בכולו, והשאר מותר בהנאה אבל בשתיה אסור, מפני היין האסור השוכב עליו. ולענין הלכה דעת התוס' כרש"י שאין הלכה כרב פפא, ולא מטעמיה, דבכמה דוכתי פסקינן כיחיד לגבי רבים, אלא מטעם שרבא (ע"ב: גבי ההוא עובד כוכבים דאנח ידיה אבת גישתא) פליג עליה, (ואע"פ שרב פפא בתראה, רבא היה רבו, וגם הוא בתראה, והיה גדול ממנו בחכמה ובמנין). והר"ר משה מקוצי סובר שאין ראייה מבת גישתא (דשם מיירי שהגישתא מגעת עד שולי החבית, וכדפירש רש"י שם, ודלא כפירוש התוס'), ועוד דלא פסקינן כיחיד לגבי רבים אלא כשפסק להדיא כמו היחיד, אבל הכא אפשר שרב פפא לא ידע מבריייתא זו, ומטעם זה אין הלכה כרב פפא, וכן פסק ר"ח. עוד כתבו התוס' שאף ללישנא דעד ברזא אסור משום שסופו לצאת אין לאסור בבת גישתא, דהכא עד ברזא סופו לצאת יותר בקל, שכשיסיר עובד כוכבים ידו מעל הנקב יצא היין מאליו, אבל בבת גישתא כיון ששם העובד כוכבים ידו מנעו מלצאת אם לא ימצוץ בקנה פעם שניה. עוד כתבו התוס' שרב פפא ורבא שלא אסרו את השאר בהנאה מטעם תערובת, סברי כרשב"ג דאמר ימכר חוץ מדמי יין נסך שבו. ומה שאסור מטעם שסופו לצאת, היינו דווקא כשהניח העובד כוכבים ידו על נקב הברזא או על הבת גישתא ומנע היין לצאת, דהוה כאילו נגע בכולו, אבל אם נגע בקילוח היוצא, או אם הישראל מושך יין מן החבית לתוך כלי שיש בו יין נסך (למ"ד נצוק אינו חיבור, דהכי קיימא לן), מותר כל מה שבחבית אף בשתיה, דמגע הקילוח אינו כלום לגבי מה שבפנים.

עכו"ם ששפך יין מהחבית לכלי וישראל קיבלו והחזיק הכלי בידו, היין נאסר בהנאה, דכוחו הוא, ואסור משום הרחקה, (וכתבו התוס' (ד"ה עובד) שלפי מה שפירש רש"י (נ"ח:) שיין שמזגו אינו אסור בהנאה, צ"ל שכאן חוששים שהריקו בכונת ניסוך, אף לא גזרו אלא במה שבחוץ. ודווקא כששפך לבדו (וכן בהטה דלהלן היינו לבדו), אבל אם ישראל סייע לו הכל מותר אפילו בשתיה, שכל היכא דכח עכו"ם אסור, אם כח אחר מעורב בו מותר, אמנם לכתחילה אסור). אבל אם הישראל שופך והעכו"ם מקבלו, היין מותר, וא"כ הטה העכו"ם את הכלי, דאז כיון שהוא מנענע את היין, אסור כשהגיגית מלאה שמא יגע. לישנא אחרינא כיון שהטה בכוונה הוה ליה כוחו בכוונה אסור בשתיה. וריב"ם (תוד"ה ואי) סובר כלישנא בתרא. ואומר ר"י שיש בני אדם שמניחים עובד כוכבים לבדו להגביה העגלה שהחבית בתוכה או החבית כשהוא מקלח תוך הכובא כדי שיקלח יפה, ואומרים מסייע שאין בו ממש הוא, דבלאו הכי היה מקלח, ולא רצה לומר בזה לא איסור ולא היתר, אכן בני אדם שמטים הכובא שיש בה מעט יין לצד אחד, יש להחמיר שלא יטה אותה העובד כוכבים ואפילו אם נער קטן מסייע, דמסייע כי האי ודאי אין בו ממש, דהוי כמו זה יכול וזה אינו יכול.

עכו"ם הנושא נוד יין קשור, וישראל הולך מאחוריו ורואה שהעכו"ם לא נוגע ביין, לרב פפא אם הנוד מלא מותר, מפני שהיין לא משתכשך, ואם הוא חסר אסור שמא ישכשך, ולרב אשי אף בחסר מותר, דאין דרך ניסוך בכך שמנענע הכלי בשעה שנושאו, וכן הלכה. (תוד"ה זיקא). ואם העכו"ם נושא גיגית, אם היא מלאה היין אסור שמא נגע בו העכו"ם, והיינו כשנושאה על ראשו או על כתפו, אבל כשנושאו במוט או כשנושאה ע"י טבעתה מותר (שם), ואם הגיגית לא מלאה מותר, דאין חוששים שיגע, ואין קרקוש בכלי פתוח, ואע"פ שכשנושאו בהכרח שהיין משתכשך מעט, כיון דלא ניחא ליה בכחי שמא ישפך היין, הוי כוחו שלא בכונה ומותר. וכתבו התוס' (שם) שמכאן יש ללמוד שנכרי שדוחק דפנותיו של נוד עור רך מלא יין, כשר, דאין דרך ניסוך בכך, וכן התייר ר"ת מטעם זה כאשר נכרי הידק ברזא או מגופה או נעורת שבנקב החבית, וכן הורה ר"י לסמוך על היתר זה אם ירצו, אע"פ שיש פתחון פה לבעל דין לחלוק.

גת שכוּבשים בה את הענבים בקורה, ללישנא קמא בכוחו כגון שעולה בעצמו על הנסרים אסור לכו"ע, ובכח כוחו כגון שמגלגל את הגלגל שמפיל את הקורה על הענבים יש מחלוקת. וללישנא בתרא בכוחו יש מחלוקת ובכח כוחו מותר לכו"ע. ורב יעקב מנהר

פקוד אסר בכח כוחו, וכן פסק רבינו חננאל, ולכן טוב שיסייע הישראל לעכו"ם לגלגל כשמשפיל הקורה על הגת של ענבים, ובעינן שיהיה גם הישראל לבדו יכול להשפילה, או שכל אחד לבדו לא יכול להשפילה, אבל אם העכו"ם יכול להשפילה לבדו והישראל לא יכול, שמא יש לאסור כמו זה יכול וזה אינו יכול דהוי מסייע שאין בו ממש. ודעת רשב"ם שבהפסד מרובה יש לסמוך על הלישנא בתרא שמתירה בכח כוחו, ובגת דידן יש ג' כוחות, מקל גלגל וקורה, ועוד כח רביעי כששמים דפים על הענבים, מיהו למאן דאסר לא מצינו חילוק בין ג' כחות לב'.

ס: חבית שנשברה והחזיקה העכו"ם שלא ישפר היין, אם נשברה לאורכה (-מלמעלה למטה, ועמדה להתפרק) מותר למכור את היין לעכו"ם, שאף שע"י הדחיקה נחשב כנוגע ביין ע"י החבית, מ"מ אין כאן שכשוך, ואם נשברה לרוחבה היין מותר גם בשתיה דלא נחשב נוגע כיון שגם בלעדיו לא היתה מתפרקת, כיון שהחצי העליון יושב על התחתון, ורק היה יוצא יין מעט מעט. וכתבו התוס' (ד"ה מעשה) בשם רשב"ם שעכו"ם המהדק את עצי החבית כדי שיתחברו סדקים שיש בה מלמעלה למטה, אין זה דומה לנשברה לאורכה, דחבית מבוקעת מזומנת להתפרק לגמרי לשני חלקים, והוא מחברה, אבל במהדק עצי החבית היין עומד במקומו ע"י ההידוק הראשון, ורק יש שם סדק קטן והוא מהדקו, וכן בחביות של עץ שלנו, אבל אסור שנכרי יתחוב נעורת או מטלית בסדק ובחיבור השוליים לסתום, מפני שנוגע ביין. ור"י היה אומר שמותר שעכו"ם יתחוב נעורת סביב השוליים במקום שהשוליים מתחברים לדופני החבית ומשם היין זב ויוצא, כי הנעורת שתוחב אינו כנגד יין שבפנים, מפני שראשי השוליים תחובים בחריצים שבדופני החבית סביב, ואפילו באמצע חיבור השוליים יכול העכו"ם לתת נעורת, ובלבד שלא יהא שם חלל. ורבינו שמואל אומר שאם יש חבית שמתטפסת דרך השוליים, יכול העכו"ם להדק שם נעורת בסדקים, דהוי כמו נשברה לרוחבה, אבל אם שותת משם הרבה יין יש להזהר, כי אז העכו"ם נוגע ביין, אמנם אם אינו נוגע ביד אלא בסכין, כיון שאינו מתכוין רק לסתום ולא לגעת ביין, הוי ליה מגע עובד כוכבים שלא בכונה ע"י דבר אחר ושירי לפירוש ר"ת, וטוב שישים הישראל המטלית או הנעורת עד שיתם קצת והעובד כוכבים יהדקנו.

עכו"ם שהיה בגת אם היין שבה טופח להטפיח צריך הדחה וניגוב ע"י אפר ומים ואפר (כדלקמן ע"ה). (וכתב רשב"ם (תוד"ה בעיא) דאנן לא עבדינן ניגוב בגיתיות של עכו"ם אלא הדחה בעלמא, דסמיכינן על הראיות (לקמן ע"ד:) דלא בעיא ניגוב. ואם אין היין טופח להטפיח מספיק הדחה, שאף שיש לזה דין יין לגבי ניסוך, ולכן צריך הדחה, מ"מ אינו חיבור למה שבלוע בגת. תוד"ה אי.

אם העכו"ם נפל לבור יין ויצא מת, ימכר, דהוי נגיעה שלא בכונה, (ור"ש מתיר, וכשר"ש מתיר היינו אפילו בשתיה, וכשר"ש אוסר היינו אף בהנאה), אמנם אם יצא חי אסור, דדמי ליה כיום אידם שהוא מודה על הצלתו, ומסתמא ניסכה בעליתו, ואסור בהנאה.

אם מדד את היין בקנה או שהרג צרעה ע"י קנה, ימכר, דנתכוון לדבר אחר ולא נגע ממש ביין, ור"ש מתיר אפילו בשתיה.

אם טפח על חבית שמעלה רתיחות ימכר, דאינו דרך ניסוך, ור"ש מתיר אפילו בשתיה.

י"א שהלכה כר"ש, ולמסקנה אין הלכה כר"ש.

אם זרק חבית לבור בכעסו, היין כשר אף לשתיה, ואם זרקה שלא מחמת כעס היין אסור, הגמ' מבארת דאיירי שהחבית מתגלגלת כל הזמן מכוחו (דקאזיל מיניה מיניה) ולכן שלא בחמתו חוששים שמא נגע, אבל בלאו הכי היין מותר אף בזרקה שלא בכעסו, וכדמצינו ש'כל שבזב טמא כגון בחיבורים בידו או בקנה שאם נגע כך בזב נטמא הכלי או היין או אדם, בעכו"ם עושה יין נסך שאם נגע העכו"ם ביין בידו או

בקנה נעשה יין נסך, וכל שבזב טהור כגון ע"י זריקה, **בעכו"ם אינו עושה יין נסך**, אמנם לגבי היסט לרב אשי אע"פ שבזב טמא, לא נעשה יין נסך. (וכן בזב הנושא על כתפו אפילו בכלי אבנים נטמא, ואינו נעשה יין נסך, וכן בישב על החבית טמא ואינו נעשה יין נסך, ומאידיך קנה בקומוטו של זב והסיט בו את הטהור, טהור, אבל נעשה יין נסך, וכן הלכה שאם זרק אבן או כל דבר ליין ואפילו בכוונה מותר בשתיה, וכן אם זרק מים ליין שלא בכונת מזיגה מותר בשתיה. תוד"ה כל). עוד כתבו התוס' (ד"ה התם) שלרש"י מגע עכו"ם שלא בכונה ע"י דבר אחר אסור בשתיה, ומה שהכשירו בחמתו מיירי שסמוך לבור שרק את החבית ולא אחזה בידו, ומ"מ שלא בחמתו כיון שהוא סמוך לבור אסרו שמא נגע, וברחוק מותר, אבל שיטת התוס' שמגע עכו"ם ע"י דבר אחר שלא בכונה מותר.

מתי חוששים שהעכו"ם נגע וניסך

לעיל נתבאר מאיזה שלב נעשה היין יין נסך, ואיזה נגיעה אוסרת משום יין נסך, ולהלן יבואר מה הדין ביין שלא ראינו שהנכרי נגע וניסך, מתי חוששים שהוא נגע וניסך, ומתי אין חוששים לכך מפני שהוא מתיירא שידעו מכך.

נמצא העכו"ם בצד בור יין, אם הישראל חיيب ממון לעכו"ם, והיין משועבד לחוב כאפותיקי, היין אסור דאינו ירא ללגוע ביין, ואם אין לו מלוה על אותו יין היין מותר מפני שהוא ירא ללגוע ביין.

ס"א. מתי יין של עכו"ם אין בו משום יין נסך-

המטהר יינו של עכו"ם שדורכו בכשרות כדי למכור לישראל, ולא נתן לעכו"ם דמים, והיין ברשות העכו"ם, (לרש"י במתני' מיירי שכתב לו התקבלתי, ואף כשאין מפתח וחותם ביד ישראל, ולתוס' (ד"ה המטהר) מיירי שלא כתב לו התקבלתי, וכשיש מפתח וחותם ביד ישראל. ודברי התוס' יובאו בהרחבה להלן), **אם הבית פתוח לרה"ר, או שיש בו חלון** של ישראל כנגד הפתח אע"פ שהבית לא פתוח לרה"ר, (בלשון ראשון פירש רש"י שהבית פתוח לחצר ויש חלון בחצר כנגד פתח הבית. וכתבו התוס' (ד"ה וחלון) שאם הבית שהיין בו סגור, אין חוששים שיכנס העכו"ם לשם, ואפילו בפתוח אין חוששים שיכנס ויסגור את הדלת, דמירתת מישראל שכנגדו. ודווקא ביום, אבל בלילה אסור), **או שיש אשפה** של ישראל כנגד הפתח, דדרך בני אדם לעמוד על האשפה, או דקל של ישראל כנגד הפתח שהעכו"ם מתיירא שמא יעלה ליטול פירות ויראהו, (ואם ראש הדקל חתוך שכבר אין בו פירות, נחלקו רב אחא ורבינא אי לא מהני, כיון שאין לישראל סיבה לטפס על הדקל, או דמהני מפני שיחשוש העכו"ם שיטפס לחפש בהמתו), וגרים בעיר גם ישראלים, או שיש בה רוכלים ישראלים (שאף שתקנת עזרא שרוכלים יחזרו בעיירות נאמרה בערי בנות ישראל כדי שלא יתגנו על בעליהם, המציאות היתה שהיו רוכלים גם בעיירות עכו"ם. תוד"ה והאיכא), היין מותר דמירתת ולא נגע שמא יראהו ויפסיד, ואם כל העיר עכו"ם, ויש לעיר דלתים ובריה ולא נכנסים בה רוכלים אלא ברשות בשעה מסוימת וכולם יודעים מתי הם באים, היין אסור, **אא"כ ישב ושמר**, ושומר מהני גם אם הוא יוצא ונכנס.

אם העכו"ם כתב התקבלתי ממך מעות (כלומר איני מעכב בידך מלהוציאו כאילו התקבלתי ממך מעות), היין מותר באופנים הנ"ל, (דדין זה דסיפא הוא פירושא דרישא. וההתר הוא אם יש מפתח או חותם ביד ישראל, ואם הבית פתוח לרה"ר מותר גם בלי מפתח וחותם. רש"י לפירוש הב"ח), אבל אם כשבא ליטול את היין אין העכו"ם מניחו ליטלו בלי לשלם אסור, דלא מירתת, מפני שאם יראהו שנגע יאמר שזה שלו.

וכתבו התוס' (ד"ה המטהר) בשם רש"י במהדורא, שבפתח פתוח וכדומה מותר בעיר שדרים בה גם ישראלים מותר אע"פ שאין מפתח וחותם ביד ישראל, ובעיר שכולה עובדי כוכבים אסור אף בפתח פתוח כיון שאין כאן מפתח וחותם.

ושיטת ר"ת שבלי מפתח וחותם לא יועיל ורכלים המחזרים בעיירות, ולא דמי לעיר שישראל ועכו"ם דרים בה שהתיר רש"י כאן אף בלא מפתח וחותם, דהתם ירא העכו"ם שמא אותו ישראל אמר לישראלים הדרים שם לתת לב על יינו, אבל רוכלים העוברים לפי שעה מה ידעו. וכן לא מהני אשפה ודיקלא בלא מפתח וחותם, דאין העכו"ם מתיירא ממקרה שישב ישראל הדר בעיר על האשפה או יעלה על הדקל. וכן לפי הסובר להלן שאפילו בעיר שכולה עכו"ם אם הפקידו בבית עובד כוכבים אחר מותר משום דעובד כוכבים אחר מירתת, זה שייך רק כשיש מפתח וחותם ביד ישראל, (דמהמוכר אינו ירא, דמה איכפת למוכר שינסכנו), ועוד דכיון דמיירי שהעכו"ם כתב לו התקבלתי, אין חילוק בין עובד כוכבים זה לעובד כוכבים אחר, דאפילו ביד המוכר זה יינו של ישראל הוא.

ולכן פירש ר"ת דמתני' מיירי במפתח וחותם ביד ישראל, וכן פרש"י בפירושים ראשונים, ומיירי שלא כתב לו העכו"ם התקבלתי, ובזה בעיר שישראל ועובדי כוכבים דרים בה, ופתח פתוח לרה"ר, מותר אע"פ שהוא יינו של עכו"ם, דכיון דמפתח וחותם ביד ישראל ירא העכו"ם פן יראהו ישראל טורח ומזייף ויגיד לישראל שטיהרו ויפסיד למכור יינו, וה"ה דרוכלים מהני מפני שאם יראהו טורח ומזייף יבינו שאותו יין הוא של ישראל הוא, וכן ירא ממקום דאיכא אשפה ודיקלא כמו בפתח פתוח. וסיפא דקתני והלה כותב התקבלתי הוי יינו של ישראל, ובזה שרי במפתח וחותם. והיכא שישראל דר באותה חצר שהיין מונח שם, שרי אף בלא מפתח וחותם בין ביינו של ישראל בין ביין של עכו"ם, דהישראל הדר שם הוי כשומר דסגי בנכנס ויוצא, וכדלהלן, ובחולין (ג). מבואר שיוצא ונכנס מותר לכתחילה.

ר"ת רצה לאסור יינות שקונים העכו"ם מישראל ומוליכים אותם ממקום הזול למקום היוקר, אע"פ שמחתימים אותם חותם בתוך חותם בחבית מלא חשוקים ושוליים כפולים, אולם לבסוף התיר ר"ת, שכיון שטרח כ"כ לקנותו מישראל והחתימו חותם בתוך חותם ונשאו להשתכר בו, אין לירא שיטרח ויזייף פן יפסיד טרחו, ועל סמך היתר זה שתה יין שהובא מאלציריא בזה הענין.

הקונה או השוכר בית בחצר העכו"ם, ושם בחצר יין והישראל דר באותה חצר, אע"פ שאין לישראל מפתח ואין החביות חתומות, היין מותר, ואם הוא דר בחצר אחרת מותר אם יש מפתח וחותם ביד ישראל, שכיון שהיין של ישראל העכו"ם מפחד לזייף שמא ירגיש בו ישראל הדר בחצר אחרת. ולחכמים אינו מותר אלא כשיש שומר, או שיהיה ממונה לבוא ואינו בא דווקא בזמנים מסוימים, אבל אם הוא בא בזמנים מסוימים אסור דלא מירתת העכו"ם.

ס"א: וכן במטהר יין העכו"ם, אם הוא דר בחצר מותר אע"פ שאין מפתח וחותם בידו דהוי כשומר היוצא ונכנס, ואם הוא דר בחצר אחרת לר"מ אסור אע"פ שמפתח וחותם בידו.

לרשב"א רשות העכו"ם אחת היא. לרב יהודה כוונתו להקל, והיינו שלת"ק בעיר שכולה עובדי כוכבים אם היין ברשות עכו"ם אחר, אסור כמו ברשות העכו"ם עצמו, דחיישינן לגומלין (-שיתן לו ובתמורה הוא יתן גם לו). ולרשב"א ברשות אחר מותר דלא חיישינן לגומלין ומירתת. ולרב נחמן כוונת רשב"א להחמיר, והיינו שת"ק מתיר ברשות אחר והוא אוסר אע"פ שבעה"ב ייחד קרן זזית לישראל והוא לא נוגע שלא יתפס עליו כגנב, דחיישינן שיתן לבעלים של היין לגעת ביין והבעלים לא מירתת לנסוכי, ותניא כוותיה דרב נחמן שרשב"א אוסר ברשות אחר, דחיישינן לרמאים שגומלים זה לזה.

ואם הניח העכו"ם חבית של יין כשר שישראל קנה באשראי **אצל האריס שלו** שגם הוא עכו"ם, רבנן דבי רב רצו לומר דבזה לא חיישינן לגומלין, כיון שאין דרך האריס להיות אצל הבעלים, ואמר להם רבא שבאריס אסור אף למ"ד לא חיישינן לגומלין, כיון

שהאריס ירא מאדונו והוא יחפה עליו שאם נגע יעיד עליו שלא נגע.

כרך שמונח שם יין ישראל ועכו"ם **נמצא בין חביות של ישראל**, אם הוא חלש ויש אימת שופטי העיר עליו ואם ימצאוהו נוגע יהא נתפס עליו כגנב, היין מותר בשתיה, ואם לאו היין אסור אף בהנאה. וכתבו התוס' (ד"ה ההוא) שהיין מונח ברחוב, ויש שם גם יין עכו"ם, ולכן אין העכו"ם נתפס כגנב על הבאה אלא על הנגיעה.

כתב רש"י, **מסקנא דמילתא:** א' מגע עובד כוכבים, אם נתכוון לגעת ושכשך אסור בהנאה אע"פ שלא ניסך משום הרחקה, ושלא בכונה (כגון שלא הכיר בו שהוא יין, או נפל לבור יין, או שנתכוין ליטול דבר שנפל ליין) מותר בהנאה. ב' מגע עובד כוכבים ע"י דבר אחר, אם אנו יודעים שנתכוין לדבר אחר, מותר בהנאה, ואם נגע בכונה ולא יודעים למה נתכוין אסור בהנאה. ג' כוחו של עובד כוכבים בחיבורים, אם הכיר בו שהוא יין אסור בהנאה משום הרחקה, לא הכיר בו מותר אף בשתיה, ושלא בחיבורים כגון זריקה מותר אף בשתיה ואפילו נתכוין.

השוכר את הפועל

מתי שכר יין נסך אסור

מלבד מה שיין נסך אסור בהנאה, וגם דמיו אסורים בהנאה, גם שכר שקיבל ישראל בתמורה לעבודה בין נסך אסור באופנים מסוימים. ולהלן יבואר באלו אופנים השכר נאסר, ומדוע, והאם גם ב'סתם יינם' השכר נאסר, ומתי נחשב השכר כתמורה ליין נסך ואסור, והאם גם כאשר הפעולה היא השמדת היין נסך מ"מ השכר אסור מפני שהפועל 'רוצה בקיימו' של היין נסך.

ס"ב. עכו"ם ששכר ישראל לעשות ביין נסך
להריקו מכלי אל כלי או להעבירו ממקום למקום, השכר אסור בהנאה משום קנס.

ואין השכר נאסר מצד איסור היין בהנאה, שהרי ערלה וכלאי הכרם אע"פ שהם אסורים בהנאה אם מכרם וקידש בדמיהם מקודשת, ומבואר שאיסורי הנאה דמיהם מותרים, וכ"ש שכר פעולתו.

ואין השכר נאסר משום שהיין תופס את דמיו
כעבודת כוכבים עצמה ונימא שאף ששכר בגוף לא מיחליף, שכר בדמים מיחליף ואסור מדרבנן (תוד"ה השוכר), שהרי שביעית אע"פ שתופסת דמיה אין השכר נאסר כשאמר לקוט לי ירק היום (דהוי כשכרו ללקט מציאות דאין הדמים נחשבים כדמי שביעית. ואף למ"ד המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, אין הנתינה לבעה"ב נחשבת כמכירת פירות שביעית, דיד פועל כיד בעה"ב. עו"ל שדווקא בסתם הגבהה לחבירו לא קנה חבירו, מפני שיכול לזכות לעצמו, אבל כאן שאין המלקט מתכוין לזכות כלל לא בתחילה ולא בסוף, כשנותנה לבעה"ב בעה"ב זוכה בה. תוד"ה לקוט. עוד כתבו התוס' (ד"ה השוכר) דלא גזרינן שכר שביעית אטו דמי שביעית, ואין לומר דשאני יין נסך דאית ביה תרי חומרי, איסור הנאה ותופס דמיו, דלא מיחליף שכר בדמים בתרי חומרי יותר מבחומרא אחת, ובהכרח חכמים ראו לגזור בחמרים יותר, משום דנפיש אגרייהו), ורק כשאמר 'לקוט לי בן ירק היום' שכרו אסור להשהותו אחר הביעור, אלא מתבער בשביעית, דלשון מכר הוא, דמשמע לקוט לי ירק בשוויו.

וכתבו התוס' (ד"ה והתנן) שאיסור זה משמע שהוא אסור לכולם ולא רק לו עצמו (אף דבאה דתני 'מכרן וקידש בדמיהם מקודשת' פירש רש"י (לעיל נ"ד): דדווקא לקדש אשה התירו ולא שאר הנאות, ודווקא לו אסרו אבל לאחרים מותר), וכן משמע ממתני' שהאיסור הוא אפילו בדיעבד ולא רק לכתחילה, אף שלגבי 'מכרן וקידש בדמיהם מקודשת' מבואר בנדרים (מ"ז:) דהיינו בדיעבד אבל לכתחילה לא.

עוד כתבו התוס' (סד"ה השוכר) שדווקא בשביעית ויין נסך החמירו חכמים, דמפני שתופסים דמיהם ראוי לקנוס בשכר דהוי קצת כעין דמים, אבל בשאר איסורי הנאה שאין תופסים דמיהם מסתבר שלא קנסו.

עוד כתבו התוס' (ד"ה בדמיהן) שבגוף הערלה אסור לקדש, מפני שאין בהם שוה פרוטה, ואף שאפשר להנות מהם שלא כדרך הנאתם, או להנות מעפרם (דכל הנשרפים אפרם מותר), מ"מ כיון שכל זמן שהוא בעין אסור למוכרו מן התורה, אסור גם לקדש בו אשה, דחשיבא כמכירה, ויש בזה הנאה.

איתא בברייתא **שחמרים שהיו עושים מלאכה בפירות שביעית שכרם שביעית**. הגמרא שואלת שנמצא זה פורע חובו מפירות שביעית, והתורה אמרה "לאכלה" ולא לסחורה. וכתבו התוס' (ד"ה נמצא) דהסחורה האסורה בפירות שביעית היינו לקנות הרבה ביחד להוליך ממקום הזול למקום היוקר, וכן למכור בשוק אסור, וכן אסור לפרוע חובו מפירות שביעית מפני שהוא משתכר בפירות שביעית ולאו "לאכלה" קרינא ביה, אבל אם הוא לוקט למכור מעט כדי לקנות דבר לאכילה, ואינו מוכר בשוק, אין זה נחשב סחורה. וכן מותר לקדש אשה בפירות שביעית אע"ג דלא חשיב לאכלה, דמשום פריה ורביה אקילו ביה רבנן, אך י"ל שגם זה מדובר בדיעבד, אבל לכתחילה אסור.

אביי מתרץ שנותנים שכרם בדרך התר, כדמצינו
שאף שאסור לתת פירות מעשר שני להעלותם לירושלים ע"מ לקבל מהם, דאסור לפרוע חובו ממעשר שני אע"פ שגם המקבל אוכלו בירושלים, מ"מ יכול לומר לו שיעלה כדי שיאכלו וישתו מהם, ונותנים זה לזה בצורה של מתנת חינם. וכתבו התוס' (ד"ה דיהיב) שדבר זה מותר רק כשעושים מלאכה בפירות שביעית עצמם, אבל בעושים מלאכה בדבר אחר יכול להיות שזה אסור, דזה דומה יותר למלאכה. עוד כתבו התוס' (ד"ה העלה) דמוכח מהרבה משניות שאסור לעשות סחורה במעשר שני, ומסתבר שכל דבר שאין המעשר שני מתחלל עליו זה בכלל סחורה האסורה, ואין מעשר שני מתחלל אלא על דבר אכילה ושתיה, ואף שמבואר במשנה שמותר לקנות בגדים לחי ממעות מעשר שני, היינו מן התורה, אבל רבנן אסרו כל ענייני סחורה, מפני שמצוה לעשות ממנו שלמים, ואסרו גם לפרוע בו שכר הפועלים. אך קשה דלא מרבינן מכלל ופרט וכלל אלא פרי מפרי וגידולי קרקע. ולכן נראה דכל מקום שמצינו היתר לקנות איזה דבר ממעות מעשר שני, היינו שבאופן זה המעות קדושים בקדושת מעשר שני, וכל מקום שמצינו איסור מקח במעשר, היינו דרך חילול שיהיו המעות חולין.

ס"ב: ולרבה הכונה שקנסו חכמים ששכרם יהיה קדוש בקדושת שביעית, ואף שבאומר הילך דינר זה ולקוט לי ירק היום שכרן מותר, שאני חמרים ששכרם מרובה (ודמי טפי לסחורה. תוד"ה חמרי), (וביין נסך החמירו אף בפועל ששכרו מועט).

ואם **שכר פועל לעשות מלאכה בסתם יינם** (דאיסורו חמור כיין נסך שאסור בהנאה, וטומאתו קלה מיין נסך שיין נסך מטמא טומאה חמורה בכזית, וסתם יינן מטמא טומאת משקין ברביעית), שכרו אסור, (ולכתחילה ודאי אסור להשתכר בסתם יינם. תוד"ה שכרו). ומעשה באדם שהשכיר ספינה לסתם יינם ונתנו לו חיטים בשכרו, ואמר לו רב חסדא שצריך לשורפם, ולא יפזרם שמא יבואו בהם לידי תקלה, ולא ישרפם ויפזרם שמא יבואו לזבל בהם, (ואף דהוי זה וזה גורם, הזבל והקרקע, והלכה כרבי יוסי שזה וזה גורם מותר, לכתחילה יש לחוש לרבנן שאוסרים. (תוד"ה אתי). ואין לומר שיפזרם בבית הקברות שהוא אסור בהנאה, כמו שעשה יאשיהו לאשירה, דדווקא קבר של בנין אסור בהנאה. תוד"ה ליקלינהו). ולא מהני שיקברם בעין, שמא

ימצאום ויקחום, (דאף שאבן של סקילה ועץ של תליה וסייף של הריגה וסודר של חניקה נקברים עימו, דכתיב "לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו" – אף העץ במשמע, ומשמע דמייירי בתלוש שאינו מחוסר אלא קבורה, ומבואר שאע"פ שהעץ אסור בהנאה קוברים אותו כמות שהוא ואין חוששים לתקלה, התם כיון שזה נקבר בבית הקברות המתוקן **בבי"ד** אין חשש תקלה שכל מי שימצא זאת ידע שזה מהרוגי בי"ד ויפרוש, אבל כאן המוצא יחשוב שמישהו גנב את זה וקבר זאת כאן).

וכתבו התוס' (ד"ה ולקבריהו) שאף שכל הנקברין דחשיב פ"ב דתמורה (ל"ג:.) שור הנסקל ועגלה ערופה ושער נזיר וכו', קוברים אותם בסתם ולא בבית הקברות, שאני התם שאין דרך לקבור בשר ושער, וא"כ מוכחא מילתא, אבל חיטים אין קבורתן מוכחת שהם אסורים בהנאה, דאיכא למימר איניש גנב וקבר ואייתי הכא. וכן דרך עתה לקבור בכורות, ונראה שצריך לקוברם מעט בעומק, פן יבא לחטט אחריהם, ולאחר שנעשו עפרא אין לחוש שמא יקחום לזבל בהם, דאין דרך לחטט אחר הקברים משום זבל.

דיני אתנן

הנותן טלה לזונה בתמורה לביאה, הטלה אסור לקרנן ולמקדש, דכתיב "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב (-דבר הניתן תמורת כלב) בית ד' אלוקיך לכל נדר, כי תועבת ד' אלוקיך גם שניהם". ולהלן יבואר האם הטלה נאסר כשנתנו לה לפני הביאה או לאחר הביאה. דינים אלו מובאים בהקשר לדין שיובא להלן שהלוה פירות בשביעית ופרעם בשמינית אין להם דין חליפי שביעית, שזה שייך לסוגיא לעיל בענין מתי שכר פועלים על פעולה ביין נסך נאסר.

ס"ג. הנותן טלה באתנן ואח"כ בא עליה, כשבא עליה נאסר הטלה, ואם לבסוף לא בא עליה פשיטא שהטלה מותר להקרבה.

ואם **הקריבתו לפני שבא עליה**, אם אמר לה שתקנה אותו מעכשיו לפני הביאה, (לתוס' (ד"ה אלא) הכונה הילך טלה מעכשיו ובשעת ביאה תיגמר המתנה) הטלה מותר, ואם לא אמר לה קני מעכשיו אסורה להקריב אותו, דכתיב "ואיש כי יקדיש את ביתו קודש" מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו. ואם אמר לה שיהיה אצלה עד הביאה, ואם תצטרך תקנה מעכשיו, הטלה מותר בהקרבה. וכן אם בא עליה ואח"כ נתן לה אתנן, הטלה מותר בהקרבה.

רב הושעיא מסתפק מה הדין **בהקדישתו לפני שבא עליה**, אם הדין כמו בהקריבה, דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, או דכיון שהוא בעין נאסר. תיקן. והקשו התוס' (ד"ה או) שהרי אין אתנן חל על המוקדשין, דכתיב "לכל נדר" פרט לנדור. וכתבו דשמא כיון דאיתא בעיניה בשעת ביאה חל איסור אתנן למפרע משעה שנתן לה, ואז לא היה הקדש.

בא עליה ואח"כ נתן לה, הטלה מותר, דאין זה אלא מתנה בעלמא, אע"פ שאמר לה הבעלי לי בטלה (סתם). אך אמר לה הבעלי לי בטלה זה, הטלה לא נאסר כיון דמיחסר משיכה, (ואפילו לרבי יוחנן דאמר 'דבר תורה מעות קונות', כיון שחכמים הפקיעו את קנין המעות ואוקמה אמישיכה, גם מהאשה הפקיעו את הקנין. תוד"ה והא), ואם הטלה בחצירה, או שהיא עובדת כוכבים שלא נאמר בהם דין משיכה דכתיב "או קנה מיד עמיתך", (והיינו לריש לקיש דס"ל שעכו"ם קונה בכסף, דלרבי יוחנן עכו"ם קונה במשיכה. תוד"ה בזונה) הטלה נאסר, והחיידוש כשהטלה בחצירה הוא שאף אם עשה את הטלה אפותיקי אם לא יתן לה מעות עד תאריך מסוים, מ"מ הטלה נאסר. וכתבו התוס' (ד"ה כגון) שהגמרא היתה יכול להעמיד ב'טלה זה' שאינו נאסר אלא כשהוא בחצירה, אבל ניחא ליה לאוקמה בטלה סתם, שאפילו אם הוא נמצא בחצירה עם טלאים אחרים שלו,

אע"פ שאינו יכול לדחותה לטלה מן השוק, אפ"ה אין שם אתנן חל, אפילו למאן דאית ליה ברירה, אלא על המבורר בשעת ביאה.

חליפי שביעית

כיון שאנו עוסקים בביאור מתי שכר פועלים עבור פעולה ביין נסך אסור את הדמים, כיון שזה נחשב תמורה ליין נסך, מבארת הגמרא מתי דבר שניתן עבור פירות שביעית יש לו דין שביעית.

הלווה פירות שביעית קודם זמן הביעור ואוכלם ופורע פירות בשמינית, אין לפירות דין חליפי שביעית ואין בהם קדושת שביעית, כיון שבאותה שעה פירות השביעית לא קיימים ולא החליף זה בזה. (ס"ב:).

וכתבו התוס' (ד"ה יאות) שלפי טעם זה אפילו בשביעית עצמה היו יכולין לפרוע אם כבר אכלו פירות שביעית, וההיא דאמרינן (סוכה ל"ט). 'מבליע דמי אתרוג בלולב', ה"ה בלא הבלעה מותר אם היה עם הארץ רוצה להקיף עד שיכלה האתרוג. ומכאן דקדק הר"ר אלחנן הלכה למעשה שאם יש ביד ישראל יין נסך ועבודת כוכבים ודברים האסורים, ומכרם לעכו"ם בהקפה, ומכרם העכו"ם לאחר קודם שיתן לזה הישראל הדמים, הדמים מותרים בדיעבד, אע"פ שהאסור עדיין נמצא בעולם. ועוד הוסיף רבינו יצחק שאפי' לא מכרם העכו"ם, מ"מ כיון שמשכס אצלו קודם שיתן הדמים, מותר, דקיימא לן משיכת עובד כוכבים קונה, והוי כמו בא עליה ואח"כ נתן דאתננה מותר כיון שלא היה ברשותה בשעת הביאה. עוד כתבו התוס' (שם) דאין כאן איסור ריבית דסאה בסאה, דמיירי שהיה להם תבואה בביתם, ומותר ללוות סאה בסאה כשיש לו.

עוד כתבו התוס' (ד"ה יזפי) שאף שמותר לעניים לאכול פירות שביעית אחר הביעור, הנדון הוא איך מותר להם לאוכלם בחזקת שלהם. אי נמי הנדון הוא איך מותר להם להשתמש בהם לרפואה או לעשות מהם סחורה.

ס"ג: מעות שניתנו עבור מזון הפועלים - מותר לתת לפועלים עכו"ם או עמי הארץ דינר ולומר להם שיקנו בזה אוכל ושתיה, וא"צ לחשוש שיקנו בהם פירות שביעית מן החשוד (אף שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר מג' סעודות. רש"י. והתוס' (ד"ה ואינו) כתבו שהנדון הוא משום פורע חובו מדמי שביעית, וטעם ההתר משום שאחרי שנתן להם את הדינר אינו חייב להם יותר), או פירות שאינם מעושרים ונמצא שהאכילם דבר שאינו מעושר, וכן יין נסך אם הם עכו"ם, ונמצא מאכילם יין נסך ונהנה מיין נסך, דלא ספי להו מידי אלא נתן להם מעות, אבל אסור לומר להם צאו ואכלו ואני מחשב, דאז זה נחשב שהוא קונה את האוכל והשתיה ומאכילם, שהרי לא נתן להם מעות. וכתבו התוס' (ד"ה תני) דרישא רבوتא קמ"ל דכי אמר להם טלו ואכלו בדינר זה, והם נתנו את הדינר לחנוני, מותר אע"פ שנשא ונתן ביד, דאינו אלא שלוחו של חנוני, וסיפא רבوتא קמ"ל דאע"פ שבשעה שנותן להם האיסור אינו נותן לחנוני כלום, לא אמרינן דשליחותיה דחנוני קעביד, דכיון שלבסוף הוא פורע איגלאי מילתא שהוא קונה האיסור ומדידה קאכלי.

לרב חסדא (בתוס' (שם) גרסו רב פפא) איירי הכא בחנוני שרגיל למכור לבעה"ב בהקפה, שבעה"ב משועבד לו מהזמן שנתן להם פירות והוי כנותן מיד ליד, וקנה דינר של בעל הבית דסמכה דעתיה, והוי חליפי איסור, (אבל אין זה קנין גמור שיוכל להקדישו, ומעת שקונה הדינר בנכסי בעה"ב לאלתר כשהן בעין ונותנו לפועליו, נחשב מה שקונה בנכסי בעה"ב דמי הפירות, ולכן נחשב בעה"ב כקונה בעצמו את הפירות והירק מהחנוני ומאכילו לפועליו בשכרן, ולבסוף כשיתן הדמים לחנוני להסיר את השעבוד מנכסיו יהיו דמי שביעית, דאחרון אחרון נתפש. תוס' שם), אבל בחנוני שאין דרכו למכור לו בהקפה מותר.

ורבא חולק וסובר שגם באין רגיל להקיפו בעה"ב משתעבד כמו ערב שהוא משתעבד אע"פ שלא באה הנאה לידו, ומ"מ כיון שאין דינר המיוחד לפרעון

מותר. ורישא איירי היכא שהקדים ונתן לו דינר ולכן אסור דמשל בעה"ב הם אוכלים ואיסורא דידיה הוא.

ולרב אשי ברישא איירי שנטל מיד החנוני ונתן להם ביד ולכן אסור דאיהו ספי להם איסורא, ואין האיסור בגלל מה שיפרע אח"כ אלא קנה במשיכה ונמצא שלקח יין נסך והשקהו לפועליו, אבל באופנים שלקחו בזמן היתר ופרע לאחר זמן, לאו חליפין נינהו לאיתפוסי.

אם 'רוצה בקיומו' אסור

הגמרא ממשיכה לעסוק בביאור מתי שכר פעולה ביין נסך נאסר, ומבארת האם כאשר השכר הוא בתמורה להשמדת היין נסך השכר נאסר משום שהפועל 'רוצה בקיומו' של היין נסך, ואגב זה יבואר האם 'רוצה בקיומו' אסור בכלאים ובעבודה זרה, ובגר וישראל שירשו את אביהם והישראל נטל דברים מותרים במקום עבודה זרה, והאם מותר לעכו"ם למכור עבודת כוכבים לפני שהוא מתגייר.

עכו"ם ששכר ישראל לשבור חבית של יין נסך ולשפוך את יינה, אע"פ שהוא רוצה בקיומה כדי לשוברה שכרה מותר, כיון שהוא ממעט בזה את התיפלה.

ס"ד. וראיה לזה מהא דאיתא בברייתא שאף שאסור לעדור עם עכו"ם בכלאים (שיטת ר"ת דכלאים וערלה נוהגים אף בשל עכו"ם. ולתוס' מיירי הכא בכלאי זרעים, וי"ל דכיון דמיירי בארץ ישראל (דבחו"ל כלאי זרעים שרו אף לישראל), י"ל דאתיא כמ"ד אין קנין לעכו"ם בארץ ישראל. תוד"ה אין), מותר לעקור כלאים כדי למעט את התיפלה, והברייתא היא לשיטת ר"ע דס"ל שלא רק המנכש והמחפה (-מכסה בעפר אחרי הזריעה כדרך כל הזורעים) בכלאים לוקה דהיינו נמי זורע, דשניהם כוונתם להצמיח, אלא אף המקיים לוקה (- שזרעם אחר והוא עשה להם סייג וגדר בקוצים כדי לקיימם, ולוקה משום דכתיב "כלאים שדך לא" שלא יהיו כלאים בשדה, רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה רבי עקיבא) שאם לא עשה מעשה, הא ס"ל לר"ע שלאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו, ודלא כפירוש הערוך שפירש שמקים ע"י שמניח לכלאים לגדול בשדהו וס"ל שלאו שאין בו מעשה לוקים עליו). ומ"מ לא נאסר לעקור משום שהוא רוצה בקיומה כדי לעוקרה, אלא מותר כדי למעט את התיפלה. (וההו"א לאסור אע"פ שאין כאן מעשה היא משום דמחשבתו משויא ליה מעשה, כיון שהוא עושה מעשה לבסוף כשהוא עוקרה, אי לאו טעמא דמעוטי תיפה. תוס' שם).

ואין לומר שהברייתא היא כרבנן דס"ל שהמקיים כלאים אינו לוקה, דא"כ אף לקיים מותר (והיינו בכלאי זרעים, אבל בכלאי הכרם דאסורים בהנאה, אסור לקיימם גם לרבנן, מפני שהוא משתכר באיסורי הנאה. תוס' שם), ואם נאמר דאיירי בחינם וכרבי יהודה (לעיל כ.) שאוסר לתת להם מתנת חינם, מ"מ אם לרבי יהודה מותר לעקור בחינם כדי למעט את התיפלה, אף לר"ע מותר.

עכו"ם שקיבל מעות בתמורה לעבודת כוכבים, המעות לא נאסרים בהנאה, (דמה שעבודת כוכבים תופסת דמיה נלמד מדכתיב "והיית חרם כמוהו" – כל מה שאתה מהווה ממנו יהיה כמוהו, ופסוק זה נאמר דווקא בישראל ולא בבני נח, וכן כשדעת העכו"ם לקנות מזה עבודת כוכבים אסור, אבל כשבא להתגייר או לפרוע חובו מותר. תוד"ה מסתברא). כדמצינו בברייתא שאם עכו"ם היה חייב מעות לישראל, והוא מכר עבודת כוכבים או יין נסך והביא לו, המעות מותרות, אבל אם אמר לו הנכרי שימתין עד שימכרם ויביא לו אסור. (והיינו כשאין יכול להפרע מנכסים אחרים, ואין ערב על ההלוואה, אבל אם יש ערב או שיכול להפרע מנכסים אחרים מותר, דאל"כ כל עכו"ם יוכל להפקיע חובו של ישראל. תוד"ה

אבל). והטעם שבסיפא אסור, משום שהישראל רוצה בקיום הע"ז או היין נסך.

עכו"ם וגר שירשו את אביהם העכו"ם מותר ליטול בירושה מעות כנגד ע"ז (וכדלהלן) אע"פ שרוצה בקיומה, דירשת הגר הקילו בה רבנן כדי שלא יחזור לקלקולו, וכדמצינו שכל ההתר הוא בירושה, אבל בשותפות אסור, ומבואר שאין ההתר מטעם ברירה, דא"כ יהיה מותר גם בשותפות. תוד"ה תניא. ויכול הגר יכול לומר לעכו"ם שיטול עבודת כוכבים והוא יטול מעות, או שיטול יין נסך והוא יטול פירות, אבל אם באו כבר לרשות הגר אסור.

רבה בר עולא רצה לתרץ שמדובר בעבודת כוכבים המתחלקת לפי שבריה כגון זהב וכסף שאם תישבר יחלקוה לשברים, דלא איכפת ליה בשבירתה, ויין נסך מיירי בחרס הדרייני שהיין בלוע בתוכו ופולט כששורים אותו במים, וממילא לא איכפת לו שישברו. והגמרא דוחה שהרי עדיין הוא רוצה שלא יגנבו או יאבדו.

רב נחמן רוצה להביא ראיה שהמעות מותרות ממה שרבה בר אבוה אמר לאלו שבאו להתגייר **שיקדימו וימכרו את כל מה שיש להם לפני הגירות** שהרי אח"כ יהיה אסור להם למכור עבודת כוכבים שבידיהם, ומבואר שהמעות של מה שמכרו כשהיו עכו"ם מותרות. (ולא אמר להם לבטלה בשבירה ויוכלו למכורה בגירותם, לפי שהיה דעתם למכורה שלימה ביוקר לעובדיה. תוד"ה זבינו). והגמ' דוחה שי"ל ששם מותר כיון שהיה דעתו להתגייר, ודאי ביטלה ועכו"ם מבטל עבודת כוכבים, וממילא דמיה מותרים דהא ביטלה. וכתבו התוס' (שם) דהא דאמרינן (נ"ג.) מכרה לעובדיה לא בטלה, שאני הכא שכיון שדעתם להתגייר אינם חוששים בה ובטלה, וממילא הדמים אינם דמי עבודת כוכבים. עוד כתבו התוס' (שם) שאף שאמור להם למכור גם יין נסך, שלא שייך בו ביטול, היה פשוט לגמרא שיין נסך קל יותר מעבודה זרה.

ביטול עבודת כוכבים

ס"ד: הגמ' מסתפקת אם גר תושב יכול לבטל **עבודת כוכבים** אע"פ שאינו עובדה, כיון שהוא בר מיניה של עובד כוכבים בכל שאר עבירות, או שאינו יכול לבטלה כיון שאינו עובדה. ורב נחמן אומר שמסתבר שמי שאינו עובד ע"ז אינו יכול לבטלה. והא דאמר (לעיל מ"ב.) שישראל היה יכול לבטל ע"ז של עכו"ם אם לא החשש שיגיבה ואח"כ יבטל, היינו דווקא לריב"ל ולא לריו"ח.

ישראל שמצא עבודת כוכבים בשוק, יכול לומר לנכרי שיבטלה, אבל אם כבר באה לידו לא.

עובד כוכבים יכול לבטל גם עבודת כוכבים של חבירו, גם אם הוא עובד לעבודת כוכבים מסוג אחר (כגון שעובד לפעור ולא למרקוליס).

גר תושב

איזהו גר תושב לר"מ היינו שקיבל לפני ג' חברים שלא לעבוד ע"ז, (והיינו לענין להחיותו, ואף שכשעבר על ז' מצוות חייב מיתה, ואזהרת בני נח היא מיתתן בלא עדים והתראה, י"ל שכל זמן שלא דנהו בי"ד אינו חייב מיתה, וכדמצינו שעכו"ם לא מעלין ולא מורידין. תוד"ה איזהו.) ולחכמים היינו שקיבל ז' מצוות בני נח. ולאחרים באופנים הנ"ל אינו גר תושב לענין שיהיו ישראל מצווים להחיותם, כיון שגם שאר עכו"ם מצווים בזה, ורק מי שקיבל עליו את כל המצוות חוץ מאכילת נבילות הוא גר תושב.

דיני גר תושב – מותר לייחד אצלו יין עד שילך כדי מיל או יותר, דכיון דלא פלח לא נגע ולא מנסך, **אפי' בעיר שרובה עכו"ם** כיון שהוא לא יתן לעכו"ם לגעת ביין, ואין חוששים לאיחלופי בזמן מועט, **אבל אסור להפקיד אצלו יין לזמן מרובה**, אפי' בעיר שרובה ישראל (שמא יתחלף ביינו. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה אין) שבתחילה פירש רש"י הטעם לפי שאין מקפיד על מגע עכו"ם, וחזר בו מפני שא"כ אסור אפילו לייחד לפי שעה, (דהא בהכרח מיירי הודיעו שהוא הולך, דאי לאו הכי גם בעכו"ם מותר), ועוד דבגמרא תלי איסור יינו בשמנו, משמע שאין לאוסרו כי אם מטעם חתנות, ולא משום שאינו מקפיד עם מגע עכו"ם. ויש ליישב פירוש ראשון, שבשל עצמו הוא מקפיד על מגע עכו"ם, אבל לא בשל ישראל, ולכן אסור להפקיד בביתו יין, ולייחד יין בחנותו מותר, דאין עכו"ם רגילים להכנס לתוך החנות, ולמגע עצמו לא חיישינן, דכיון דלא פלח לא נגע ולא מנסך, ולגנוב כדי לשתות לא חשיד, שהרי קיבל עליו שבע מצוות, ולר"מ שלא קיבל עליו אלא שלא לעבוד ע"ז, צ"ל שאע"פ שגזרו על יינם, לא גזרו על מגעו ביין של ישראל), ויינו מותר בהנאה כמו שמנו שהוא מותר בהנאה ואסור בשתיה, והיינו קודם שהתירו את שמן העכו"ם, (ולענין שתיה כתבו התוס' (שם) שלרש"י אין ראייה להתיר שתיה, ולרבינו יצחק מגעו מותר אף בשתיה, וכן התיר רבינו יצחק מגע גר שמל ולא טבל בטילה כראוי ועמד בבית ישראל ימים רבים ונגע ביינו, ורק עבדים שנתגיירו עושים יין נסך (נ"ז.), דאימת רבן עליהם ואינם מתגיירים בלב שלם, ואעפ"כ לא רצה רבינו יצחק להקל), **אבל לשאר הדברים דינו כעכו"ם** דכיון שלא מל הוא חשוד לכל התורה, והיינו שאינו יכול לתת רשות או לבטל רשות אם לא עירב עם בני החצר, וכמו שמצינו שעכו"ם אינו יכול לתת או לבטל רשות, אלא צריך לשכור ממנו רשות, וישראל מומר יכול לתת או לבטל (באמירת רשותי קנויה לך או רשותי מבוטלת לך, וא"צ לזכות על ידי קנין), רק אם הוא משמר שבתו בפרהסיא אע"פ שהוא מומר לחלל בצינעא. ולרשב"ג יינו יין נסך דאינו מקפיד על מגע עובד כוכבים, וי"א שיינו מותר אף בשתיה.

ס"ה. גר תושב שקיבל עליו למול, ועברו עליו י"ב חודש ולא מל, הרי הוא כמין עכו"ם.

איזהו גר תושב, כל שקיבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד עבודת כוכבים, והיינו לענין להחיותו, אבל לענין לתת מתנות ביום אידם, די שיודעים בו שאינו עובד עבודת כוכבים.

התענוג בעוה"ב אין דומה לו בתענוגי עוה"ז, וכדכתיב "עין לא ראתה אלוקים זולתך יעשה למחכה לו".

מה נאסר מדין חליפי יין נסך

הגמרא ממשיכה לבאר מתי נאסר גם שכר שתגיע תמורת פעולה ביין נסך, כהמשך למה שנתבאר בתחילת הפרק.

שכר הבאת יין נסך – עכו"ם ששכר ישראל לעשות מלאכה אחרת (לא ביין נסך), מבואר במתני' שאע"פ שאמר לו להעביר חבית יין נסך ממקום למקום כל שכרו מותר, והגמרא מבארת דהיינו שאמר לו כך לעתותי ערב אחר שנגמר זמן שכר פעולתו, אבל בלאו הכי שכרו אסור.

ורבא אומר דאיירי שאמר לו שיעביר כל חבית בפרוטה, שאז יזרוק שכר אותה חבית לנהר או שלא יטול שכר העברת אותה חבית, והשאר מותר כיון שאין קשר בין שכר שאר החביות לשכר אותה חבית, דכל אחת יש עליה שכר בפני עצמה, (אבל אם אמר לו שיעביר מאה חביות במאה פרוטות ואחת מהן היא יין נסך, שכרו אסור דכל כמה שלא העביר את כולם לא משלם לו כלום, וממילא כל השכר קשור לאותה חבית. וכתבו התוס' (ד"ה

הא) שמשמע מרש"י שגם בכהאי גוונא אם אמר לעתותי ערב מותר אע"פ שזו אחת מהחביות שהתנה עימו, ודעת התוס' לאסור בכהאי גוונא כיון ששכר האיסור מעורב בכל ההיתר, ומיירי הכא שאמר לו לעתותי ערב אחרי שכבר השלים קבלנותו, וקמ"ל שאע"פ שלא עשו הסכם חדש אלא הוא עובד לפי ההסכם הראשון חבית בפרוטה, זה נחשב הסכם חדש, כיון שההסכם הקודם נגמר.

והא דלא משני דמתני' כרשב"ג דס"ל (ע"ד.) שיין נסך שנפל ליין התר ימכר כולו חוץ מדמי יין נסך שבו, ניהא ליה ליה לאוקמי כרבנן, ומהאי טעמא לא מעמידים מתני' כרבי אליעזר דקיימא לן כוותיה וס"ל לר"א יש פדיון לעבודת כוכבים ויוליך הנאה לים המלח אף בלא זה וזה גורם. אי נמי שכרו מותר משמע כל השכר ודלא כרשב"ג, ומשמע בלא פדיון ודלא כר"א. אי נמי התם אין דרך לקנות יין מן העכו"ם, אבל כאן כיון שדרך להשתכר מן העכו"ם יש לאסור כל השכר גם לרשב"ג. תוד"ה טעמא.

עכו"ם ששכר חמור מישראל להביא עליו יין נסך קנסו חכמים ששכרו אסור, ואם שכרו לישב עליו אע"פ שהניח עליו לגינו של יין נסך שכרו מותר, שאע"פ שהשוכר רשאי להניח על החמור כסותו ולגיתו ומזונות לאותה דרך אפילו מהלך כמה ימים, מ"מ כיון שאינו מנכה מהתשלום אם לא הנית, השכר מותר. (והחמור יכול להניח על הבהמה שעורים ותבן ומזונות רק לאותו היום, מכאן ואילך השוכר מעכב עליו. והיינו באופן שמצוי לקנות ממסע למסע כדי מהלך יום אחד, דכיון שאין דרך השוכר לטרוח, יכול להניח על החמור, מש"כ החמור שדרכו לטרוח, אבל אם מצוי לקנות כל הזמן גם השוכר לא יכול להניח, ואם אינו מצוי גם החמור יכול להניח). ר"ת (תוד"ה ה"ג) מניח כסתו, ולא כסותו, דדבר פשוט הוא שיכול להניח כסותו, וכי עליו ללכת ערום, ואי נימא דמיירי בכסות שניה שיש לו, אם רגיל ללבושה פשיטא שמותר, ואם בא להתיר אע"פ שאינו רגיל היה לו לפרש, אלא גרס כסתו, והיינו כסת קטנה שיושב עליה או נותנה תחת ראשו למראשותיו, (וכר הוא הגדול ששוכב עליו, והעולם שקוראים לקטן כר ולגדול כסת טועים).

ס"ה: השופך יין לנודות שיש בהם יין נסך, מותר לו ליטול שכר על השפיכה כיון שהטירחה שלו היא לפני שהיין נאסר כשמגיע לקרקעית. (והעליון לא נאסר מדין ניצוק, משום דקיימא לן כרשב"ג (ע"ד.) שיין נסך שהתערב ביין של התר ימכר כולו חוץ מדמי יין נסך שבו. ולר"ת שפסק שניצוק אינו חיבור פשיטא שמה ששופך לא נאסר לפני שהתערב ביין נסך. אי נמי מיירי הכא שהכלים היו ריקים לגמרי, דאינו יין נסך עד שיגע בכלי. תוד"ה כי.) ומ"מ אם הוא רוצה בקיום היין (עד שיעבירו את הנהר) אסור לו ליטול שכר, ורק אם התנה שיקבל שכרו גם אם יתבקעו הכלים, שכרו מותר, וכן אם יש להם כלים אחרים מותר ולא חיישינן שגם הם יבקעו (תוד"ה פריסדקי). וכן אין ליטול שכר העברת יין נסך בנהר, אא"כ מסדר שהעברת הנהר תהיה בחינם ויטול שכר רק על השפיכה.

דיני תערובת איסור והתר

איסור שנתערב בהתר, יש בזה הרבה פרטי וחילוקי דינים, ויש בזה הבדל אם התערובת היא לח בלח שאז זה מתערב לגמרי, ליבש ביבש שאז גם אחרי התערובת כל אחד עומד בפני עצמו, וכן יש חילוק (בלח בלח) בין מין במינו, שאין אחד נותן טעם בשני, למין בשאינו מינו שאחד נותן טעם בשני, וכן יש לדון מה נחשב מין במינו ומה נחשב מין בשאינו מינו, וכאשר לח מתערב ביבש צריך לדון האם היבש בלע מהלח או לא, וכן יש לדון האם טעם האיסור אסור גם כשהוא פוגם את ההתר או רק כשהוא מושביח, והאם רק תערובת ממש אוסרת, או שגם ריח האיסור אסור ואסור. ולהלן יבוארו הרבה פרטי דינים בזה, ביין נסך וכן בשאר איסורים.

יין נסך שנשפך על ענבים, אם הענבים שלמים ידיחם במים והם מותרות, ואם הענבים מבוקעות הם אסורות, וענבים שאינם מחוברים לאשכול דינם כמבוקעות. תוד"ה ואם בשם הירושלמי.

יין נסך שנשפך על תאנים או תמרים, אם יש בהנאתו בנותן טעם (-שנהנה מטעמו של האיסור שהוא נותן טעם לשבח) אסור, ואם לאו מותר, ואם היין נותן בהם טעם לפגם (כגון בנפל ע"ג גרוגרות) מותר.

יין נסך שנשפך על חיטים החיטים אסורות, דחיטים כיון שיש בהם סדק הוו כענבים מבוקעות, ואסור למוכרם לעכו"ם שמא ימכרם לישראל, כמו שמצינו שאסור למכור לעכו"ם בגד שאבד בו כלאים שארוג בו חוט אחד של כלאים ואין מקומו ניכר, שמא ימכרנו לישראל, (ולא יעשהו מרדעת לחמור, אבל מותר לעשות מזה תכריכים למת מצוה דכתיב "במתים חפשי" כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות), אבל מותר לטחון ולאפות ולמכור את הלחם לעכו"ם שלא בפני ישראל, ואין לחוש שימכרם לישראל, כיון שפת עכו"ם אסורה, אבל בפני ישראל אסור כיון שאז הישראל יקנה אותה, דסבר שהיא פת שנאפתה ע"י ישראל שהיא מותרת. וכתבו התוס' (ד"ה ולמפינהו) שאין לחוש שיאכל ישראל עם נכרי בקערה אחת, דכיון דלא שכחא לא גזרו בזה.

וכתבו התוס' (ד"ה הבגד) שחוט כלאים שאבד בבגד לא **בטל ברוב**, דשאני כלאים שעיקר האיסור הוא רק ע"י תערובת, וכל אחד בפני עצמו מותר. ומ"מ בשר בחלב בטל אם אין בזה בנותן טעם, דשאני התם דמדאסר רחמנא רק בדרך בישול מבואר ששייך בזה ביטול.

עוד כתבו התוס' (ד"ה הרי) דדווקא בבגד שאבד בו חוט כלאים גזרינן שמוא ימכרנו לישראל, ושלא יעשנו מרדעת לחמור שמא יקרע בגדו ויתפרנו עליו, אבל בודאי כלאים ליכא למיחש מידי, כדתנן מרדעת החמור ותכריכי המת אין בהן משום כלאים, והיינו בהצעה, כגון לשבת על מרדעת החמור, שזה אסור מדרבנן, כדדרשינן "לא יעלה עליך" אבל אתה מותר להציעו תחתך, אבל בהעלאה אסור אפילו בשביל להביא עליה הזבל, וגם בהצעה צריך להזהר שלא יהא בשרו נוגע בהם, ואע"פ שחכמים אסרו לשבת על כלאים אפילו בעשר מצעות זו על גב זו גזירה שמא יתכרך נימא על בשרו, הכא לא גזרו.

והקשו התוס' (ד"ה אבל) איך מותר **לשים תכריכים כלאים למת**, למה אין בזה משום לועג לרש שנראה שאינו חייב במצות, כדאמרינן במנחות (מ"א.) ששמים ציצית בתכריכי המת משום לועג לרש. ותירצו דשאני ציצית שהיא שקולה כנגד כל המצות ואיכא לועג טפי, ורבי יהודה היה אומר דההיא דמנחות אליבא דשמואל דאזיל לטעמיה דאית ליה אין מצות בטילות לעתיד לבוא, ונמצא כשיעמדו הצדיקים בלבושיהם יהיו בלא ציצית, ויש כאן עבירה, ולדבריו הך דהכא כדברי ר' ינאי דלא שרי אלא לסופדו אבל לקוברו בכלאים אסור, ולפ"ו ניהא מנהגינו שאנו מסירין הציצית מטליתי המתים, דקי"ל כרבי יוחנן דפליג אדבי ר' ינאי ושרי אף לקוברו, דס"ל מצוות בטילות לעתיד לבוא. ורבינו יצחק היה מחלק שלראשונים דהוו זהירי במצות ציצית כל ימיהן אי לא רמינן ההיא שעתא הוי לעג, אבל האידנא דלא זהירי בציצית כולי האי אדרבה אי רמינן הוי לעג לומר שקיים ולא קיים, ואפילו לאותן שקיימו אין להטיל, שלא לבייש האחרים.

ס"ו. אם מין במינו היינו בשמא או בטעמא-

יין נסך ישן שנתערב בענבים, אוסרו בנותן טעם.

יין נסך חדש שנתערב בענבים, לאביי אוסרו במשהו, דכיון שטעמם שוה הוי מין במינו שאוסר במשהו, ולרבא אוסר בנותן טעם, דכיון ששמם שונה הוי מין בשאינו מינו, שאוסר בנותן טעם. וכל היכא דאמרינן 'נותן טעם' ואין טעמו ניכר, שיעורו בשישים.

וכתבו התוס' (ד"ה מכלל) ש"א דכל איסור שאוסר במשהו, אסור גם בנותן טעם לפגם, שאם באלף אינו בטל, מה נ"מ אם הוא פוגם. אך י"ל שבמין במינו אף במשהו אין הטעם בטל כלל, כיון שהטעם שוה, אבל בפוגם הטעם בטל, ובחמץ בפסח גם להאוסרים במשהו אין לאסור נותן טעם לפגם.

וכן נחלקו **היכא שהטעם שונה והשם שוה**, כגון חומץ יין וחומץ שיכר שאחד אסור ואחד מותר, או שאור של חיטים ושאור של שעורים אחד של חולין ואחד של תרומה, שנתערבו, לאביי כיון שטעמם שונה הוי מין בשאינו מינו שאוסר בנותן טעם, ולרבא כיון ששם שוה הוי מין במינו שאוסר במשהו. אמנם להלכה גם מין במינו אוסר בנותן טעם, חוץ מטבל ויין נסך.

אביי מוכיח כדבריו מהא דאיתא במתני' **קדירה שנפלו לתוכה תבלינים מכמה שמות** (כגון פלפל לבן ושחור וארוך. רש"י. ולתוס' (ד"ה תבלין, השני) הכונה לג' שמות של איסור **והם מין אחד או מכמה מינים**, ואין בכל אחד לבדו כדי לתבל ונצטרפו ותיבלו, והם של איסור, אסורים ומצטרפים (לאסור את התבשיל. רש"י. ולרשב"ם (תוד"ה תבלין, הראשון) אסורים היינו בלח בלח בנותן טעם, ומצטרפים היינו ביבש ביבש בלי נתינת טעם מצטרפים לשיעור מאתים). ואמר חזקיה דמיירי שכולם מיני מתיקה שכולם טעמם מתוק, שכולם שווים למתק את הקדירה, ומבואר שהולכים לפי הטעם. ולרבא צ"ל דאיירי לר"מ שסובר שכל איסורי התורה מצטרפים זה עם זה אע"פ שאינם שווים לא בשם ולא בטעם, (ודחזקיה ליתא. רש"י. ולתוס' (ד"ה ורבא) הלכה כחזקיה, ור"מ מודה שכשהם מעורבים בתבשיל ואינם בעין שדווקא מיני מתיקה מצטרפים), (דכתיב "לא תאכל כל תועבה" – כל שתיעבתי לך הרי הוא בבלי תאכל).

חומץ איסור שנפל לתוך יין היתר, לכו"ע אינו אוסר אלא בנותן טעם, דכשנתערב הם חלוקים בשםם ובטעמם, ואין היין מבטל ריח החומץ עד שנתערב בתוכו, ואין החומץ מבטל ריח היין כיון שהרוב יין.

ס"ו: יין שנפל לתוך חומץ – לאביי אוסרו במשהו, דכל דבר שריחו חומץ וטעמו יין נדון כחומץ וכבר משהגיע לאויר הכלי נהפך היין בריחו לריח החומץ ונעשו שווים בריחם קודם שנתערבו, וממילא

כשנתערבו כבר הוי מין במינו שאוסר במשהו. ולרבא דבר שריחו חומץ וטעמו יין נדון כיון, וממילא הוי מין בשאינו מינו שאוסר בנותן טעם, והלכה כרבא, ולכן נראה שמותר לקדש על יין שריחו חומץ וטעמו יין. תוד"ה ורבא.

אם ריחא מילתא או לא-

מותר שעכו"ם ריח מיין הישראל דרך בת תיהא (לרש"י הכונה לנקב שנוקבים במגופת החבית כדי להריח את היין ולבודקו. ולר"ח (תוד"ה בת תיהא) הכונה לקנה השקוע בתוך החבית ובולט החוצה ומניחים בתוכו קנה קטן ומריחים דרכו, וגם לרש"י י"ל שמניחים קנה קטן בנקב, ולהכי קרי ליה בת תיהא). וקמ"ל דלא גזרינן עכו"ם אטו ישראל. תוד"ה עובד. לאביי אסור לישראל להריח מיין העכו"ם, דריחא מילתא, ולרבא מותר להריח, דריחא לאו מילתא. ומיירי שאין הנכרי נותן לו שכר או מחזיק לו טובה, דגם החזקת טובה נחשבת הנאה ונמצא משתכר באיסורי הנאה. תוד"ה ישראל. עוד כתבו התוס' (ד"ה אביי) שלאביי ריחא מילתא וחשיב שתייה, דהרי תרומה דלהלן מותרת לישראל בהנאה שאינה של כילוי, ולרבא לא חשיב כשותה מפני שהריח נכנס בפניו ומוזיקו והקלקול רבה על התיקון, אבל זילוף של יין נסך אינו נחשב כשתייה, אבל גם לרבא הוא נחשב הנאה.

רבא מוכיח כדבריו מהא דאיתא בתרומות **שתנור שהסיקוהו בכמון של תרומה ואח"כ אפו בו את הפת**, הפת מותרת לזרים, ומבואר שריחא לאו מילתא, ומה שהוסק בתרומה אינו אוסר, דתרומה אין איסורא איסור הנאה. (וכתבו התוס' (ד"ה אמר) שלכן אין לאסור פת חמה שנאפתה ביו"ט מוחש שהעצים נתלשן היום והם מוקצה, אע"ג דיש שבח עצים בפת, שהרי אין זה איסור הנאה, ואין לחוש שמא טחנו החיטין היום וגם נילושו, כיון דמעיקרא בעודם חיטין היו ראויין לכוס, מיהו בה"ג חשיב להו נולד כשטחנו ביו"ט, אבל ר' יחיאל היה נוהג היתר בדבר, וגם בשבת יש שמתירין ליקח פת חמה מן העובד כוכבים מהטעם הנ"ל, אמנם בב' ימים של ר"ה יש אוסרים, לפי שלפעמים שהקציר נמשך עד ר"ה ויכולין לקצור ביו"ט של ר"ה ולאפות ביו"ט שני, ונכון להחמיר בשני ימים טובים של ר"ה). ולאביי שאני התם שהאיסור כבר נשרף.

הרודה פת חמה ונתנה על פי חבית יין של תרומה – ר"מ אוסר לפי ששאבה את ריח היין, רבי יהודה מתיר, ורבי יוסי מתיר בשל חיטים ואוסר

בשל שעורים מפני שהשעורים שואבות. הגמרא אומרת שלרבא ודאי מבואר כאן שיש מחלוקת נתאים אי ריחא מילתא. ולאביי כיון שאמר ריש לקיש שבפת חמה וחבית פתוחה אסור לכו"ע דודאי עייל בה ריחא, ובפת צוננת וחבית מגופה מותר לכו"ע, והמחלוקת היא בפת חמה וחבית מגופה, או בפת צוננת וחבית פתוחה, מה שאמר אביי שריחא מילתא היינו כגון פת חמה וחבית פתוחה, וככו"ע).

כתבו התוס' (ד"ה רבא) שבגמרא (פסחים ע"ו:) נחלקו רב ולוי בריחא דבשר שמן שצלאו עם בשר נבילה, דרב אסר ולוי שרי, ותניא כוותיה דרב, ופי' רש"י שם דאע"ג דתניא כוותיה דרב דאסר הלכה כלוי דשרי, משום דרבא דהכא סבר כוותיה והלכה כרבא לגבי אביי. ושיטת התוס' שהלכה כרב שאוסר, (ואביי שאוסר כאן יכול להתיר שם, דשאני הכא שהוא נהנה ומריח מן האיסור היין עצמו והוי כאילו שותה מן היין עצמו, אבל התם רק ריח האיסור נכנס בתוך ההיתר והוא אוכל את ההיתר. ורבא שמתיר כאן יכול לאסור שם, דשאני הכא שהריח מזיק לו לפי שנכנס בגופו). ויש כמה סוגי ריחא: ריח החזק שבכולן – פת חמה וחבית פתוחה, דאסור לכו"ע, ובריה בשר נחלקו רב ולוי וקיימא לן כרב, ובריה דבת תיהא קיימא לן כרבא, ובפת צוננת וחבית פתוחה או פת חמה וחבית מגופה זה פחות מזה, ופת צוננת וחבית מגופה מותר לכו"ע. והא דהלכה התם כרב דאמר ריחא מילתא, הני מילי בתנורים שלהם שהיו קטנים, וה"ה תחת מחבת שלנו שאופין תחתיה הפשטיד"א, אבל בתנורים גדולים שלנו אין לחוש לריחא, ובלבד שלא יהא פי התנור סתום, ולכן אין לחוש אם אפו פשטיד"א של בשר עם טריט"א של גבינה בתנור אחד, רק שלא יגעו זה בזה או עם האיסור. ואם יש שמנונית איסור על המרדה, אסור לתת היתר עליה כל היום, אבל כשאינה בת יומא מותר להשתמש בה לכתחילה, ולא גזרו שאינה בת יומא אטו בת יומא אפילו לכתחילה, כיון דלא אפשר, שהרי העובד כוכבים לא ישמע לו לעשות מרדה חדשה בכל פעם ופעם שישפוך עליה של איסור, אבל אם יצא שמנונית האיסור דנבילה ונגע להיתר או תחת היתר אסור. ואם נמצאו חיטה וחמץ באחת מן המצות ביו"ט נסך, לא מביעיא קודם ו' שעות דמותרות האחרות, לפי שבטל בשישים כמו חמץ שלא בזמנו, אלא אפילו אחר ו' שעות מותרות האחרות, דרק בפסח עצמו חמץ אוסר במשהו, אך אותה מצה נכון לאוסרה, ואם אפו המצות בשבעת ימי הפסח, ונמצאת חיטה וחמץ באחת מהן, כולן אסורות, ובתנור נמי יש לאסור, דאע"ג דתנורים שלנו ריחא לאו מילתא היא, נהי דטעם ליכא מ"מ משהו בעלמא איכא.

סיכומי 'תמצית'

גיתן להשיג את גליונות סיכומי תמצית החודשיים על הדף היומי / משנה ברורה ומוסר (לפי סדר הדף היומי בהלכה).

- **בנקודות ההפצה**
- **במייל** 7692282@gmail.com

בנוסף גיתן לקבל במייל סיכומים על כל מסכתות הש"ס, ועל כל המשנה ברורה, ועל תנ"ך וספרי מוסר, או סיכומים לפי סדר הלימוד שלי: העמוד היומי, חבורת ש"ס, קנין ירושלמי, דף הכולל, קנין הלכה, תרי דף, אורייתא, אהבת שלום, ומפעל הש"ס.

מבחיני 'לדעת'

מבחן שבועי על דף היומי / עמוד היומי / משנה ברורה / חפץ חיים / ואהבת חסד גיתן לעשות את המבחנים מיום שישי עד יום שלישי בשעה 7:00 בבוקר:

- **בטלפון** 0737-289-669
- **במייל** 7692282@gmail.com
- **בגדרים פלוס קופת לדעת.**

הגרלות: בכל שבוע על 500 ₪ במזומן, ו81 זוכים בזיכוי 100 ₪ ברשת 'פה נוח'.

חדש ב'תמצית'

הדרך ללמוד - להנות - ולזכור

קורס חדשני מקצועי וייחודי

בקורס נלמד בין השאר: כיצד פועלת מערכת הזכרון, מדוע אנו שוכחים, כיצד גיתן לפתח בצורה משמעותית את מערכת הזכרון, כיצד ללמוד בצורה חווייתית ונכונה ולזכור את הלימוד, כיצד חוזרים בזמן קצר ובצורה מהנה ויעילה, איך מסכמים סוגיות, כיצד מצליחים במבחנים וזוכרים את הדברים לטווח ארוך, ועוד. שמונה שיעורים גדושים בתוכן מקצועי ומקיף, מתוך מאות מקורות מדברי חז"ל וגדולי הדורות, עם כלים מעשיים לאימון אישי.

לפרטים והרשמה 055-400-7977